

BİLGE STRATEJİ

Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

BİLGE STRATEJİ

Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi
Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010
ISSN: 1309-212X

İmtiyaz Sahibi: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Editör: Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Editör Yardımcısı: Erdem KAYA

Yayına Hazırlayan: Eren OKUR

Bilge Strateji Dergisi ulusal hakemli bir dergidir. Bilge Strateji Dergisi yılda iki sayı olmak üzere Bahar ve Güz dönemlerinde yayınlanır.

Bilge Strateji Dergisi'nin tüm hakları saklıdır. İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Mecidiyeköy Yolu Caddesi, Celil Ağa İş Merkezi, No:10, Kat:9, Daire:36-38,
Mecidiyeköy-İSTANBUL

www.bilgesam.org, www.bilgestrateji.com, bilgesam@bilgesam.org

Tel: 0 212 217 65 91-Faks: 0 212 217 65 93

Baskı: Ecem Basın Yayın Reklamcılık

Hadımköy Yolu Mahallesi, San. 1 Bulvarı, 169. Sokak, No: 3, Büyükçekmece-İSTANBUL

Tel: 0 212 886 20 10-0 212 886 20 05

BİLGİ STRATEJİ

Danışma Kurulu Salim DERVIŞOĞLU *E. Oramiral*
İlter TÜRKMEN *E. Bakan/Büyükelçi*
Kutlu AKTAŞ *E. Bakan/Vali*
Oktar ATAMAN *E. Orgeneral*
Sabahattin ERGİN *E. Koramiral*
Sönmez KÖKSAL *E. Büyükelçi*
Güner ÖZTEK *E. Büyükelçi*
Özdem SANBERK *E. Büyükelçi*
Prof. Dr. Sami SELÇUK *Bilkent Üniversitesi*
Prof. Dr. Ali KARAOSMANOĞLU *Bilkent Üniversitesi*
Prof. Dr. Ersin ONULDURAN *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. İlter TURAN *İstanbul Bilgi Üniversitesi*
Prof. Dr. Nur VERGİN
Prof. Dr. Orhan GÜVENEN *Bilkent Üniversitesi*
Prof. Dr. Çelik KURTOĞLU

Hakem Kurulu Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYDIN *Kadir Has Üniversitesi*
Prof. Dr. Salih AYNURAL *Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü*
Prof. Dr. Erhan BÜYÜKAKINCI *Galatasaray Üniversitesi*
Prof. Dr. Hasret ÇOMAK *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU *Galatasaray Üniversitesi*
Prof. Dr. Fuat KEYMAN *Koç Üniversitesi*
Prof. Dr. Alexander KORNILOV *Nizhniy Novgorod State University-Rusya*
Prof. Dr. Robert OLSON *Kentucky University-ABD*
Prof. Dr. Oktay UYGUN *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Hakan YILMAZ *Boğaziçi Üniversitesi*
Prof. Dr. Bülent GÖKAY *Keele University-İngiltere*
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*
Doç. Dr. Geun LEE *Seoul National University-Güney Kore*
Yrd. Doç. Dr. Bekir GÜNAY *Kocaeli Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI *Giresun Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. İhsan ÇOMAK *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY *İstanbul Teknik Üniversitesi*
Yrd. Doç. Dr. Reha YILMAZ *Çankırı Karatekin Üniversitesi*
Dr. Lutz MEZ *Freie Universität Berlin-Almanya*

Yayın Kurulu Doç. Dr. Atilla SANDIKLI *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY *İstanbul Teknik Üniversitesi*
Dr. Salih AKYÜREK *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*
Arzu YORCAN *Freie Universität Berlin-Almanya*
Orhan DEDE *Birkbeck College, London University-İngiltere*
Hasan ÖZTÜRK *Marmara Üniversitesi*
Emine AKÇADAĞ *Université de Strasbourg-Fransa*
Erdem KAYA *Boğaziçi Üniversitesi*
Bilgehan EMEKLİER *Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü*

Editör'den...

Türkiye Cumhuriyeti'nin son yıllarda yakaladığı kısmi ekonomik ve siyasi istikrar, Türk dış politika yapıcılarının yakın çevredeki gelişmeleri daha yakından takip etmelerine imkan tanıdı. Türkiye'de artık bir hükümet değil, devlet politikası olarak yerleşen ve kamuoyunda karşılığını bulan Avrupa Birliği'ne katılım süreci özellikle Annan Planı referandumu sonrasında yavaşladı. İlişkilerin duraklamasında ve üyelik sürecinin yavaşlamasında hiç şüphesiz en büyük etken Avrupa Birliği üye devletlerinin Türkiye'yi Birlik'e kabul iradesini net olarak ortaya koyamamasıdır. Son dönemde üyelik müzakerelerinde fasılların siyasi nedenlerle açılmaması veya görüşmeleri biten fasılların kapatılmaması sorunun teknik olmaktan çok siyasi olduğunu göstermektedir.

Türk dış politikasının birincil önceliğe sahip konusundaki durağanlık Türkiye'nin Kafkaslar, Ortadoğu ve Afrika ile ilişkilerini geliştirmek için kullanıldı. Özellikle Ortadoğu'da komşu ülkeler ile geliştirilen ekonomik ilişkiler son yıllarda ihracatta tarihi rekorlar kırılması olarak meyvelerini verdi. Yine bu dönemde birçok ülke ile yapılan anlaşmalar ile vize muafiyetinin sağlandığını görmekteyiz. Türk dış politikasında yaşanan bu gelişmeler, ilişkilerin durağanlaştığı Avrupa Birliği tarafından endişeyle takip edildi. Ancak, Türk diplomatlar diplomatik nezaketi terk etmeden sorunun kendilerinden kaynaklanmadığını, eksik olanın AB üyesi ülkelerin siyasi iradeyi ortaya koyamaması olduğunu defalarca farklı platformlarda dile getirdiler. Bu diplomatik hassasiyet bugün Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin durağanlaşsa da gerginleşmesinin önüne geçmiştir.

Mavi Marmara hadisesi Türkiye'nin dostane ilişkiler geliştirdiği olduğu bir ülke ile arasında ciddi kırılmalara sebep olacak bir süreci başlatmıştır. Hadise sonrası tarafların yaptıkları açıklamalar bölgede gerilimin artmasına yol açmış, iki ülke kamuoyunu da olumsuz anlamda etkilemiştir. Bağımsız ülkeler için uluslararası sularda vatandaşlarına yapılan saldırı kabul edilemez bir harekettir. Kaldı ki bu saldırı sonrası 9 kişi hayatını kaybetmiş ve birçok insan yaralanmıştır. Bu olay sonrası bozulan Türkiye-İsrail ilişkileri gerilimin düşürülmesi, tarafların aklıselimle davranarak duygusal çıkışlar yapmaması ve yapıcı tutum takınmaları ile düzeltilebilir. Gerek Türkiye gerekse İsrail milli duyguları hasar gören Türk ve İsrail kamuoylarını teskin edici davranmalıdır. Hamasi açıklamalar ile yapılacak çıkışlar ve farklı duygularla atılacak iyi hesaplanmamış adımlar sorunu daha da çözülmez kılacaktır.

Türkiye diplomasinin gücünü ve sağduyulu hareket etmenin faydalarını Avrupa Birliği ile olan ilişkilerin seyrinde görmektedir. Mavi Marmara olayı sonrasında da tarafların en çok ihtiyacı olan şey diplomatik kanalların işlemesine imkan tanımak ve sağduyuyu elden bırakmamak olacaktır. Ülke sınırları içinde ve dışında barışın sürdürülebilirliğini dış politikasına ilke edinen Türkiye sağduyulu davranmanın ve diplomasinin gücünü uzun vadede çok daha iyi hissedecektir.

Dış politika gündeminin son derece yoğun ve gergin olduğu bir dönemde Bilge Strateji dergisi yeni sayısı ile dolu bir içerik sunmaktadır. Bu sayının ilk makalesinde Emine Akçadağ 2. Dünya Savaşı sonrasında anayasal pasifizm dönemine girerek ve güvenliğini Amerika'ya bırakarak ekonomik kalkınmaya öncelik veren Japonya'nın askeri gücünün yokluğunu sorgulamasını ele alıyor. Japonya'nın Soğuk Savaş sonrası değişen dengeler ve ortaya çıkan yeni siyasi durumlar ışığında bölgesel güç olarak konumunu sağlamlaştırılmayı amaçladığını savunan Akçadağ, Japonya'nın artık sadece bir yumuşak güç olduğunu söylemenin yanlış olduğunu öne sürüyor. Japonya gibi güvenlik konularında etkin bir aktör olmak isteyen bir diğer aktör ise Avrupa Birliği'dir. Aslıhan Turan tarafından kaleme alınan makede AB'nin güvenlik alanındaki gelişim süreci hakkında bilgi verdikten sonra Birliğin güvenlik aktörü olmaya ne kadar yakın olduğunu tartışmaktadır.

Türkiye gibi enerji hatlarına ev sahipliği yapan bir ülke için önemli konulardan birisi de petrolün uluslararası ilişkilerdeki yeri ve dış politikayı nasıl etkilediğidir. Bilgehan Emeklier ve Nihal Ergül'ün kaleme aldığı makale, konuyla ilgilenenlere faydalı bir teorik çerçeve sunmakta, dünyadaki enerji politikalarındaki büyük resmi görmemize yardımcı olmaktadır. Yine bu konuyla ilgili bir sonraki makalede ise Ufuk Kantörün, Türkiye'nin enerji politikalarını değerlendirmekte ve bölgemizdeki gelişmeleri enerji politikaları bağlamında incelemektedir.

Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin eski üyelerini bünyesine katmak isteyen Avrupa Birliği'nin genişledikçe anayasal bir nitelik kazanma gerekliliğine vurgu yapan Tülin Yanıkdağ'ın makalesi AB'nin yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile birlikte hukuki yönünün geldiği son aşamayı değerlendirmektedir. Bir sonraki makalede ise Cansu Arısoy AB'nin çok kültürlülük kavramını sorgulamakta ve bu bağlamda Türkiye'nin katılımını incelemektedir. Türkiye'nin AB'ye katılımının Birlik için birçok fayda sağlayacağını savunan Arısoy, sosyo-kültürel temelli bir yaklaşımla Türkiye'nin üyeliği ile AB'ye sağlayacağı faydaları incelemektedir. Bu sayının son makalesinde ise Moritz Orendt Türk göçmenlerin Alman toplumuna entegrasyonunu ele almakta, entegrasyonun ne ölçüde gerçekleştiğini sorgulamakta ve mevcut durumun sebeplerini incelemektedir.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

İÇİNDEKİLER

Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları

Soft Power Japan in Search of Hard Power

Emine AKÇADAĞ.....1

Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?

How Close is the European Union to Be A Security Actor?

Aslıhan TURAN.....29

Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik

Oil in International Relations: Geopolitical Theories and Petropolitics

Bilgehan EMEKLİER-Nihal ERGÜL.....59

Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye

Regional Energy Policies and Turkey

Ufuk KANTÖRÜN.....87

Anayasallaşma Sürecinde Avrupa Temel Haklar Şartı'ndan Lizbon Antlaşması'na

Europe in the Process of Constitutionalization: From the Charter of

Fundamental Rights to the Treaty of Lisbon

Tülin YANIKDAĞ.....115

Multiculturalism in the Governance of the European Union and Contributions of Turkey's Accession

Avrupa Birliği Yönetişiminde Çokkültürlülük ve Türkiye'nin Katılımının

Sağlayacağı Katkılar

Cansu ARISOY.....145

The Integration of the Turks into German Society:

Turks on their way to parallel societies or to true integration?

Türklerin Alman Toplumuna Entegrasyonu: Türkler Paralel Toplumlar mı

Oluşturacak, Doğru Bir Entegrasyon mu Gerçekleştirecek?

Moritz ORENDT.....165

YUMUŞAK GÜÇ JAPONYA’NIN SERT GÜÇ ARAYIŞLARI

Soft Power Japan in Search of Hard Power

Emine AKÇADAĞ*

Özet:

Tarihi boyunca orduya büyük önem veren, hatta bazı dönemler militarist yaklaşımlar benimsemiş Japonya, 1946 tarihinden sonra anayasal pasifizm dönemine girmiş ve ABD ile sıkı ilişkiler geliştirerek askeri güvenliğini tamamen ABD’ye bırakmıştır. Öte yandan gerçekleştirdiği ekonomik atılımlarla, ekonomik anlamda önemli bir güç haline gelmeyi başarmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktür, bölgesel bir güç olarak konumunu sağlamlaştırmak isteyen Japonya’nın askeri olarak güçlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bilinçle hareket eden Japonya’nın bugün artık sadece bir yumuşak güç olduğunu söylemek mümkün değildir.

Anahtar kelimeler: *Akıllı güç, Amerika, anayasa, askeri güç, Çin, Japonya, Kore, normalizasyon, yumuşak güç.*

Abstract:

Japan, which has given a great importance to the army throughout its history, even adopted a militaristic approach some time, entered a period of constitutional pacifism after 1946 and by improving relations with USA, left its military security entirely to the United States. On the other hand, with its economic progress, Japan achieved to become a major force in the economic sense. However, the changing conjuncture after the Cold War demonstrated that Japan must strengthen its military capacities in order to consolidate its position as a regional power. Thus, it is not possible to say anymore that Japan is only a soft power today.

Keywords: *Smart power, USA, constitution, military power, China, Japan, Korea, normalization, soft power.*

*Strasbourg Robert Schuman Üniversitesi, Yüksek Avrupa Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Bütünleşme Süreci Bölümü Yüksek Lisans Mezunu.

GİRİŞ

Amerika'nın son olarak 2003'te Irak'ta askeri güce başvurması tüm dünyada Amerika'nın imajının ve nüfuzunun düşüş yaşamasına neden olmuştur. Bu durum tüm dünyada, ulusal hedeflere ulaşmada askeri gücün tek başına yeterli olmadığı sonucuna varılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda akıllı güç (smart power) konseptine dayalı yeni bir dış politika biçimi ortaya çıkmıştır. Akıllı güç, ne sadece sert (hard power) ne de sadece yumuşak güçtür (soft power); akıllı güç, hem sert hem de yumuşak güçle oluşturulan entegre bir stratejidir.

Akıllı güç, güçlü bir askeri yapıya olan ihtiyacın önemini vurgulayan, aynı zamanda da nüfuz yaymak ve girişimlere meşruiyet kazandırmak için yumuşak gücü ön plana çıkaran bir yaklaşımdır.¹ Dışişleri Bakanı Hilary Clinton, akıllı güç araçları olarak ekonomik, askeri, politik, hukuki ve kültürel değerleri saymış ve her bir durum için uygun enstrüman veya bunların kombinasyonunun seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²

Gerektiğinde sert gerektiğinde yumuşak uygulamak olarak ortaya çıkan bu yeni konsept, artık sadece askeri güce dayanmayan günümüz uluslararası ilişkilerinde ön plana çıkmakta ve devletleri askeri gücün yanında yumuşak güç unsurlarına da önem vermeye itmektedir. Diğer büyük güçler arasından sıyrılıp Asya Pasifik bölgesinde önemli bir aktör olma isteği taşıyan Japonya için durum bu genel çerçeveden farklıdır. İkinci Dünya Savaşı sonunda büyük bir yenilgi alan ve yeniden askeri bir güce dönüşmesi anayasal olarak yasaklanan Japonya'nın, 1945'ten itibaren uluslararası ilişkilerdeki rolünde belirleyici unsur yumuşak gücü olmuştur.

Ağır bir yenilgi almasına rağmen, kısa sürede hızla kalkınıp dünyanın önde gelen ekonomik güçlerinden biri olması, "Japon mucizesi" olarak

¹ Joseph Nye, "Get Smart," *Foreign Affairs* Vol 88 No 4 (July/August 2009).

² *American "Smart Power": Diplomacy and Development Are the Vanguard* (US Department of State: 4 May 2009), erişim tarihi 5 Mayıs 2010, www.state.gov/r/pa/scp/fs/2009/122579.htm.

değerlendirilmiş ve birçok gelişmekte olan ülke için örnek gösterilmiştir. Ayrıca Japon teknolojisinin üstünlüğü tüm dünyada kabul görmüştür.

Özellikle Afrika kıtasına yaptığı kalkınma yardımları, Japonya'nın yumuşak gücünü arttıran bir diğer unsurdur. Tokyo Afrika Kalkınma Konferansı'nın (TICAD) toplandığı 1993'ten 2001'e kadar Japonya'nın Afrika'ya yaptığı kalkınma yardımı 11 milyar dolara ulaşmıştır.³ 2006 yılında Japonya, ABD ve İngiltere'den sonra 11,6 milyar dolar ile en çok bölgesel kalkınma yardımı yapan ülke haline gelmiştir.⁴ Ayrıca Japonya, 2012 yılına kadar Afrika'ya 3,4 milyar dolarlık yatırımda bulunmayı öngörmektedir.⁵

Öte yandan Batı'nınkinden oldukça farklı bir kültüre sahip olan Japonya, bu farklılığı ile dikkat çekmekte ve ilgi uyandırmaktadır. Japon kültürüne olan ilgiden yararlanmak isteyen Japon Dışişleri Bakanlığı, Japon kültürünü yurtdışında tanıtmak amacıyla kurulmuş olan Japon Vakfı ile işbirliği içerisinde kültürel değişim programları yürürlüğe koymuştur. Ayrıca dünya gençliğinin ilgiyle izlediği animasyonlar, Japon kültürünü yansıtan filmler ve gençleri Japonca öğrenmeye iten mangalar, Japonya'nın kendi kültürüne özgü sanat anlayışı, Zen-Budizm ve dövüş sanatları gibi unsurlar Japonya'nın yumuşak gücünün artmasına katkıda bulunmaktadır. Douglas McGray'e göre, "Siyasi ve ekonomik şanssızlıklarının altında kalmak yerine, Japonya'nın kültürel etkisi artmıştır. Pop müzikten tüketici ekonomilerine, mimariden moda ve yemeklerden sanata kadar, Japonya [...] kültürel bir süper güç görünümündedir."⁶

³ Erişim tarihi 10 Mayıs 2010, www.mofa.go.jp/region/africa/pamph0311_f/oda-africa/index.html.

⁴ Erişim tarihi 10 Mayıs 2010, www.oecd.org/document/49/0,2340,fr_2649_201185_38341873_1_1_1_1,00.html.

⁵ "Japon-Afrique: investissement nippon de 3,4 milliards dollars à l'horizon 2010," 27 avril 2010, Bkz. Erişim tarihi 10 Mayıs 2010, www.lesafriques.com.

⁶ Douglas McGray, "Japan's Gross National Cool," *Foreign Policy* (Mayıs-Haziran 2002): 47.

Bununla birlikte, böylesine önemli bir yumuşak güce sahip olan Japonya, askeri güç bulundurma ve savaş ilan etme haklarından yoksundur. Akıllı güç stratejisi, günümüzde askeri gücün öneminin geçmişe oranla azalmakla birlikte hiçbir zaman tam olarak yok olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumda cevaplanması gereken soru anayasası tarafından kısıtlanan Japonya'nın askeri güce dolaylı olarak da akıllı güce sahip olup olamayacağıdır. Jeopolitik açıdan bakıldığında, irili ufaklı binlerce adadan oluşan bir ada devleti oluşu ve Asya kıtasına yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda bu bölgeden gelebilecek tehditlere açık bir ülke olan Japonya, güvenliğini sağlamak için etkili bir askeri güç olmak durumundadır. Bu hipotez bu çalışmanın öne sürdüğü temel argümandır. Diğer bir hipotez ise bölgedeki konumunu sağlamlaştırmak ve tam anlamıyla güçlü bir aktör olmak için, sahip olduğu yumuşak gücü, askeri güç ile desteklemesi gerektiğinin bilincinde olan Tokyo, anayasal kısıtlamalara rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri normalizasyonu sağlayacak çalışmalara başlamıştır.

1. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUNA KADAR JAPON ASKERİ GÜCÜ

Japonya'da yüzlerce yıl ikili bir devlet yapısı ve yönetim sistemi görülmüştür: Kyoto'da saltanat süren bir imparatorluk ve başkent dışında hüküm süren askeri bir yönetim. Oldukça güçlü olan bu askeri aristokrasinin üstünlüğü, Japonya'nın hızla bölge ülkelerini tehdit edecek nitelikte modern bir orduya sahip olmasını sağlamıştır.⁷

1600'lerin başından 19.yüzyılın yarısına kadar kendini dış dünyadan izole eden Japonya, 1850'lerde başta Amerika'nın ve diğer Batılı devletlerin zorlamalarıyla izolasyonu kaldırıp uluslararası ilişkilere dâhil olmaya başlamıştır. Batı müdahalesinin artmaya başladığı bu dönemde, Meiji'nin imparator olarak başa geçmesi ve feodal düzeni yıkıp ülkede geniş çaplı bir modernleşme sürecini başlatması Japonya için önemli bir dönüm noktası

⁷ Yves Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak* (İstanbul: NTV Yayınları, 2007), 160.

olmuştur.⁸ Politik, ekonomik ve sosyal alanlarda birçok reform, Meiji döneminde (1868–1912) Japonya'yı feodal bir toplumdaki modern bir topluma dönüştürmüştür. Meiji tarafından öncelikli olarak yapılan atılımlardan ilki Prusya – Alman modelinde olduğu gibi bir Anayasa oluşturmak olmuştur(1889). Prusya – Alman Sistemine benzer bir şekilde bir devlet yapısı öngören Meiji Anayasası imparatora bağlı bir Parlamenter sistem geliştirmeyi amaçlamıştır.

Askeri alanda Japonya'nın en önemli başarıları 1895 Çin savaşı ve 1905 Rus savaşı olmuştur. Japonya'nın Batıya açıldıktan çok kısa bir zaman sonra böyle bir başarı sağlaması, Japonya'da milliyetçiliği ve militarizmi kuvvetlendirmiştir.

1930'lu yılların başında patlak veren ekonomik kriz, Japonya'da militarizmi daha da güçlendirmiştir. Japonya içinde bulunduğu ekonomik krizi aşmak için, askeri kanadın baskılarıyla, Mançurya ve Çin'i işgal etme planları yapmaya başlamıştır. Ayrıca iki dünya savaşı arası dönemde ölüm oranının güçlü biçimde düşmesiyle Japon nüfusunun artması ve doğal kaynakların gelişen sanayi ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması Japonya'nın daha geniş bir “yaşam alanı” (Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı) talep etmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Japonya, önce Mançurya'ya daha sonra da Çin'e saldırmıştır.

1941 yılında Japonya, Japon yayılcılığına tepki gösteren ve Çin'i destekleyen ABD'nin Hawaii'de bulunan Pearl Harbor Limanı'na bir hava saldırısı düzenlemiştir.⁹ Ertesi gün toplanan ABD Kongresi Rusya hariç diğer müttefiklerle birlikte Japonya'ya savaş ilan etmiştir. İkinci Dünya Savaşı, Pasifik'te ABD ve Japonya'nın üstünlük mücadelesine sahne olmuş ve savaş Japon ekonomisini alt-üst etmiştir. 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya, iki gün sonra da Nagazaki'ye ABD tarafından atom bombası atılmasıyla mağlubiyeti kesinleşen Japonya, 14 Ağustos'ta kayıtsız şartsız teslim

⁸ Edwin P. Hoyt, *Japonya: Asker Bir Ulusun İntiharı* (İstanbul: Sabah Kitapları, 1995), 22.

⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004), 275.

olmuştur. ABD ordusu, müttefik güçler tarafından işgal ordusu olarak Japonya adalarına yerleştirilmiştir.

Japonya, II. Dünya Savaşı'nı kaybettikten sonra, General MacArthur komutasında "Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanlığı" tarafından yönetilmeye başlamıştır. Bu birim, Japonya'nın ekonomik ve siyasal yapısında bir takım değişiklikler yapmıştır.¹⁰ Bu değişikliklerin en önemlileri, Japonya'da demokratik bir alt yapıyı oluşturma amacıyla İmparator'un yetkilerinin tekrar gözden geçirilmesi ve Japon ordusunun tasfiyesi olmuştur.¹¹ ABD'nin ilk uygulaması Meiji Anayasasını yürürlükten kaldıracak yeni bir Anayasa yapmak olmuştur. Amerika tarafından oluşturulan komisyonun hazırladığı anayasa 1947'de yürürlüğe girmiştir.

Bu Anayasa ile Japonya'ya özgü olan kurumlar tamamen değiştirilmemiş yetki ve sorumluluklar demokratikleşme bağlamında yeniden düzenlenmiştir.¹² İmparatorun yetkileri azaltılarak sembolik bir konuma getirilmiş, Ulusal Meclis tek yasama organı olarak kabul edilmiştir. Ancak Japonya'nın politikalarını temelden etkileyecek en önemli değişiklik, Anayasanın 9. Maddesinin öngördüğü savaştan uzaklaşma ve demilitarizasyon hükmüdür:

Adalet ve Düzen temelindeki bir dünya barışına içtenlikle bağlı olarak, Japon Halkı, ulusun egemenlik hakkı çerçevesinde ve uluslararası çatışmaların çözüme kavuşturulmasında savaşı bir araç olarak görmediğini ifade eder. Yukarıdaki bentte açıklanan amacı yerine getirmek için kara, deniz ve hava kuvvetleri ve savaşta kullanılabilir diğer kaynakları hiçbir zaman geliştirmeyecektir. Devletin savaşçılık hakkı hiçbir zaman tanınmayacaktır.

¹⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 455.

¹¹ Sydney Giffard, *The Development of Democracy in Japan: Japan Among The Powers 1890-1990* (Yale University Press, 1994), 280.

¹² Bill Gordon, "The Allied Occupation of Japan," Mayıs 2000, erişim tarihi 9 Mayıs 2010, wgordon.web.wesleyan.edu/papers/alliedoc.htm.

2. ABD-JAPONYA ZORUNLU İTTİFAKI

Anayasanın 9. Maddesi uyarınca Japonya'nın askeri güç bulundurması ve polis kuvvetleri dışında silahsızlandırılmasından sonra, bölgede Japonya'nın güvenliği tamamen ABD tarafından sağlanmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı süresince düşman bir devlet olarak görülen ve savaşın sonunda işgal edilen Japonya, bölgesinde özellikle Çin ve Kore'de komünist yönetimlerin iktidara gelmesinden sonra, ABD için çok önemli dost ve müttefik bir ülke konumuna gelmiştir.¹³

Ayrıca barış antlaşmasının bir gereği olarak savunma harcamalarına getirilen GSMH'nin yüzde 1'ini aşmama koşulu sayesinde, Japonya bütün dikkatini ekonomik alana çevirmiş, ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında kaynaklarını tamamen ekonomik yatırımlara yönlendirme imkânına kavuşmuştur. ABD'nin ekonomik yardımları Japon ekonomisinin düzelmesindeki önemli pay sahibidir. Buna ilaveten işgücü üretkenliğinin çok yüksek olması Amerikan şirketlerini mallarını ABD'de üretmek yerine Japonya'dan ithal etmeye itmiştir.¹⁴ Dolayısıyla ABD'ye ihracatın önemli boyutlarda artması ekonomik kalkınmayı hızlandıran bir diğer faktördür. Böylece Japonya, İkinci Dünya Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğramasına rağmen hızla kalkınmış ve dünyanın önde gelen ekonomik güçlerinden biri haline gelerek "Japon mucizesi"ni gerçekleştirmiştir.

1951 yılında ABD ve Japonya arasında imzalanan San Francisco güvenlik antlaşmasıyla Japonya'nın rolü daha da belirginleşmiştir. Bu antlaşma ile Japonya hiçbir zaman saldırgan bir ülke konumuna gelmemesi, askeri yapılanmanın sadece güvenlik konsepti çerçevesinde kurulması, Japon silahlı kuvvetlerinin diğer müttefiklerle entegre olabilecek şekilde düzenlenmesi öngörülmüştür.¹⁵ Yine bu antlaşmaya göre, ABD kuvvetleri Japon topraklarında konuşlanabilecek, Uzak Doğu'da barış ve güvenliğin

¹³ Oral Sander, *Siyasi Tarih; İlkçağlardan 1918'e* (Ankara: İmge Yayınları, 2003), 365.

¹⁴ Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak*, 161.

¹⁵ David J. Lu, *Japan: a documentary History (The Late Tokugawa Period to the Present)* (M.E.Sharpe, 1997), 499-500.

sağlanması amacıyla, Japonya'ya içerden ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı bu ülkeyi koruyacaktır.¹⁶ Yani ABD kuvvetleri iç ayaklanmaları bastırma konusunda da yetkilidir. Ayrıca antlaşmanın ikinci maddesine göre, Japonya ABD'nin onayı olmadan üçüncü bir devletin üslerini kullanmasına izin vermeyecektir.¹⁷ 1954 yılında da ABD ile karşılıklı savunma antlaşması yapılmış ve Japonya'nın meşru müdafaa hakkı kabul edilerek, *Jiei-tai* (Öz Savunma Kuvvetleri) adıyla yeni savunma kuvvetleri oluşturulmuştur.

Bu tarihlerde Japonya'nın güvenlik stratejisi, "Yoşida Doktrini" olarak adlandırılan barışçıl esaslar üzerine kurulmuştur. Bu doktrin, ABD tarafından sağlanacak güvenlik şemsiyesi altında Başbakan Yoşida'nın koymuş olduğu ekonomik hedeflere ulaşma amacını taşımaktadır. Başbakan Yoşida'ya göre, "Bir ada devlet olarak 91 milyon nüfusa ulaşan Japonya'nın ve Japon halkının medeni devletler standardında hayat sürmeleri gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmenin tek yolu da deniz aşırı ticaret hacminin geliştirilmesinden geçmektedir."¹⁸

Soğuk Savaş yıllarında Yoşida doktrini temel olarak Japonya'nın dış politikasını belirlemektedirken, Soğuk Savaş döneminin sonuna doğru yavaş yavaş Japonya'nın düşük profilli dış politika ve güvenlik anlayışının değiştirilmesi isteği ön plana çıkmıştır. 1990'lı yılların başından itibaren ABD'nin hegemon konumunun zayıflamaya başlaması Japonya'nın dünyanın geri kalanıyla da güvenli ilişkiler tesis etmesini gerekli kılmış ve güvenlik algılamalarını değiştirmiştir.¹⁹

Örneğin uluslararası sistemde Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin gittikçe önem kazandığı yeni koşullar altında Japonya da BM Barış Gücü Operasyonlarına katılımında daha aktif rol oynamaya başlamıştır.

¹⁶ Lu, *Japan*: 499-500.

¹⁷ Michael Jonathan Green and Patrick M. Cronin, *The U.S.-Japan Alliance: Past, Present, and Future* (New York: Council of Foreign Relations, 1999), 16.

¹⁸ Christopher W. Hughes, *Japan's Security Agenda, Military, Economic, Environmental Dimensions* (Washington: Lynne Rienner Publishers, 2004), 123.

¹⁹ Tsuyoshi Kawasaki, "Postclassical Realism and Japanese Security Policy," *The Pacific Review* Vol 14 No 2 (2001): 231-232.

Bunun yanında Japon hükümetleri BM Güvenlik Konseyi'nde temsil edilebilme yönünde alternatif arayışlar içinde olmuş ve bu çerçevede Japonya tarafından Güvenlik Konseyi'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik reform istekleri Genel Kurul'da sürekli gündeme getirilmiştir.

1990'lar ABD-Japonya ittifakının yeniden tanımlanmasına yönelik bir takım gelişmelere de sahne olmuştur. 1992'de Başkan George Bush ile Başbakan Miyazawa Kiichi arasında imzalanan ABD-Japonya Küresel Ortaklık Tokyo Bildirgesi, 1996'da Başkan Bill Clinton ile Başbakan Hashimoto Ryutaro arasında güvenlik üzerine imzalanan ortak bildirme ve yine 1997'de iki ülke arasında savunma alanında işbirliğine yönelik 1978'de imzalanan metnin revize edilmesi gibi gelişmeler karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

3. BÖLGESEL GÜÇLERİN JAPON GÜVENLİK ALGILAMALARINA ETKİSİ

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası konjoktürde yaşanan değişimler Japonya'nın güvenlik algılamalarında değişikliğe yol açmıştır. Öncelikle Tokyo için Rus tehlikesi tam anlamıyla bitmemiştir, zira hiçbir barış antlaşması imzalanmamış ve kuzey sınırı tam olarak çizilememiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'yı yenen eski Sovyetler Birliği, Japonya'nın kuzeydeki Kuril adalarını kendi topraklarına katmıştır. 1950'li yıllardan bu yana Japonya, adaların iade edilmesini talep etmekte, ancak Rusya, ABD ve Kanada sınırına yakın, hem jeopolitik hem de doğal kaynaklarının zenginliği açısından önemli olan Kuril adalarını vermemekte ısrar etmektedir.²⁰ Bu ada sorunu yüzünden iki ülke arasında henüz bir barış anlaşması da imzalanamamıştır. Japonya parlamentosunun 2009 yılında aldığı « Kuril adaları ezeli toprağımızdır » kararı iki ülke ilişkilerinde yeniden gerilime yol açmıştır.²¹ Soğuk Savaş sonrası Rusya'daki istikrarsızlık ve bu ülkenin gerek

²⁰ The Kuril Islands Dispute, erişim tarihi 4 Mayıs 2010, www1.american.edu/ted/ice/kurile.htm

²¹ "Rusya ve Japonya bu adaları 60 yıldır paylaşamıyor," 9 Temmuz 2009, erişim tarihi 4 Mayıs 2010, www.tumgazeteler.com/?a=5293709.

nükleer gerekse konvansiyonel gücü Japonya için tedirgin edici bir unsurdur. Ayrıca Vladimir Putin'in başkanlığı döneminde Rusya'nın Asya'da aktif bir politika izlemesini, bölgedeki ABD hegemonyasına karşı Çin ile işbirliğine girmesini, iki ülkenin Şanghay İşbirliği Örgütü nezdinde de yakınlaşmalarını ve Rusya'nın Çin'e önemli oranda silah ihraç etmesini Japonya endişe ile izlemektedir.

II. Dünya Savaşı'nda birbirleriyle savaşan Japonya ve Çin, 1945 yılından sonra uzun bir süre ilişkilerini normale döndürememişlerdir. Japonya'nın savaş boyunca gerçekleştirdiği yıkımlar, iki toplum arasında nefret duygularının oluşmasına sebep olmuştur.²² 1971 yılında ABD ile Çin ilişkilerinin iyileşmesi Japonya'yı da etkilemiş ve iki ülke arasında siyasi olmasa da ticari ilişkilerin yoğunlaşmasının önünü açmıştır. Ancak Japonya ile Çin arasında, etkilerini bugün de hissettiren bazı anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Öncelikle Çin'in, Tayvan'la Japonya arasında kalan ve etrafında zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının bulunduğu tahmin edilen Senkaku Adaları üzerinde hak iddia etmesi ilişkilerde soruna neden olmaktadır. Öte yandan iki ülke ilişkilerinde Doğu Çin Denizi'nin egemenlik sorunu da göze çarpmaktadır. İki ülkenin münhasır ekonomi alanının belirlenmesindeki zorluk, gerginliği artırıcı bir faktördür. Japonya, 2005 yılında Doğu Çin Denizi'ndeki gaz yatağının, gerektiğinde tek taraflı olarak işletilmesini kabul etmiştir.²³ İki ülke ilişkilerindeki temel sorunlardan bir diğeri de şüphesiz Tayvan'ın statüsüdür. 1972'deki Çin-Japon Ortak Bildirisi'nde Japonya, Tayvan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğunu kabul etmiştir.²⁴ Daha sonraki dönemlerde Tayvan ile ilgili tüm resmi açıklamalarda « tek Çin » üzerinde durulmuş ve Tayvan ile ilişkilerin geliştirilmeyeceği vurgulanmıştır.²⁵ Ancak 2003 yılında Japon Başbakanı Mori'nin Tayvan ziyareti, Japonya'nın Tayvan'ın özgürlüğünün radikal savunucularından Lee Teng-hui'ye vize vermesi, 2005 yılında ABD ve Japonya'nın Tayvan sorununu, Asya-Pasifik Bölgesindeki ortak strateji

²² Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak*, 163.

²³ Mohammed Fadhel Troudi, "Les rapports entre le Japon et ses proches voisins des nouveaux enjeux pour l'Asie du Nord-Est," *Géopolitique* 26 (2010): 105.

²⁴ Troudi, "Les rapports," 108.

²⁵ Troudi, "Les rapports," 108.

konularından biri kabul eden bir bildiri imzalaması Çin'in Japonya'nın bu konudaki inandırıcılığını sorgulamasına neden olmuştur.

Jeopolitisyen Yves Lacoste'a göre bugün Japonya'nın dış politikadaki sorunları daha çok geçmiş Japon emperyalizminin komşu ülkelerde bıraktığı izlenim ile ilgilidir.²⁶ Japonya-Çin ilişkileri gibi Japonya-Güney Kore ilişkileri de bu saptamayı doğrular niteliktedir. Japonya'nın Kore'yi işgali ve işgal süresince yapılan muameleler bugün iki ülke arasındaki sorunun kaynağıdır. Örneğin, Japon liderlerin İkinci Dünya Savaşı'ndaki savaş suçlularının da bulunduğu Yasukuni Anıtı'na resmi ziyaretleri, Çin'de olduğu gibi Kore'de de olumsuz tepkiler doğurmuştur.²⁷ Tarih kitaplarında 20. Yüzyılın ilk yarısını yanlış öğretmekle suçlanan Japonya bu konuda komşularının beklediği adımları atmamakta, ortak komisyon kurulması fikrine olumlu yaklaşmamaktadır.²⁸ Japonya ve Kore arasındaki kıta sahanlığı ve adalar sorunu da yine tarihle alakalı sorunlardır. Özellikle Koreliler tarafından Dokdo, Japonlar tarafından Takeşima olarak bilinen kayalıklar bu sorunların en sembolik olduğu yerdir. Uluslararası deniz hukukunda kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi ekonomik açıdan önemli kavramların ortaya çıkmasıyla birlikte, daha önceden pek sahiplenilmeyen bu tür kayalıkların önemi de artmıştır. Bununla birlikte 1965 yılında imzalanan antlaşma ile iki ülke ilişkileri normale dönmüş, Japonya, Güney Kore'nin önemli ticari ortaklarından biri haline gelmiştir.²⁹

Japonya için önde gelen bir tehdit unsuru olan Kuzey Kore'ye bakıldığında, bu ülke 1950-53 savaşları ardından Asya-Pasifik'te kendi aleyhine oluşan durum sebebiyle, nükleer silah geliştirmeyi öncelikli hedef haline getirmiş, Güney Kore'nin ciddi bir gelişme göstermesi ve 1990'da Doğu bloğunun parçalanmasıyla da nükleer faaliyetlerine hız vermiştir. 1968 yılında imzalanan ve halen 192 ülkenin taraf olduğu Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'ndan (NPT) 2003 yılı ortalarında

²⁶ Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak*, 163.

²⁷ Troudi, "Les rapports," 103.

²⁸ Troudi, "Les rapports," 103.

²⁹ Troudi, "Les rapports," 94.

çekildiğini açıklamıştır. 2006 yılında Pasifik'te gerçekleştirdiği füze denemesi ile Japonya topraklarını vurabilecek seviyeye geldiğini dünya kamuoyuna göstermiştir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra nükleer silahların terör gruplarının ya da terörist ülkelerin eline geçme korkusunun yaygınlaşması Kuzey Kore'ye yönelik endişelerin artmasına neden olmuştur. Bu noktada Kuzey Kore'nin nükleer silah geliştirme faaliyetlerinden en çok rahatsızlık duyan Japonya başta olmak üzere ABD, Çin, Güney Kore, Rusya Federasyonu'nun da içinde olduğu Altılı Müzakere grubu oluşturulmuştur. Kuzey Kore, Altılı Müzakere grubu ile görüşmelerin sonucunda 2005 yılında bütün nükleer programlarını sona erdirmeye sözü vermiş olmakla birlikte 2006 yılında bir nükleer deneme gerçekleştirerek büyük tepki toplamıştır.³⁰ 2009 yılında da ikinci nükleer denemesini gerçekleştirerek nükleer faaliyetlerine devam ettiğini göstermiştir. Şüphesiz bu gelişmeler Japonya açısından endişe vericidir. 2003'te Japon uzmanlar, Kuzey Kore'nin Japonya'ya ulaşma kapasitesine sahip 1300 km menzilli en azından 100 füzesi olduğu tahmininde bulunmuşlardır. Hatta bazı uzmanlara göre büyük bir kriz anında (Tayvan sorunu gibi) Çin ile birlikte hareket edecek bir Kuzey Kore'nin, elindeki füzeleri Japonya'ya karşı kullanma ihtimali bulunmaktadır.³¹

4. NORMALİZASYONA DOĞRU

Soğuk Savaş sonunda değişen konjonktür ve gerek ABD gerekse bölgesel güçlerle olan ilişkiler, Japonya'nın askeri alanda yeniden güçlenme ve uluslararası ve bölgesel güvenlik konularında söz sahibi olma amaçlı çalışmalarda bulunmasına neden olmuştur. Bu çalışmalar, yaygın olarak «normalizasyon» kavramı ile tanımlanmaktadır.³² Yani dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelen ve sivil bir gücün sahip olması gereken özelliklere sahip Japonya, uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendirmek için sivil gücün yanı sıra askeri güce de sahip olma amaçlı çalışmalara başlamıştır.

³⁰ Uzun Gökerman, "Nükleer silah ve caydırıcı güç olma politikaları," *İndigo Dergisi* 52 (Ocak 2010).

³¹ Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak*, 185.

³² B. Singh, "Japan's post-cold war Security Policy: bringing back the normal State," *Contemporary Southeast Asia* Vol 24/1 (April 2002).

4.1. ABD İle İttifakın Yeniden Tanımlanması

Kore Savaşı, ABD'yi bölge güvenliğini sağlamak adına Japonya'yı güçlendirmeye itmiştir. 1950 yılında yaklaşık 75.000 kişiden oluşan « Polis Kuvvetleri » oluşturulmuş, bu birim daha sonra deniz gücünün de eklenmesiyle 1952'de 110.000 kişilik « Ulusal Güvenlik Kuvvetleri » birimine dönüştürülmüştür.³³ Ayrıca bir « Güvenlik Ajansı » ve ülkenin güvenliğine hizmet edecek hava kuvvetleri kurulmuştur. Kore Savaşı sonunda da « Güvenlik Kuvvetleri » birimine bir de hava gücü eklenerek « Öz Savunma Kuvvetleri »ne dönüştürülmüş, 1954'te de « Savunma Ajansı » açılmıştır.³⁴

Japon güvenlik politikalarının oluşumunda I. Körfez Savaşı da önemli bir tarihtir. ABD önderliğindeki ittifak güçlerine ciddi oranda bir finansal destekte bulunmasına rağmen askeri personel ve ekipman göndermekten kaçınması tepkilere neden olmuştur. Bu savaş, askeri gücün hâlâ uluslararası ilişkilerde belirleyici bir etmen olduğunu ve Japonya'nın böyle bir güce sahip olmadığını göstermiştir.³⁵ Bu durum Japonya'nın güvenlik alanına daha fazla eğilmesine yol açmıştır. 1992 yılında Japonya, barış koruma operasyonlarına katılımını sağlayacak yasayı çıkarmış ve bunun sonucunda da Kamboçya'daki Birleşmiş Milletler (BM) operasyonu için 1800 asker göndermiştir.³⁶ Çin ve Güney Kore başlangıçta bu duruma kuşkuyla yaklaşmış, ancak Japon güçlerinin operasyona olumlu katkısı uluslararası toplum tarafından kabul görmüştür.³⁷ Bu nedenle 2001–2002 yıllarında Japonların Pasifik Asya bölgesindeki bir diğer BM operasyonu olan Doğu Timor misyonuna katılımı tepki çekmemiştir.³⁸

³³ Roger Tebib, “Le Japon, Sa politique de securite et ses actions internationales,” *Geostrategiques* (2010): 90.

³⁴ Tebib, “Le Japon, Sa,” 90.

³⁵ Regine Serra, “Japan: l’héritage irakien,” *Politique Etrangère* (Janvier 2005): 47.

³⁶ Susanne Alden and Ramses Amer, *The United Nations and Peacekeeping: Lessons Learned from Cambodia and East Timor* (Umea Working Papers in Peace and Conflict Studies 4, July 2007) 2.

³⁷ Serra, “Japan:” 180.

³⁸ Paul Midford, “Japan’s Response to Terror: dispatching the SDF to the Arabian Sea,” *Asian Survey* 2 (March/April 2003).

1995'te Japon otoriteleri savunma programının temel hatlarını *National Defense Program Outline* ile belirlemiş ve Meşru Müdafâ Güçlerinin güçlendirilmesi üzerinde durmuştur.³⁹ 1999 yılında imzalanan Güvenlikte Yeni Yönelimler Belgesi (*Guidelines*) Tokyo'yu Washington nezdinde stratejik ortak haline getirmiş ve Japonya'nın güvenlik alanında yeni inisiyatifler oluşturmasına (Füze savunma sistemi üzerine ABD ile ortak bir araştırma projesi gibi) olanak sağlamıştır.⁴⁰

4.2. 11 Eylül Sonrası Dönem

11 Eylül saldırılarının hemen ardından 12 Eylül sabahı başbakan Kouzumi saldırıları kınamış ve saldırıların sadece ABD halkına ve yönetimine değil, aynı zamanda demokratik dünyaya yapılmış bir saldırı olduğunu, uluslararası terörizme karşı ABD ve müttefiklerinin her zaman yanında olacaklarını belirtmiştir.⁴¹

Ayrıca 16 Temmuz 2003 tarihinde Avustralya hükümeti ile yaptığı ortak bir deklarasyonda Kouzumi, "Teröre karşı alınabilecek en sert tutumumuzu takınacağız. Ortak çıkarlarımız ve bölgesel istikrar açısından amacımız uluslararası organize suçların, nükleer silahların ve kitle imha silahlarının kontrol altına alınmasıdır. Hükümetlerin, çok taraflı organizasyonların, ulus üstü güçlerin ortak çalışmaları terörizme karşı savaşta dayanışma ve sıkı işbirliği içerisinde olmaları başarı için çok önemlidir. Bu bakımdan APEC, ASEAN gibi içinde bulunduğumuz bölgesel organizasyonların terörel savaşta etkin rol oynaması için mücadele edeceğiz." açıklamasında bulunmuştur.⁴²

³⁹ *National Defense Program Outline*, December 1995, erişim tarihi 2 Mayıs 2010, www.mofa.go.jp/POLICY/security/defense96/index.html.

⁴⁰ The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation, 1999, erişim tarihi 2 Mayıs 2010, www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/guideline2.html.

⁴¹ "Statement of the Prime Minister of Japan", 12 Eylül 2001, erişim tarihi 4 Mayıs 2010, www.kantei.go.jp/foreign/koizumispeech/2001/0911seimei_e1.html.

⁴² *Australia - Japan Joint Statement on Cooperation to Combat International Terrorism*, Speeches and Statements of Prime Minister, 16 Temmuz 2003, erişim tarihi 4 Mayıs 2010, www.kantei.go.jp/foreign/koizumispeech/2003/07/16terro_e.html.

Japonya, 11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD ve müttefiklerine terörle savaşta insani yardım ve lojistik destek konularında yardımlarda bulunacağını deklare etmiştir. Ayrıca Tokyo yönetimi Mecliste acil bir oturum düzenlemiş ve bu oturumda Öz Savunma Kuvvetleri Yasası'nda bir takım düzeltmeler yapılarak “Anti-Terörizm Özel Önlemler Yasası” Meclisten geçirilmiştir.⁴³ Böylece Japonya, Öz Savunma Deniz Kuvvetleri'ne ait güçleri Hint Okyanusu'na gönderme olanağı bulmuştur. Yine bu bağlamda Afganistan harekâtına maddi destekte bulunan Japonya, özellikle Afgan devletinin yeniden inşası faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. Terörle mücadele amaçlı çıkarılan bu yasa, Japonya'nın askeri alandaki normalizasyon sürecine de önemli katkı yapmıştır. Nitekim teröre karşı işbirliği içindeki uluslararası toplum, bu süreçte Japonya'nın askeri katkısının meşruiyetini mevzu bahis etmemiştir.⁴⁴

Japonya, 20 Mart tarihinde, ABD'nin Irak operasyonu ile aynı tarihte yapılan bakanlar kurulu toplantısının ardından şu kararları almıştır:

“Kitle imha silahlarının ve nükleer silahların kullanımının ve üretiminin uluslararası güç birliğiyle önlenmesi Japonya ve diğer ulusların barış içinde yaşamaları için gereklidir. Kitle imha silahlarının kullanımı sadece Asya anakarası için değil Japonya'yı çevreleyen bölge barışı için de çok önemlidir. Japonya Irak'ın nükleer silahsızlandırılması için sürekli gayret göstermiş ve diplomatik çaba içerisinde olmuştur. Tüm uluslararası baskı ve BM kararlarına rağmen Irak maalesef bu tür kitle imha silahları barındırmaya ve üretmeye devam etmiştir. Uluslararası camianın barışçıl çözüm çabalarına olumlu karşılık vermemiştir. Ulusal çıkarlarına paralel olarak ve uluslararası toplumun sorumlu bir bireyi olarak Japonya, bu defa

⁴³ The Anti-Terrorism Special Measures Law, October 2001, erişim tarihi 6 Mayıs 2010, www.kantei.go.jp/foreign/policy/2001/anti-terrorism/1029terohougaiyou_e.html

⁴⁴ Midford, “Japan's Response.”

Irak'a karşı müttefiklerimizin ve ABD'nin başlatmış olduğu güç kullanımına destek vermektedir."⁴⁵

Ayrıca Koizumi hükümeti, Irak'taki yeniden inşa faaliyetlerine ve insani yardımlara katılmayı öngören özel önlemler yasasını Temmuz 2003'te meclisten geçirmiş ve Japon Öz Savunma Kuvvetleri yaklaşık 1.000 kişilik bir birlikle Şubat 2004'de Irak'a konuşlandırılmıştır.⁴⁶ Şüphesiz bu gelişme Japonya'nın gerek İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu yana süregelen dış politika anlayışında gerekse de ABD ile ittifak ilişkilerinde çok önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir.⁴⁷ Ayrıca Japon Öz Savunma Kuvvetleri'nin BM operasyonları dışındaki operasyonlara müdahil olmasına temel teşkil etmesi bakımından Japon güvenlik politikası açısından da büyük önem taşımaktadır.

5. NORMALİZASYON DÖNEMİ

10 Mayıs 2004 yılında Koizumi hükümetinin onayladığı yeni ulusal savunma programı (National Defense Program Outline) Japon güvenlik ve savunma politikasına önemli değişiklikler getirmiştir. 1976 ve 1995'te yürürlüğe giren ve düşük profilli Japon dış politikası öngören programlardan farklı olarak 2004 Programı savunmaya yönelik olup ulusal sınırlar dışındaki operasyonlarda esneklik ve kapasite artırımı üzerinde durmaktadır.⁴⁸ İstihbarat ve karar alma prosedürlerindeki otonominin güçlendirilmesi, uluslararası işbirliğinin artırılması ve ABD ile olan işbirliğinin kuvvetlendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu Program, ABD ile sadece

⁴⁵ Statement by Prime Minister Junichiro Koizumi, Cabinet Decision, 20 March 2003, erişim tarihi 6 Mayıs 2010,

www.kantei.go.jp/foreign/koizumispeech/2003/03/20danwa_e.html.

⁴⁶ Hakan Gönen, "Küreselleşme Çağında Japonya-ABD İlişkileri ve Japon Dış Politikasında Yeni Açılımlar," *Panorama Dergisi* 16 (Şubat 2006).

⁴⁷ Gönen, "Küreselleşme."

⁴⁸ Yuki Tatsumi, *National Defense Program Outline: A New Security Policy Guideline or a Mere Wish List?* (Center for Strategic and International Studies, 20 december 2004).

teknolojide değil, füze savunma sistemleri gibi askeri araştırma-geliştirme konularında da işbirliğini öngörmektedir.⁴⁹

Öte yandan 2007 yılında Japon Savunma Bakanlığı, Savunma Ajansı'nın yerini almış ve savunma politikaları dört maddede özetlemiştir: BM faaliyetlerini ve uluslararası işbirliğini desteklemek, dünya barışının sağlanmasındaki yükümlülüklerini yerine getirmek; halkın refahını sürdürmek, vatanseverliği beslemek, ulusal güvenliğinin temellerini kurmak; savunma kapasitesini meşru müdafaa ölçülerinde, ulusal kısıtlamalarla uyumlu olarak tahsis etmek ve çatışmalarda güvenlik antlaşmalarıyla uyumlu olarak ABD ile birlikte hareket etmek.⁵⁰

2008 yılında Japonya Öz Savunma Kuvvetleri mensupları sayısı yaklaşık 230.000'e, GSMH'nin %1'i olarak belirlenmiş savunma bütçesi de 5 milyar dolara yükselmiştir.⁵¹ 130.000 askeri personelden oluşan kara ordusu, 800 ana muharebe tankına ve önemli miktarda tanksavar helikoptere; 44.000 personele sahip deniz gücü, 52 savaş gemisi, 16 denizaltı, 5 amfibik, 74 lojistik ve destek gemisine; 45.600 personele sahip hava gücü 270 savaş uçağına sahiptir.⁵² Günümüzde ABD-Japon işbirliği uzay alanını da kapsamaktadır. Kuzey Kore tehdidine karşı füze savunma sistemine sahip olmak isteyen Japonya, günümüzde kullanılan en etkili füze savunma sistemlerinden *Aegis* ve *Patriot* sistemlerinin alımı konusunda ABD ile anlaşmaya varmıştır.⁵³ Bunun yanı sıra Soğuk Savaş sonrası dönemde Japonya'da ordu yeniden prestij kazanmaya başlamıştır. Öz Savunma Kuvvetleri'ndeki açık bir pozisyona başvuranların sayısı 1991'de 4,4 iken bu sayı 2003'te 45'e çıkmıştır.⁵⁴

⁴⁹ Tatsumi, *National Defense Program Outline*.

⁵⁰ "Basic of Defense Policy", Japan Ministry of Defense, erişim tarihi 6 Mayıs 2010, www.mod.go.jp/e/d_policy/dp02.html.

⁵¹ Henri Paris, "Du néant à la force de réserve policière, puis à la force armée," *Géopolitique* 26 (2010):74.

⁵² Paris, "Du néant à," 74.

⁵³ Paris, "Du néant à," 74.

⁵⁴ Paris, "Du néant à," 72.

Ayrıca ekonomik büyümesinin en önemli sağlayıcısı olan enerji kaynakları konusunda neredeyse bütünüyle dışa bağımlı olan Japonya, bu açığı kapatmak için, ülkesinde inşa ettiği elliden fazla nükleer reaktörü işler hale getirmiştir. Mevcut nükleer reaktörleri, sadece enerji ihtiyacı için kullanan Japonya'nın, sahip olduğu geniş teknoloji birikimi sayesinde, kendi savunmasını tek başına sağlamak durumunda kaldığında, ordusunu çok kısa sürede dünyanın en güçlü nükleer kapasiteli orduları arasına sokabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.⁵⁵ Zira nükleer silah üretmek için gereken plütonyum, Japonya'nın elinde bol miktarda bulunmaktadır.

Normalizasyon sürecine girmiş olmakla birlikte Japonya, ABD ile askeri işbirliğine hâlâ büyük önem vermektedir. Bugün ABD'nin Doğu Asya'da Güney Kore ve Japonya'daki üslerinin dışında bir üssü bulunmamaktadır ve Okinawa'daki Kadena hava üssü ABD'nin Asya'daki en büyük hava üssüdür.⁵⁶ Çin'in önlemez yükselişi ve Kuzey Kore tehdidi göz önünde bulundurulduğunda Okinawa üssünün stratejik önemi daha da artmaktadır. Ancak 25–30 bin civarında ABD askeri personelinin çalıştığı üsteki Amerikan varlığı, gerek turizm potansiyelini baltalayarak adanın ekonomisine darbe vurması, gerekse Amerikan askerlerinin adanın yüz kızartıcı suçlara karışması nedeniyle ada halkının tepkisine yol açmaktadır.⁵⁷ 2009 yılında Başkan Obama'nın Japonya ziyareti sırasında Okinawa adasındaki Amerikan üssünün taşınması konusu gündeme gelmiştir. Üsse bağlı sorunları hafifletmek için adadaki üslerin konumlarının yeniden planlanması ve ABD personelinin bir kısmının Gam'a transferi kararlaştırılmıştır. Adadaki ABD üslerinin ağırlığını azaltmak ve bir kısım toprağı daha halka açabilmek için denizin ortasına bir helikopter pisti (heliport) inşası da dâhil çeşitli projeler üzerinde durulmuştur.⁵⁸ Ancak Mayıs 2010'da yapılan açıklamada üssün tasfiyesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Eski Savunma Bakanı Shigeru Ishiba, "ABD-Japonya ilişkilerini korumak gerekir. Amerika bizimle aynı değerlere sahiptir. ABD

⁵⁵ Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak*, 164.

⁵⁶ Bahadır Pehlivanürk, "ABD-Japonya İlişkileri: Cennete Bir Diken," Stratejik Düşünce Enstitüsü, 12 Aralık 2009.

⁵⁷ Pehlivanürk, "ABD-Japonya İlişkileri."

⁵⁸ Pehlivanürk, "ABD-Japonya İlişkileri."

olmazsa Japonya'yı kim koruyacak?"⁵⁹ açıklamasıyla Amerika ile askeri işbirliğinin hâlâ Japonya için önem taşıdığına altını çizmiştir.

Son olarak 2009 yılında yayımlanan White Paper'da (Defence of Japan 2009) da ABD ile ilişkilerin güçlendirilmesi konusu ayrı bir başlık altında incelenmiş (Part III, chapter II, Strengthening of the Japan-U.S. Security Arrangements) ve ABD-Japonya güvenlik antlaşmaları, Japon ulusal savunmasının temel direği olarak nitelendirilmiştir.⁶⁰ Bu ittifakın öneminin sürekli arttığı ve Japonya'nın da tereddütsüz olarak bu işbirliğini koruyup güçlendireceğinin altı çizilmiştir.⁶¹

5.1. Anayasa Değişikliği

Japonya pratikte normalizasyon dönemine girmiş olmakla birlikte teoride anayasasının 9. maddesindeki kısıtlamalar nedeniyle çelişkiler yaşamaktadır. Büyük bir yenilginin ardından, yabancı bir otorite tarafından dönem şartlarına uygun olarak hazırlanan bir anayasa, günümüz konjonktüründe Japon çıkarları ve güvenliği için ciddi bir dezavantaj teşkil etmektedir. Bu nedenle, 1990'lı yılların başından beri anayasa değişikliği Japonya'nın gündemindedir. Anayasaya göre değişiklik için Parlamento üyelerinin 2/3'ünün onayı ve akabinde halk oylaması gerekmektedir.⁶²

Liberal Demokrat Parti'nin inisiyatifi ile Japonya'nın beş büyük partisi 1999 yılında bu konuda çalışma yapmak amacıyla Komisyon kurulmasını kabul etmiştir. Ancak anayasa değişikliği sonrası artacak savunma harcamalarının zaten durgun olan ekonomiye yeni bir yük getireceğine ilişkin eleştiriler nedeniyle bugüne kadar bir sonuca ulaşamamıştır.

⁵⁹ "Le Japon rénonce à déloger ses GI," *Le Figaro*, 5 Mai 2010, erişim tarihi 8 Mayıs 2010, www.lefigaro.fr/international/2010/05/04/01003-20100504ARTFIG00671-le-japon-renonce-a-deloger-ses-gi.php.

⁶⁰ *Defence of Japan 2009*, Annual White Paper, erişim tarihi 8 Mayıs 2010, www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2009.html.

⁶¹ *Defence of Japan 2009*.

⁶² *Japon Anayasası*, erişim tarihi 7 Mayıs 2010, www.solon.org/Constitutions/Japan/English/english-Constitution.html.

Ancak anayasa değişikliği Japonya'nın gündeminde kalmaya devam etmektedir. Nisan 2004'te iktidardaki Liberal Demokrat Partisi Anayasa'nın dokuzuncu maddesini değiştirme teklifini sunmuş, Liberal Demokrat Parti üyelerinin 2/3'ü, Demokrat Parti üyelerinin de 1/3'ü bu anayasa değişikliğine olumlu yaklaşmıştır.⁶³ Şubat 2005'te Liberal Demokrat Parti, Anayasa'nın dokuzuncu maddesinin değiştirilmesinde gayret göstereceğini yenilemiş, başbakan Koizumi iktidarı süresince yeni güvenlik tehditleri ve özellikle Kuzey Kore tehdidi göz önünde bulundurularak anayasanın 9. maddesinin değiştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.⁶⁴ Söz konusu değişikliğe, geleneksel olarak tüm anayasa değişikliklerine karşı çıkan Sosyal Demokrat Parti (eski Sosyalist Parti) ile Komünist Partisi dışındaki partiler ılımlı yaklaşmaktadır. 2007 yılında Shinzo Abe hükümetinin inisiyatifi ile Japon parlamentosunun alt kanadında, anayasada bazı düzenlemelere gidilebilmesi için referandum düzenlenmesine ilişkin bir çerçeve yasa kabul edilmiş ve bu referandumun en erken 2010 yılında yapılması öngörülmüştür.⁶⁵

5.2. Bölgesel Güçlerle Gelişen İlişkiler

Japonya, normalizasyon süreci ile askeri gücünü arttırırken bir yandan da bu gücü pekiştirmek ve bölgesindeki konumunu güçlendirmek için ittifak arayışları içine girmiştir. Soğuk Savaş sonrası ekonomi ve teknoloji alanındaki başarıları sayesinde yükselmeye başlayan Hindistan'ın Hint Okyanusu'nu kontrol eden stratejik konumu ve kapasitesini arttırdığı deniz kuvvetleri, Japonya'nın Doğu-Batı güzergâhına dayalı deniz ulaşımını ilgilendirmeye başlamış, dolayısıyla Japonya bu ülke ile işbirliğini geliştirme yoluna gitmiştir.

⁶³ Richard J. Samuels, *Constitutional Revision in Japan: The Future of Article 9* (The Brookings Institution, Center for Northeast Asian Policy Studies, 15 December 2004), erişim tarihi 7 Mayıs 2010, www.brookings.edu/fp/cnaps/events/20041215.htm.

⁶⁴ Hideaki Kaneda, "Reforming Japans constitution," *Project Syndicate*, 2 May 2005.

⁶⁵ "Le Japon veut rétablir le droit à la guerre dans sa constitution," *Le Figaro*, 15 Mai 2007, Bkz. Erişim tarihi 7 Mayıs 2010, www.lefigaro.fr.

Japonya Başbakanı Hatoyama'nın Aralık 2009'daki Hindistan ziyareti sırasında da Japonya-Hindistan Ortak Deklarasyonu imzalanmıştır. Söz konusu deklarasyonda öne çıkan konu ise güvenlik ve işbirliğinin eylem planının ortaya konmasıdır. İki ülke arasında dışişleri bakanları ve savunma bakan yardımcılarının düzeyinde her yıl 2+2 modeline dayanan diyalog mekanizmasının kurulması, iki ülkenin kara kuvvetleri ve Hint Okyanusu'nun güvenliğini korumak için deniz kuvvetlerinin düzenli diyalog sürecine saygı göstermeleri, korsanlara karşı Somali açıklarına ortaklaşa savaş gemileri göndermeleri ve deniz felaketlerine karşı kurtarma eğitimi başlatılması gibi dokuz konuda savunma-işbirliği anlaşması yapılmıştır.⁶⁶

Güney Asya'nın en büyük ülkesi olan Hindistan, Çin gibi, son yıllarda yükselmekte olan ülkelerden biridir ve Çin'in de doğal jeostratejik rakibidir. 1962 yılında Hindistan-Çin arasında sınır bölgesi nedeniyle çatışma yaşanmış, iki ülke arasındaki gerginlik Tibet meselesi ile birlikte devam etmiştir. Ayrıca Çin'in, Pakistan'a yönelik savunma ve ekonomi alanındaki yardımları, ikili ilişkilerin normalleşmesini engellemektedir. Ekonomik gücüne bağlı olarak bölgede artan Çin etkisi, bu ülkeyi dengelemek için Hindistan'ın yeni bir arayış içine girmesine ve Japonya ile ilişkilerini güçlendirmesine yol açmıştır. Dolayısıyla iki ülke güvenlik alanında işbirliği yaparak bir anlamda Çin'i dengelemeye çalışmaktadır.⁶⁷

2007 yılında Japonya ile Avustralya arasında Japonya'yı ABD'den sonra Avustralya'nın en yakın müttefiki yapacak savunma anlaşması imzalanmıştır. Terörle mücadele, denizlerin güvenliği, sınır koruma ve felaketlerde yardım alanlarındaki güvenlik işbirliğini öngören bu anlaşma çerçevesinde istihbarat paylaşımında da işbirliği yapılması öngörülmüştür.⁶⁸

⁶⁶ Erkin Ekrem, *Hindistan-Japonya Güvenlik İşbirliği ve Çin: Hindistan'ın Güvenlik Tehdit Algılaması* (Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ocak 2010).

⁶⁷ Ekrem, *Hindistan-Japonya*.

⁶⁸ "Australia in Japan security deal," *BBC*, 13 March 2007, erişim tarihi 7 Mayıs 2010, news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6444207.stm.

Ayrıca Japonya, Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN)⁶⁹ kuruluşu ile özellikle ekonomik alanda büyük kazanımlar elde etmiştir. Japonya'nın, ASEAN'la olan ilişkileri esas olarak 1977 yılında Japon Devlet Başkanı Fukuda'nın «Fukuda Doktrini» olarak bilinen dış politika değişikliğine gitmesiyle başlamıştır. Fukuda Doktrini asıl olarak 3 maddeden oluşmaktadır: Japonya'nın askeri bir rolü reddetmesi ve Güneydoğu Asya'da barış ve refahı desteklemesi, karşılıklı güvenlik anlayışı ve ASEAN'ın eşit bir ortağı olarak işbirliğinde bulunma isteği.⁷⁰ Doktrin en önemli mesajı, bölgedeki barış ve istikrarın pekiştirilmesi isteği, ASEAN'ın desteklenmesi ve ASEAN'ın kalıcı bir bölgesel örgüt olarak görülmesidir.⁷¹

Ekonomik alan dışında ASEAN ülkeleri ile Japonya arasındaki en önemli işbirliğinin deniz güvenliği alanında olduğu görülmektedir. Japon ekonomisi için ticaret gemilerinin Malaka Boğazı'ndan güvenli geçişinin taşıdığı önem bu ülkeyi deniz güvenliği ile ilgili politikalar geliştirmeye ve çalışmalarda bulunmaya itmektedir. Bu bağlamda Japonya, özellikle Singapur, Tayland, Malezya ve Endonezya ile işbirliği geliştirmiştir. 1997-98 dönemindeki Asya ekonomik krizi, Malaka Boğazı'nda korsan faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Japonya da bu tarihlerden itibaren korsanlarla mücadele çalışmalarına hız vermiş, kıyı devletlerdeki sahil koruma ile ilgili yasaların düzenlenmesi ve güçlendirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur.⁷² Ayrıca Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün deniz haydutluğu ile ilgili eğitim ve araştırmalarına finansal destek vermiş, Haziran 2004'te "Asya Sahil Koruma Ajansları Liderleri Toplantılarını" (Heads of Asian Coast Guard Agencies Meetings) düzenlemiş, 2005'te ASEAN-Japonya Deniz Güvenliği ve

⁶⁹ Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), üye ülkelerde ekonomik büyümeyi hızlandırmak, bölgesel barışa katkıda bulunmak, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel alanlarda karşılıklı yardımlaşmayı artırmak amacıyla 8 Ağustos 1967'de Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın katılımı ile kurulmuştur. Günümüzde örgütün üye sayısı 10'dur. (Brunei, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Birmanya, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam).

⁷⁰ William W. Haddad, "Japan, The Fukuda Doctrine, And ASEAN," içinde *Japan And Southeast Asia*, Ed. Wolf Mendl (London: Routledge, 2001): 127-128.

⁷¹ Haddad, "Japan, The Fukuda," 127-128.

⁷² Yoichiro Sato, *Southeast Asian Receptiveness to Japanese Maritime Security Cooperation* (Asia-Pacific Center for Security Studies, September 2007), 2.

Korsanlarla Mücadele Seminerine (ASEAN-Japan Seminar on Maritime Security and Combating Piracy) ev sahipliği yapmıştır.

Doğu Asya ülkelerinin ekonomik gelişimi ve endüstrileşmesi neticesinde Malaka Boğazı'nı trafiğinin artmasıyla deniz güvenliği ortak çıkar haline gelmiştir. Bunun üzerine Japonya'nın önerisi ile deniz korsanları ile mücadelede bilgi paylaşımı ve şüpheli gemilerin tespit edilmesi hususlarında kıyı devletleri arasında işbirliğini sağlayacak *Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery against Ships in Asia* (Asya'da Gemileri Hedef Alan Silahlı Soygun ve Korsanlıkla Mücadele için Bölgesel İşbirliği Anlaşması) 2006 yılında kurulmuştur.⁷³ Deniz ticareti güvenliğinin sağlanmasına yönelik girişimleri, Japonya'nın güvenlik konusunda Güneydoğu Asya ülkeleri ile diplomatik ilişkilerinin gelişimine de katkıda bulunmuştur.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Japonya, ABD tarafından işgal edilmiş ve ABD tarafından hazırlanan yeni anayasayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu anayasa uyarınca Japonya'nın kara, deniz ve hava güçleri bulundurma ve savaş ilan etme hakkı elinden alınmıştır. Ancak Soğuk Savaş konjonktüründe ABD'nin Japonya'ya bakışı değişmiş, 1951 San Fransisco Konferansı'nda Japonya bağımsızlığını kazanmıştır. Bununla birlikte 1951'de imzalanan Güvenlik Anlaşması, Japonya'nın güvenliğinin ABD tarafından üstlenilmesine yasal zemin hazırlamıştır. ABD ile 1954'te karşılıklı savunma antlaşması yapılmış ve Japonya'nın meşru müdafaa hakkı kabul edilerek, Öz Savunma Kuvvetleri adıyla yeni savunma kuvvetleri oluşturulmuştur. 1960 yılında yapılan yeni bir antlaşmaya göre Japonya'nın kendi iç güvenliğinden sorumlu olması, ancak ABD kuvvetlerinin ulusal güvenliğe katkıda bulunmak ve Uzak Doğu'da barışı sağlamak için Japon hava, kara ve deniz sahasını kullanabilmesi kabul edilmiştir. 1999'da iki ülke

⁷³ *Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery against Ships in Asia*, Bkz. Erişim tarihi 8 Mayıs 2010, www.mofa.go.jp/Mofaj/gaiko/kaiyo/pdfs/kyotei_s.pdf.

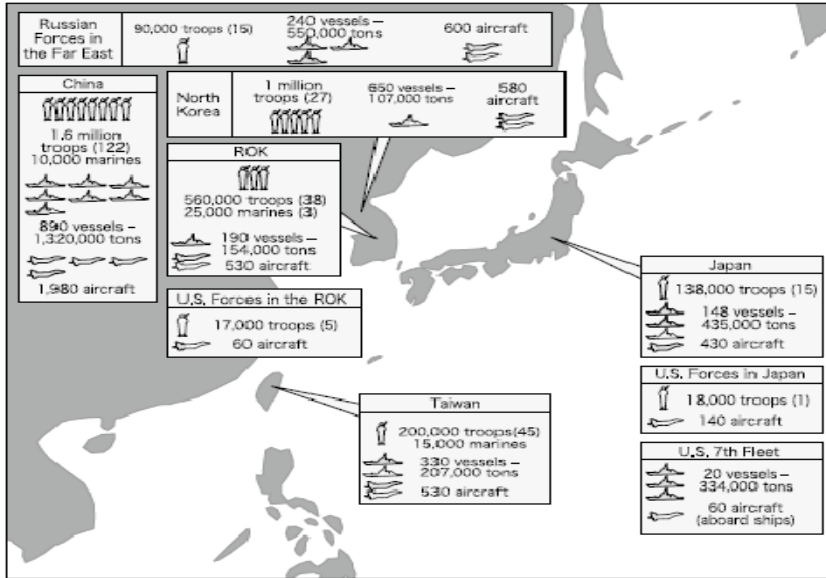
arasında ABD-Japonya Savunma Anahatları (US-Japan Security Guideline) imzalanmış ve Japonya Öz Savunma Kuvvetleri'ne, meydana gelebilecek çevresel tehditlere karşı müdahale etme yetkisi tanınmıştır. 11 Eylül sonrası ilgili yasaların çıkarılmasıyla, ABD'nin küresel çapta terörizm ile savaşına destek veren Japonya için kuvvetlerini dünyanın farklı bölgelerine gönderme yolu açılmıştır.

Öte yandan Kuril Adaları sorundan dolayı Tokyo ile Moskova arasında halen bir barış anlaşması yapılamaması neticesinde Rus-Japon ilişkilerinde güven duygusunun gelişmemesi, çok yoğun ticari ilişkilere sahip olduğu Çin ve Güney Kore ile siyasi alanda yaşadığı güven bunalımı, Çin ve Rusya'nın Şanghay İşbirliği Örgütü nezdinde bölgedeki ABD hegemonyasına karşı yürüttüğü mücadele ve başlı başına Kuzey Kore tehdidi Japonya'yı kendi güvenliğini sağlayacak kapasitede bir ordu kurmaya itmektedir.

Özetle bir tarafta Anayasa'nın dokuzuncu maddesinin Öz Savunma Kuvvetlerine dahi izin vermediğini savunan kesim, diğer tarafta Anayasa'nın dokuzuncu maddesini değiştirerek ulusal silahlı kuvvetleri kurma yanlısı olan kesim tartışmalarını sürdürürken Japonya askeri alandaki normalizasyonu gerçekleştirmektedir.

2. Dünya Savaşı'nın sonunda büyük bir yenilgi alan, ekonomisi çöken, askeri güce sahip olma ve savaş ilan etme hakkı elinden alınan Japonya'nın askeri alanda bugün geldiği nokta ilgi çekicidir. Gerçekleştirdiği ekonomik mucizeye bağlı olarak uzun yıllar sivil bir güç olarak sivrilen Japonya, bu gücüne bir de askeri gücü ekleyerek dönemin konsepti "akıllı güce" sahip olarak uluslararası arenadaki konumunu ciddi şekilde güçlendirme yolunda ilerlemektedir.

ASYA-PASİFİK BÖLGESİNDEKİ ASKERİ KUVVETLER (Yaklaşık güçler)

1. Source: "The Military Balance 2009" publications of the U.S. Department of Defense and others (actual numbers as of the end of FY 2008 are shown for Japan).
2. U.S. ground forces in Japan and the ROK are combined figures of Army and Marine Corps personnel
3. Combat aircraft includes Navy and Marine aircraft
4. Total Number of Major Units, such as Divisions and Brigades, For North Korea, divisions only including military police for Taiwan
5. U.S. 7th Fleet is the number of forward deployment to Japan and Guam

Legend

Ground Forces (200,000 troops)	Naval vessels (200,000 tons)	Combat aircraft (500 aircraft)
--------------------------------	------------------------------	--------------------------------

KAYNAKÇA

- Allden, Susanne and Ramses Amer. *The United Nations and Peacekeeping: Lessons Learned from Cambodia and East Timor*. Umea Working Papers in Peace and Conflict Studies 4, July 2007.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004.
- Defence of Japan 2009*. Annual White Paper. Bkz. Erişim tarihi 12 Mayıs 2010. www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2009.html.
- Ekrem, Erkin. *Hindistan-Japonya Güvenlik İşbirliği ve Çin: Hindistan'ın Güvenlik Tehdit Algılaması*. Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ocak 2010.
- Giffard, Sydney. *The Development of Democracy in Japan: Japan Among The Powers 1890-1990*. Yale University Press, 1994.
- Gökerman, Uzey. "Nükleer silah ve caydırıcı güç olma politikaları." *İndigo Dergisi* 52 (Ocak 2010).
- Gönen, Hakan. "Küreselleşme Çağında Japonya-ABD İlişkileri ve Japon Dış Politikasında Yeni Açılımlar." *Panorama Dergisi* 16 (Şubat 2006).
- Green, Michael Jonathan and Patrick M. Cronin. *The U.S.-Japan Alliance: Past, Present, and Future*. New York: Council of Foreign Relations, 1999.
- Haddad, William W. "Japan, The Fukuda Doctrine, And ASEAN." İçinde *Japan And Southeast Asia*. Editör Wolf Mendl. London: Routledge, 2001.
- Hoyt, Edwin P. *Japonya: Asker Bir Ulusun İntiharı*. İstanbul: Sabah Kitapları, 1995.

Hughes, Christopher W. *Japan's Security Agenda, Military, Economic, Environmental Dimensions*. Washington: Lynne Rienner Publishers, 2004.

Kaneda, Hideaki. "Reforming Japans constitution." Project Syndicate. 2 May 2005.

Kawasaki, Tsuyoshi. "Postclassical Realism and Japanese Security Policy." *The Pacific Review* Vol 14 No 2 (2001).

Lacoste, Yves. *Büyük Oyunu Anlamak*. İstanbul: NTV Yayınları, 2007.

Lu, David J. *Japan: a documentary History (The Late Tokugawa Period to the Present)*. M.E.Sharpe, 1997.

McGray, Douglas. "Japan's Gross National Cool." *Foreign Policy* (Mayıs-Haziran 2002).

Midford, Paul. "Japan's Response to Terror: dispatching the SDF to the Arabian Sea." *Asian Survey* 2 (March/April 2003)

National Defense Program Outline. December 1995. Bkz. Erişim tarihi 2 Mayıs 2010. www.mofa.go.jp/POLICY/security/defense96/index.html.

Paris, Henri. "Du néant a la force de réserve policiere, puis a la force armée", *Géopolitique* 26 (2010).

Pehlivantürk, Bahadır. *ABD - Japonya İlişkileri: Cennete Bir Diken*. Stratejik Düşünce Enstitüsü, 12 Aralık 2009.

Samuels, Richard J. *Constitutional Revision in Japan: The Future of Article 9*. Brookings Institution, Center for Northeast Asian Policy Studies, 15 December 2004.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih; İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Yayınları, 2003.

Sato, Yoichiro. *Southeast Asian Receptiveness to Japanese Maritime Security Cooperation*. Asia-Pacific Center for Security Studies, September 2007.

Serra, Regine. "Japon: l'héritage irakien." *Politique Etrangere* (Janvier 2005).

Singh, B. "Japan's post-cold war Security Policy: bringing back the normal State." *Contemporary Southeast Asia* Vol 24/1 (April 2002).

Tatsumi, Yuki. *National Defense Program Outline: A New Security Policy Guideline or a Mere Wish List?* Center for Strategic and International Studies, 20 december 2004.

Tebib, Roger. "Le Japon, Sa politique de securite et ses actions internationales." *Geostrategiques* (2010) : 90.

The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation. 1999. Bkz. Erişim tarihi 2 Mayıs 2010. www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/guideline2.html.

The Japanese Constitution.

www.solon.org/Constitutions/Japan/English/english-Constitution.html.

Troudi, Mohammed Fadhel. "Les rapports entre le Japon et ses proches voisins des nouveaux enjeux pour l'Asie du Nord-Est." *Géopolitique* 26 (2010).

AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK AKTÖRÜ OLMAYA NE KADAR YAKIN?

How Close is the European Union to Be A Security Actor?

Aslıhan P. TURAN*

Özet:

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş'ın ardından güvenlik ve savunma politikalarında NATO'ya olan bağımlılığını azaltmak istemiştir. Balkanlar'da yaşanan savaşlar AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nı geliştirmesinde önemli rol oynamıştır. Stratejiler, antlaşmalar ve son olarak da Lizbon Antlaşması'yla savunma ve güvenlik kapasitelerini, sivil ve askeri araçlarını geliştirme politikası izleyen AB, yakın ve uzak coğrafyasında kriz yönetimi operasyonlarında yer alarak uluslararası aktör olma amacını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın amacı AB'nin güvenlik alanındaki gelişim süreci hakkında bilgi verdikten sonra operasyon örnekleriyle ulaştığı seviyeyi incelemek ve AB'nin güvenlik aktörü olmaya ne kadar yakın olduğunu tartışmaktır.

Anahtar kelimeler: *güvenlik, savunma, Avrupa Birliği, kriz yönetimi, sivil-askeri araçlar.*

Abstract:

The European Union aims to reduce its dependency on NATO, in security and defense policies, since the end of the Cold War. Wars in the Balkans had played an important role on the progress of European Security and Defense Policy. By strategies and finally by the Lisbon Treaty, EU develops its security and defense capabilities, and tries to become an international actor by participating to crisis management in its neighborhood and abroad. The purpose of this article is to give information about the process of development of EU in security area, with some example of crisis operations, in order to discuss how close the EU is to be a security actor.

Keywords: *security, defense, European Union, crisis management, civil-military means.*

* Paris 1 Sorbonne Üniversitesi Avrupa Birliği Hukuku Yüksek Lisans Mezunu.

GİRİŞ

Uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler büyüklük ve amaçlarına göre farklı güvenlik anlayışlarına ve arayışlarına sahiptirler. Aynı uluslararası konjonktürde bile her aktörün tehdit anlayışı farklı olmakta, güvenlik anlayışı farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu durum aktörün uluslararası sistemde taşıdığı ağırlığa, güç ve kapasite büyüklüğüne, içsel dinamiklerine, uluslararası sistemi algılayış biçimine ve kendisine biçtiği role göre değişmektedir. Her aktör öncelikle kendi iç güvenlik sistemini kurmakta, sonra yakın çevresine ve son olarak da küresel tehdit alanlarına yönelik güvenlik politikaları üretmektedir.¹

27 üyeden oluşan Avrupa Birliği her şeyden önce sivil bir kuruluştur. Ekonomik işbirliği ve karşılıklı bağımlılık esasına dayanarak kendi sınırları içinde barışı sağlama amacıyla kurulmuştur. 1990'lı yıllara kadar güvenliğini NATO imkân ve kabiliyetlerine bırakmış olan AB'nin güvenlik konusundaki temel amacı komşu ülkelerde işbirliği, refah, uzlaşma ve istikrar modeli olmaktır. Genişleme politikasıyla istikrarı tüm Avrupa'ya yaymak isteyen AB, 90'lı yıllardan itibaren krizlere müdahale kapsamında sivil araçların yanında askeri araçları da kullanmak gerekliliğini görmüştür. Bunun sonucunda da güvenlik algısı AB bünyesinde yeniden tanımlanmak durumunda kalmıştır.² Yeni güvenlik politikaları kabul etmesinin bir diğer nedeni de genişleme politikalarıyla yeni sınırlara ve komşulara ulaşıyor olması ve farklı çatışma alanlarına da yakınlaşmakta oluşudur. Avrupa Birliği 2003'te kabul ettiği Güvenlik Stratejisi'nde küresel tehditlerin, küresel pazarların ve küresel medyanın olduğu uluslararası düzende güvenliğin ve refahın çok taraflı ilişkilerde yattığını kabul etmiştir. Uluslararası toplum yaratmak, iyi işleyen uluslararası örgütler ve hukuka

¹ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (İstanbul: Derin Yayınları, 2003), 12.

² Margriet Drent & Dick Zandee, *Breaking Pillars: Towards a Civil-Military Security Approach for the European Union* (Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2010), 1.

saygılı bir uluslararası sistem AB'nin stratejik güvenlik amaçları olarak belirlenmiştir.³

Barış ve istikrar olmadan kalkınmanın da olmayacağı fikrinden hareketle çatışma önleyici ve azaltıcı politikalar, AB'nin dış politikasında önemli rol oynamaktadır. Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin ve pek çok resmi AB belgesinin özünü "barış, güvenlik ve kalkınma" üçlüsü ile iyi yönetim oluşturmaktadır. Bu üçlü AB'nin dış politikasının da temelinde yatan prensiplerdir.⁴ Söylemde kaldığı için eleştirilere maruz bırakılan Ortak Güvenlik ve Dış Politika (ODGP), Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) sayesinde operasyonel bir boyuta kavuşmuştur. 1999'da Köln Zirvesi'nde AGSP'nin oluşturulmasından itibaren AB, 23 kriz yönetimi operasyonuna katılmıştır. Öncelik Balkanlar ve Güney Kafkasya bölgesine verilirken, Afrika, Orta Doğu ve Asya da ihmal edilmemiştir.⁵ AB'nin kriz yönetiminde tercih edilmesinin temel sebebi devletlerden gelen davet üzerine başlatılıyor olmasıdır. Farklı bölgelerden gelen farklı davetler de AB'nin bu konuda giderek daha fazla geliştiğinin ve krizdeki ülkeler tarafından daha fazla yardımın talep edildiğinin göstergesidir. AB misyonları sivil veya sivil-askeri karakterdedir ve genel olarak polis güçlerinin gönderilmesiyle istikrarı sağlamak, demokrasiye geçişe destek vermek, adalet sistemine ve sınır güvenliğine yardım etmek amaçlanmaktadır. Ekonomik gücü ve dış yardımlar konusundaki deneyimi de AB misyonlarının başarıya ulaşabilmesi yönünde artı değerlerdir.⁶

³ *A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy* (Brüksel: 12 Aralık 2003).

⁴ Marta Martinelli, "Les Opérations EUPOL et EUSEC au Congo: L'UE Entre Engagement et Apprentissage," içinde *L'Union Européenne et la Gestion de Crise*, ed. Barbarat Delcourt, Marta Martinelli, Emmanuel Klimis (Brüksel: Editions de l'Université de Bruxelles, 2008), 85.

⁵ Kriz yönetimi operasyonu yapılan ülkeler/bölgeler: Bosna-Hersek, Kosova, Batı Sahra, Fildişi Sahilleri, Liberya, Hindistan/Pakistan, Afganistan, Gürcistan, Moldova/Ukrayna, Irak, Kıbrıs, Lübnan, Golan Tepeleri, Filistin, Sina, Etiyopya/Eritre, Sudan, Darfur, Çad, Kongo.

⁶ Franck Petiteville & Fabien Terpan, "L'Avenir de la Politique Etrangère Européenne," *Questions Internationales* 31 (Mayıs-Haziran 2008): 66-68.

Ancak bunlar AB'nin dış politika, güvenlik ve savunma konularında uluslararası otonom bir aktör olmasını sağlamakta mıdır? Yoksa uluslararası işbirliği sayesinde imkân ve kabiliyetlerini arttırarak daha etkin olması mı söz konusudur? Öncelikle AB'nin güvenlik ve savunma politikalarındaki gelişimler, Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerle incelendikten sonra, kriz yönetimi operasyonlarının özellikleri ve AB'ye katkıları örneklerle analiz edilecektir.

1. AB GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Sivil nitelikli olan Avrupa bütünleşme süreci, Avrupalı üyeleri arasında kuvvet kullanımının geçmişte kaldığı bir güvenlik toplumunun oluşmasına yol açmıştır. 1954'te Avrupa Savunma Topluluğu'nun çökmesinin ardından NATO, Avrupa güvenliğinden sorumlu tek örgüt olmuştur. Avrupa savunma ve güvenlik politikasının gelişimini birkaç faktörle açıklamak mümkündür. İlk olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet tehdidinin Avrupa için ortadan kalkması, Avrupa'nın NATO'ya bağımlılığını azaltan en önemli faktör olmuştur. Kolektif güvenlik ve dışarıda müdahale Avrupa savunmasının yeni ilkelerine dönüşmüştür. İkinci faktör ekonomik bütünleşmesini hemen hemen tamamlayan Avrupa'nın siyasi bütünleşmesinin de tamamlanması gerekliliğini doğurmuş olmasıdır. Üçüncüsü ve belki de Avrupa'yı en çok sarsan faktör komşu coğrafyasında yaşanan savaşlardır. Bu savaşlarla Avrupa kendi değerlerinin savunulmasının ve desteklenmesinin gerekliliğiyle karşı karşıya kalmıştır. İlk etapta Avrupa'da gelişen güvenlik tehditlerine yönelik yeni politikalar üreten AB, 11 Eylül sonrasında güvenlik ve savunma politikasını uluslararası alandan gelen güvenlik tehditlerine karşı geliştirmiştir.⁷

1.1. Soğuk Savaş Sonrası

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa devletleri iki kutuplu düzen içinde, güvenliklerini sağlamak amacıyla ortak politikalar üretmek için 1948

⁷ Jean-Yves Haine, "Tarihsel Bir Perspektif," içinde *AB Güvenlik ve Savunma Politikası*, Nicole Gnesotto (İstanbul: TASAM Yayınları, 2005), 37-39.

yılında Brüksel Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu antlaşmayla Batı Birliği Savunma Teşkilatı kurulmuştur. Brüksel Antlaşması askeri güçlerinin 1950'de NATO ile birleştirilmesi kararı, NATO'nun Batı Avrupa'nın güvenlik sisteminin tek unsuru haline gelmesine neden olurken, Avrupa'nın kendi kendini koruma amacı gerçekleştirilememiştir. 1954'te imzalanan Paris Antlaşması ile Batı Avrupa Birliği (BAB) yeni bir güvenlik örgütü olarak kurulmuştur.

Soğuk Savaş, SSCB'nin dağılması sonucu sona ererken uluslararası alanda yeni bir konjonktür doğmuştur. Bu ortamda 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile Petersberg Deklarasyonu ilan edilmiş ve BAB'ın işlevsel tanımı yapılmıştır. Deklarasyonda belirlenen Petersberg görevleri, insani yardım ve kurtarma görevlerini, barışı koruma görevlerini ve kuvvet kullanımını da içerecek şekilde kriz yönetimi ve barışın sağlanması görevlerini kapsamaktadır. AB'ye üye olmayan ancak NATO üyesi olan Türkiye, Norveç ve İzlanda ortak üye olarak kabul edilmiş, ancak 1997 Brüksel toplantısında NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı harekâtlarda, harekâtların planlanma ve geliştirme aşamalarına ortak üyelerin katılmamaları yönünde bir karar alınmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Avrupa Birliği üyeleri, güvenliklerini ABD merkezli NATO'ya devretmek yerine, kendi güvenlik ve savunma sistemlerini oluşturmayı ve BAB'ı canlandırmayı hedeflemişlerdir. Bu amaçla, 1992 Maastricht Antlaşması ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturulmuş ve ODGP, Avrupa Topluluğu, adalet ve iç işlerinde işbirliği sütunlarının yanında AB'nin üç sütunundan biri olmuştur. Güvenlik politikasının temeli, BAB'ın geliştirilip değiştirilerek AB'nin savunma örgütüne dönüştürülmesi ve bu amaçla kurumsallaştırılmasıdır.⁸ Ocak 1994'teki NATO zirvesinde, Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasından ve BAB ile NATO arasındaki işbirliğinin geliştirilmesinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Ayrıca, ODGP kapsamında BAB ile

⁸ Hasret Çomak, *Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye* (İstanbul: TASAM Yayınları, 2005), 41.

yürütülecek olan harekâtlarda AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanabileceği ilan edilmiştir.

Bu kapsamda Kuzey Atlantik Konseyi, işbirliğinin üç ana amacını belirlemiştir:

- NATO misyonlarını daha etkin ve esnek şekilde icra etmek
- BAB ile işbirliğini geliştirmek
- Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ni (AGSK) yansıtmak.

Bu amaçlara ulaşmak için de Birleşik Müşterek Görev Kuvvetleri geliştirilmiş ve hem NATO hem de BAB tarafından kullanılmasına yönelik biçimde tasarlanmıştır. Bu yaklaşım AGSK'nin NATO'nun Avrupa ayağı olması amacını taşımaktaydı.

Ancak 1991-1992'de Yugoslavya'nın parçalanması, 1992-95 arasında Bosna Savaşı ve 2003'te ABD'nin Irak müdahalesi, AB'nin dış politikada üyeler arasındaki koordinasyonsuzluğu gözler önüne sermiştir. Bosna Savaşı bazı krizlerde üyelerin farklılaşan çıkarları üzerinde ortak bir paydada buluşmanın imkânsızlaşabileceğini kanıtlamıştır. Kurumların ve karar alma prosedürlerinin iyi işlememesi, siyasi kararların askeri mekanizmalarla desteklenememesi, AB'nin uluslararası olayları etkileme kapasitesini düşürmüştür. Farklı tarihi geçmişlere sahip üyelerin değişken çıkarlara sahip olmalarının mümkün olduğunu kabul eden AB liderleri, konsensüsle ortak politikalar geliştirilebileceğine karar vermişlerdir. Örneğin AB Konseyi'nin altı aylık dönüşümlü sürelerle troyka (AB Konseyi dönem başkanı, bir önceki ve bir sonraki başkanlardan oluşur) tarafından temsil edilmesinin dış politikada sürekliliği zedelediği görülmüştür.⁹

⁹ Anthony Luzzatto Gardner & Stuart E. Eizenstat, "New Treaty New Influence: Europe's Chance to Punch its Weight," *Foreign Affairs* Vol 89 Issue 2 (Mars/April 2010): 2.

1997'de Maastricht Antlaşması'nı gözden geçirmek için Amsterdam'da toplanan Avrupa Konseyi, AGSK'nin geliştirilmesine ve NATO'dan bağımsız bir güvenlik boyutuna kavuşturulmasına karar verilmiştir. 1998 St Malo Zirvesi'nde aynı yönde alınan karar, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na (AGSP) giden yolu açmıştır. AGSP'de amaç AB'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek karar mekanizmalarına ve askeri kuvvete sahip olmasını sağlamaktır. Böylece AB'nin, güvenlik alanında ABD'den ve NATO'dan bağımsız hareket etmesi söz konusu olacaktır. AB'nin dış politikada temsiliyetini güçlendirmek amacıyla 1999'da Javier Solana ODGP Yüksek Temsilciliği'ne getirilmiştir.

AGSP kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen askeri operasyonların temel dayanağı demokrasidir. AGSP ile Petersberg görevleri yerine getirilirken, istikrarsız bölgelere AB'nin liberal ve demokratik değerleri taşınmak istenmektedir. Müdahalelerde kesinlikle toprak kazanmak veya stratejik üstünlük sağlamak gibi kaygılar yer almamaktadır. 1999 Helsinki Zirvesi'nde kurumsal düzenlemelere yer verilmiş ve Petersberg Görevleri olarak adlandırılan barışı koruma, insani yardım, kriz yönetimi operasyonlarını gerçekleştirebilecek kabiliyette Acil Müdahale Gücü'nün oluşturulması öngörülmüştür.

2001'de Avrupa Konseyi kararı ile AB Genelkurmayı kurulmuştur. Genelkurmayın kurulmasının ana nedeni operasyonların planlanma aşamasında ve gerçekleştirilmesinde AB'nin NATO'dan bağımsız hareket edebilmesini sağlamaktır. Kriz yönetiminde sık sık karşımıza çıkan sivil-asker bütünleşmesi genelkurmaylık bünyesinde de göz önüne alınmıştır. Genelkurmay askerken yardımcısı sivil bir bürokrattır. ODGP'nin gelişmesinin en önemli sorunu kapasite yetersizliğidir. Üye devletlerin ODGP'ye kapasite sağlama konusunda ortak bir görüşe sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca ulusal egemenlik ve insani müdahale hakkı da tartışma yaratan kavramlardır. Sivil ve askeri kanatlar da üyeler arasında farklı yaklaşımlara sebep olmaktadır. Örneğin Finlandiya veya İsveç gibi üyeler barışçıl yaklaşımda olan üyelerdir. Hâlbuki krizler genelde askeri çatışmalardan kaynaklanmaktadır.

1.2. Avrupa Güvenlik Stratejisi

2003'te Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi "Daha iyi bir dünyada güvenli Avrupa" sloganıyla duyurulmuştur. Stratejide öncelikle Avrupa kıtasının ilk defa barış içinde ve huzurlu bir dönem geçirdiği ve bunda AB'nin girişimlerinin çok önemli payı olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemin AB genişleme politikalarıyla ve kurumlar ile üyeler arasındaki ilişkilerin akılcı bir şekilde geliştirilmesi sayesinde gerçekleştirildiği eklenmiştir. Ayrıca Avrupa bütünleşmesinde ve güvenliğin sağlanmasında NATO aracılığıyla ABD'nin önemli katkıları olduğu da belirtilmiştir. Soğuk Savaş'ın ardından Balkan devletlerinin de aralarında bulunduğu pek çok ülkede savaşlar yaşandığı ve kurbanların çoğunu sivililerin oluşturduğu açıklanmıştır. Afganistan, Doğu Timor ve Kongo'ya düzenlenen operasyonlarda yer alındığını hatırlatan strateji, AB'nin küresel güvenliğin sağlanmasında aktif rol oynaması gerektiğini de vurgulamıştır.¹⁰

Avrupa Güvenlik Stratejisi uluslararası güvenlik için yeni tehditleri şu şekilde sıralamıştır:

- Terörizm: bu başlık altında terörizmin toplumların şeffaflıklarından, toleranslarından, teknolojik olanaklarından faydalanarak toplumlara zarar verdiği açıklanmıştır. Avrupa'nın hem terörist faaliyetler için bir üs olarak kullanıldığı, hem de Avrupalı devletlerin hedef haline geldiği vurgulanmıştır.
- Kitle İmha Silahlarının (KİS) Yayılması: potansiyel olarak büyük bir tehdit olarak görülen kitle imha silahlarının yayılmasının uluslararası antlaşmalar ve dış ticaret kurallarıyla yavaşlatıldığı, ancak biyoloji ve kimya teknolojilerinin gelişmesinin bu tür silahların yapılmasını kolaylaştırabileceği söylenmiştir. KİS konusunda en çok dikkat edilmesi gerekenin de terör örgütlerinin bu silahlara erişim imkânı bulmalarının önlenmesi olduğu belirtilmiştir.

¹⁰ European Security Strategy 2003, erişim tarihi 3 Mayıs 2010, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

- Bölgesel Çatışmalar: doğrudan veya dolaylı olarak Avrupa'da istikrara zarar veren pek çok bölgesel çatışmanın, insan hayatına, sosyal ve fiziksel altyapıya, azınlık haklarına, temel özgürlükler ve insan haklarına zarar verdiği açıklanmıştır. Bölgesel çatışmaların terörizme, devletlerin yıkılmasına, KİS'in yayılmasına, organize suçların artmasına sebep olduğu, bu yüzden de bölgesel güvenliğin sağlanmasının diğer pek çok tehdidi bertaraf edeceği belirtilmiştir.
- Devletlerin yıkılması: kötü yönetim, yozlaşma, gücü kötüye kullanma, kurumsal zayıflık devletleri yıkılmaya götürebilir denilmiştir. Devletlerin yıkılmasının organize suçlar ve terörizm ile birlikte ele alınması gerektiği de vurgulanmıştır.
- Organize suçlar: uyuşturucu ve kadın ticareti, yasa dışı göçmen kaçakları, silah kaçakçılığı gibi suçların Avrupa için önemli tehditlerden olduğu belirtilmiştir.

Avrupa Birliği saydığı bu tehditlerle mücadele etmek için üç ana strateji belirlenmiştir:

- Tehditlere yönelik söylem geliştirmek

11 Eylül saldırılarının ardından terörizmin finansmanını engellemek için Avrupa Tutuklama Müzekkeresi'ni kabul eden AB, ayrıca ABD ile karşılıklı yasal destek antlaşmaları imzalamıştır. İhracat kontrollerini arttırmak ve yasa dışı ticareti engellemek için Uluslararası Atom Enerji Ajansı ile ilişkileri sıkılaştırmıştır. Ayrıca bölgesel çatışmalara müdahale ederek, Balkanlar'da, Kongo'da ve Afganistan'da demokrasiye dayalı hükümetlerin kurulmasını destekleyerek organize suçların bu devletlerdeki faaliyetlerinin engellenmesi hedeflenmiştir.

Günümüzde tehditlerin yayılması için oldukça elverişli bir ortamın olduğu yorumunu yapan Strateji belgesi krizler çıkmadan önlem alınması gerektiğini de belirtmiştir. Sadece askeri olanaklarla yeni tehditlerle mücadele edilemeyeceği, örneğin ticaret alanında ekonomik ve siyasi önlemlerle silahların yayılmasına engel olunabileceği, dolayısıyla da Soğuk

Savaş sonrası yenedünya düzeninde tüm olanakların krizlerin önlenmesi ve çözülmesi aşamalarında kullanılması gerektiği açıklanmıştır.

- Komşu bölgelerde güvenliği sağlamak

Küreselleşmeye rağmen bölgesel sorunların önemini hâlâ koruduğunu savunan belge, AB sınırlarının ötesindeki çatışmaların, zayıf devletlerin, işlenen organize suçların, aşırı nüfus artışı gibi sorunların AB'yi doğrudan etkilediğini açıklamaktadır. Genişleme politikasıyla entegrasyonu artırmayı hedefleyen AB, diğer yandan da istikrarsız bölgelere yaklaşmaktadır. AB sınırlarının doğusundaki ülkelerde ve Akdeniz ülkelerinde yönetimlerin demokratik değerler ışığında gelişmeleri ve böylece aktif işbirliği içine girilmesi AB'nin komşuluk politikalarının temelini oluşturmaktadır. İsrail-Filistin sorununun iki devletli yapıyla çözülmesini destekleyen AB, Akdeniz ülkelerindeki ekonomik ve sosyal sorunlarla çözümsüz kalan istikrarsızlık nedenlerinin Barselona Süreci aracılığıyla ortadan kaldırılması bölge ve AB güvenliği açısından son derece önemlidir.

- Çok taraflılığa dayalı bir uluslararası sistem

Belge, AB'nin uluslararası hukuku desteklemeye ve geliştirmeye kendini adadığını açıklamıştır. Uluslararası hukukun temelini Birleşmiş Milletler Şartı olduğunu ve BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışı ve güvenliği koruma sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir. BM'nin daha etkin bir örgüt olması için güçlendirilmesi AB için öncelikli strateji olarak belirlenmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası finans örgütlerine yüksek standartlar korunarak yeni üyeler kabul edilmesi de AB tarafından desteklenen girişimlerdir. Örneğin Çin'in DTÖ'ye üye olarak kabul edilmesi önemli bir girişim olarak savunulmaktadır. NATO'nun uluslararası toplumu güçlendirdiği belirtilmiştir. Ayrıca AGİT, Avrupa Konseyi, Afrika Birliği, ASEAN, Mercosur gibi bölgesel örgütlerin de küresel düzen adına önem taşıdıkları söylenmiştir.¹¹

¹¹ European Security Strategy 2003 resmi belgesi.

2008 yılında yayınlanan Başkanlık Sonuç Belgesi'nde Konsey'in güvenlik ve savunma politikasına yeni bir atılım getirmek istediği ve BM Şartı ile BM Güvenlik Konseyi kararlarına uyum içinde, stratejik ortaklık temelinde NATO ile işbirliğini geliştirmek için çalışmaya devam edeceği açıklanmıştır. Bu şekilde AB'nin imkân ve kabiliyetlerinin artırılarak uluslararası barış ve güvenliğe hizmet etme niyeti belirtilmiştir.¹² Bu amaçlara ulaşmak için AB kendi gelişimi sağlayabilmek amacıyla hedef olarak çabuk ve etkili müdahale edebilme kapasitesi kazanarak daha aktif bir dış politika yürütmek; kapasitelerini arttırmak; kapasiteleri ve araçlarıyla orantılı açık dış politika izlemek; çok ve iki taraflı işbirlikleri çerçevesinde ortaklıklarıyla hareket etmek şeklinde bir sıralama yapmaktadır. Lizbon Antlaşması'yla reform dönemine giren AB, AGSP alanında da dönüşümler öngörmüştür.

1.3. Lizbon'la Neler Değişt?

1 Aralık 2009'da 27 AB üyesinin onaylamasının ardından yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, AB'nin Dışışleri Bakanı göreviyle 5 yıllık bir süre için ODGP Yüksek Temsilciliği makamını oluşturmuştur. Diplomatlarla desteklenen bu kurum sayesinde AB'nin dış politikasının netleşmesi, inanılrlılığının artması, sürekliliğinin sağlanması ve uluslararası arenayla iletişiminin güçlenmesi öngörmüştür. 130 temsilcilikte 3000 diplomat, Avrupa Birliği'ne üye olmayan devletler ve uluslararası örgütler bazında, dış politika alanında tüm AB'yi temsil etmekle yükümlüdürler. Bu yeni oluşumun Lizbon Antlaşması'nın en önemli yeniliği olduğu söylenebilir.

Ancak bu oluşumun da karmaşık bir yapıya sahip olduğu gözlenmektedir. Her ne kadar Yüksek Temsilci dış politikadan sorumlu merkezi makam olsa da, dış politika içinde kategorilere ayrılan konulardan sorumlu dört komisyon üyesi daha vardır. Bu konular uluslararası ticaret; AB genişlemesi ve AB'ye üye adayı olmayan devletlerle yürütülen "komşuluk politikası"; uluslararası işbirliği, insani yardım, kriz müdahaleleri; kalkınmaya destek

¹² *Presidency Conclusions Belge no: 17271/08 Concl5* (Brüksel: 11-12 Aralık 2008).

şeklinde belirlenmiştir. Dış politikanın istenilen netliğe ulaşmasını zorlaştıran bir başka etken daha vardır. Konsey Başkanlığı'nı yürüten üye ülkenin bakanı, genel dış politika konularında toplantı yapma ve gündem belirleme yetkisine hâlâ sahiptir. İklim değişikliği, enerji güvenliği, insani yardım, genişleme, ekonomi ve para politikaları gündem olarak belirlenebilirken, Yüksek Temsilci tüm dış politika konularının tutarlılık içinde olmasını sağlamak zorundadır. Ayrıca devletler kendi dış politikalarından ödün vermeden AB'nin ortak bir dış politika sergilemesini engelleyebilecek imkânlarla sahiptirler. Bunun sebebi de dış politika karar alma prosedürünün ulusüstü değil, hükümetler arası düzeyde bırakılmış olmasıdır. Bu da üyelerin ulusal güvenlik hassasiyetlerinin ön planda tutulduğunun bir göstergesidir.

AB'nin izlediği dış politikada ve güvenlik politikalarında hedeflediği uluslararası aktör konumuna erişme amacı, üye devletlerin izlemek istedikleri ulusal dış politikalarıyla AB düzeyinde belirlenmek istenen ortak siyasetin kimi zaman uyumsuz olmasından dolayı gerçekleştirilememektedir. Yüksek Temsilci üye devletlerin ancak oy birliğiyle karar vermesi halinde harekete geçebilmektedir. Bu da Malta veya Güney Kıbrıs gibi küçük ülkelerin tüm AB üyeleri tarafından desteklenen politikaları yürürlüğe sokmamasına sebep olabilmektedir. AB'nin Avrupa Dış Hareket Servisi'ne bağlı olarak AB dışındaki ülkelerde açılan temsilcilikler, üye devletlerin ulusal temsilciliklerinin yerine geçmek için değil, onlarla işbirliği içinde çalışmak için kurulmuştur. Başka bir deyişle ODGP Yüksek Temsilcisi ve Dış Temsilcilik diplomatları hiçbir şekilde üye devletlerin üçüncü ülkelerle geliştirdikleri ilişkilere, diplomatların görev ve yetkilerine, uluslararası örgütlere katılımına müdahale etme yetkisine sahip değildirler.¹³

Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği Konsey Başkanı makamıyla da AB'nin rolünü güçlendirmeyi öngörmektedir. Yenilenebilir iki buçuk yıllık görev süresiyle, Başkanın rolü Konsey'e başkanlık etmek, Konsey'in görevlerini uzlaşma sağlayarak yürütmek ve Konsey içinde birlik sağlamak şeklinde sıralanmıştır. Konsey Başkanı ODGP kapsamında AB üyesi

¹³ Gardner & Eizenstat, "New Treaty New Influence," 4.

olmayan ülkelerin başkanları veya başbakanları ile görüşme yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki ODGP yüksek temsilcisinin görev alanıyla karşı karşıya gelmektedir; bu da dış ilişkiler ve güvenlik boyutunda AB'nin tek sesle aktif uluslararası aktör olma hedeflerine gölge düşürmektedir.¹⁴

ODGP'ye kılavuz ilkeler ve kararlar şeklinde yeni araçlar getiren Lizbon Antlaşması, NATO benzeri bir düzenlemeyle üye devletlerden birine yapılacak saldırıya karşı diğer üyeleri yardım etme yükümlülüğü altına almaktadır. Ancak bunu yaparken, üyelerin geleneksel hassasiyetlerine ve NATO yükümlülüklerine aykırı bir girişimde bulunulmayacağını de teyit etmektedir.¹⁵

AB'nin gerek Lizbon Antlaşması'nda gerekse Güvenlik Stratejisi'nde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin korunması ve yayılması amacı defalarca dile getirilmektedir. Kriz dönemlerinde ve sonrasında devletlerin bu değerleri inşa etmelerinde ve korumalarında AB, AGSP kapsamında sivil veya askeri müdahalelerle destek olmaktadır. Kriz yönetimi aracılığıyla hem bu ülkelerdeki yönetimlerin iyileştirileceğine inanılmakta, hem de yeni krizlerin ortaya çıkmasının engelleneceği düşünülmektedir. Ayrıca krizlerin önlenmesinin terörizm, KİS yayılması, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçların yayılmasının da önleneceği fikri AB tarafından öne sürülmektedir. Krizleri engelleyerek veya krizlerin aşılmasına yardım ederek uluslararası güvenliğe önemli katkılar yapılacağı inancı, AGSP'nin dünyanın pek çok yerindeki krizlere müdahale etmesine ve AB'nin uluslararası alanda daha çok rol oynamasına sebep olmaktadır. Kriz yönetimi hakkında genel bilgiler verildikten sonra, AB'nin kriz yönetimi algısı, kapasiteleri üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

¹⁴ Gardner & Eizenstat, "New Treaty New Influence," 4-5.

¹⁵ Lizbon Antlaşması, madde 42/7.

2. KRİZ YÖNETİMİ VE GÜVENLİK AKTÖRLÜĞÜNE SOYUNMAK

Kriz yönetimi istikrarsızlıklara çok uluslu müdahale anlamındadır. Bu durumda devletler, çok uluslu harekât kapasitelerini geliştirme, bu türden harekâtlara liderlik yapabilme, modern teknoloji kullanma, hızlı ve koordineli karar alma kapasitelerini geliştirmektedirler. Kriz yönetimi, caydırıcı askeri güç kullanımıyla siyasi çözüm bulma hedefini ifade etmektedir. Kriz yönetimi, kriz çıkan yerlerde güvenlik ve siyasi konularda yardım ve danışmanlık hizmetlerini de kapsar. İnsani amaçlar çerçevesinde acil konularda işbirliğini öngören kriz yönetimi içinde devletler veya örgütler operasyonel yeteneklerini, planlama ve harekât kapasitelerini düzenlerler. Krizin türüne, çözüm biçimine, işbirliğine girilen aktör türlerine ve o aktörlerin yeteneklerine göre bu düzenlemeler her defasında farklı biçim alabilmektedir.¹⁶

Kriz yönetimi farklı kategorilerden oluşmaktadır. Bunlardan ilki önleyici diplomasidir. Krizin çıkmasına engel olmaya hizmet eden diplomatik girişimler olarak tanımlanan önleyici diploması, BM, AGİT, AB ya da ulusal diplomatik misyonların girişimleriyle kriz bölgelerinin silahsızlandırılması, önleyici insani yardım faaliyetlerinin başlatılması, ihtilafli hükümetlerin görüştürülmesi, ekonomik ve sosyal kalkınma programlarının sunulması, arabuluculuk girişimleri ve demokrasinin desteklenmesine yönelik programlar önerilmesi bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bir diğer kategori olan barış sağlama ise şiddetin durdurulması faaliyetleri sürdürüldüğünde söz konusu olmaktadır. BM, NATO veya AGSP'nin çatışmaların derhal durdurulması için yaptıkları müdahaleler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Diplomatik, ekonomik ve siyasi araçların yanında askeri araçlar bu kategoride son derece önemli yer tutmaktadır. Barış koruma kategorisinde ise çatışan tarafların arasına girerek çatışmaların durdurulması sonrasında geçilen aşama ifade edilmektedir. Anlaşmazlık içindeki taraflar arasında uzlaşma sağlanması, yeni çatışmaların çıkmasının önlenmesi, silahlara başvurulmasının engellenmesi, uluslararası hukuk çerçevesinde

¹⁶ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik*, 222.

hareket edilmesinin sağlanması ve gerektiğinde askeri araçlara başvurulması söz konusudur. Barışı kurma ise çatışmaların durdurulduğu ve korunduğu bölgelerde kalıcı barış tesis edilmesi durumudur.¹⁷

Genişleme politikalarıyla AB yeni sınırlara kavuşmakta ve yeni komşuluk politikaları üretmek zorunda kalmaktadır. Doğu ve güney komşularında barışın ve demokrasinin gelişimini desteklerken, sınırlarında istikrar ortamının oluşmasını da istemektedir. Vize kolaylıkları, ticari serbestleşme imkânları sağlanırken ve idari reformlar desteklenmektedir. Akdeniz Birliği, doğu politikası çok taraflı komşuluk politikaları yürütüldüğünü göstermektedir.¹⁸ Balkanlar'da, Afrika'da, Asya'da ve Kafkaslarda yürütülen kriz yönetimi operasyonları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Operasyonlarda sivil ve askeri araçların birlikte kullanılması söz konusudur. AB bu kapasitelerini hızla geliştirirken, uluslararası işbirliğini de ihmal etmemektedir ve güvenilirliğini arttırmaya çalışmaktadır.

2.1. AB'nin Sivil ve Askeri Kapasitesi

Kriz yönetimi AB'nin gündemine Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından çökmekte olan devletlerin ortaya çıkmasıyla girmiştir. Kriz yönetimi genel anlamda askeri bir çatışmayı sona erdirmek, sivil halkı korumak ve harap olan ülkeyi yeniden inşa etmek amacıyla yapılan müdahalelerdir. Kriz yönetimi askeri ve sivil müdahaleyi içinde barındırır. Askeri araçlar kullanılarak başlayan müdahale, ülkenin yeniden inşası aşamasında devlet fonksiyonlarının yeniden işler hale getirilmesi için kullanılan sivil araçlarla devam eder. Kriz yönetiminin en önemli unsuru, sivil ve askeri araçları birlikte kullanabilmekle operasyonun planlanma aşamasından sonuçlarını alma aşamasına kadar tüm kaynakları maksimum düzeyde kullanabilmektir.¹⁹

¹⁷ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik*, 219-221.

¹⁸ Rosa Balfour & Antonio Missiroli, *Dealing with Troubled Neighbourhoods* (European Policy Center, Commentary 12/02/2009), 1-3.

¹⁹ Quentin Perret, *L'Union Européenne et la Gestion de Crise*, Questions d'Europe no:22 (Fondation Robert Schuman, 13 Mart 2006).

Kriz yönetimi devletlerin uluslararası politikalarının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Soğuk Savaş'ın ardından değişen tehdit algılamaları, etnik savaşlar, terörizm, organize suçlar... devletlerin istikrar sağlamak için müdahaleci politikalar üretmelerine sebep olmaktadır. Güvenlik kavramının küreselleşmesi sonucu bir alandaki çatışmaların, dünyanın başka bir yerinde de istikrarsızlıklara sebep olması bu yeni durumun temel nedenlerinden biridir. 2000 yılına kadar ne askeri kuvvet sahibi olmak isteyen ne de operasyon düzenleme niyeti olan AB, 2003'ten bu yana bağımsız veya işbirliği halinde pek çok operasyon düzenlemiş veya BM, NATO bünyesindeki operasyonlara katılmıştır.²⁰

Krizlere askeri müdahale yapıp istikrar sağlandıktan sonra sivil araçlarla ülkenin yeniden yapılandırılması çalışmalarının kriz sonrası, ülkede düzeni sağlamakta yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bosna bu konuda AB'ye önemli bir ders olmuştur. Askeri açıdan çatışmaların sona erdirilmesi organize suçlar ve daha pek çok sorun nedeniyle ülkede istikrarın inşa edilmesini sağlayamamıştır. Afganistan'daki durum da benzer şekilde açıklanmaktadır. Kriz müdahaleleri ve alınan sonuçlar AB'nin operasyonun en başından itibaren askeri ve sivil kapasitenin aynı anda kullanılması gerektiğini göstermiştir. AB'nin güvenlik politikalarındaki en önemli sorunu sivil ve askeri kriz yönetimi kapasitelerinin ayrı ayrı ele alınıyor olması, koordinasyon eksikliği ve bu konudaki bölünmüş otorite olarak gösterilmektedir.²¹

Kriz yönetiminin sivil ve askeri yöntemleri bir arada bulundurduğunu daha önce de söyledik. Krizlerin önlenmesi, sonlandırılması, yeniden yapılanma faaliyetleri bağlamında AB, NATO, AGİT, BM gibi örgütler imkân ve kabiliyetlerini krizlerin her alanında başarılı operasyonlar gerçekleştirmek için yeni durumlara adapte etmektedirler.²² 1999'da AB savunma boyutuna kavuşurken sivil düzey ihmal edilmişti. Kuzey

²⁰ *La Gestion de Crise en Europe* (Fondation Robert Schuman / Ulusal Savunma Genel Sekreterliği, 17 Mart 2006), 2, erişim tarihi 6 Mayıs 2010, http://www.robert-schuman.eu/doc/ouvrages/compte-rendu-gestion-des-crises_fr2006.pdf,

²¹ Drent & Zandee, *Breaking Pillars*, 2.

²² *La Gestion de Crise en Europe*, 3.

lkelerinin baskıları sonucunda AGSP askeri ve sivil kanatları olan bir politika olarak belirlenmişti. Bu çerçevede AB'nin sadece savunma politikası yerine kapsamlı bir güvenlik politikası oluşturması gerekmiştir. 27 üyenin her birinin güvenlik algılarını karşılamak amacıyla askeri ve sivil ynlerin belirtilmesi ortak paydada buluşmayı kolaylaştırmıştır. Kimi lkeler sivil araçlara ağırlık verirken, kimi üyeler askeri yönleri ön plana çıkarmıştır. Transatlantik ilişkilere önem veren üyeler açısından ise NATO güçlerini tamamlayıcı bir konuma oturtmak son derece önemliydi.²³

Kısaca AB'nin askeri ve sivil kapasitelerinin gelişimine göz atarsak, askeri açıdan 1999'daki Helsinki Temel Hedef belgesinde 2004 itibariyle AB'nin askeri operasyon yönetim imknlarının arttırılması, 60 günde toparlanabilecek ve 1 yıl herhangi bir kriz bölgesinde görev yapabilecek Petersberg görevleri kapsamında 60 000 kişilik Avrupa Hızlı Müdahale Gücü oluşturulmasına karar verilmiştir. 2003'te Avrupa Hızlı Müdahale Gücü operasyonel ilan edilmiş olsa da bugüne kadar sahaya yerleştirilmemiştir. 2004'te kabul edilen Helsinki Temel Hedef 2010'da ise 1999 amaçlarına ulaşmak için ye ülkelere altı yıllık bir uyum süreci öngörülmüştür. Eylül 2004'te Fransa, Almanya ve İngiltere öncülüğünde önleyici müdahale kapsamında askeri kuvvet kurulması, 5-10 gün içerisinde toplanabilecek 1500 kişilik n müdahale ve küçük ölçekli çok uluslu müdahale gücü oluşturulması öngörülmüştür. 2007'de operasyonel ilan edilmiş ama Avrupa Hızlı Müdahale Gücü gibi hiç kullanılmamıştır. 2008'de Konsey'in AGSP'nin Kuvvetlendirilmesi için Bildirisi ile 10 000 kişilik bir ekiple aynı anda iki farklı istikrarlaştırma ve yeniden yapılanma müdahalelerini yürütme amacı ve acil durumda Avrupa vatandaşlarının tahliyesini sağlayacak plan yapılması güvenlik politikalarının bir parçası haline getirildi.²⁴

²³ Drent & Zandee, *Breaking Pillars*, 23.

²⁴ Muriel Asseburg & Ronja Kempin, "A Systematic Stocktaking of ESDP Missions and Operations," 12-13 içinde *The EU as a Strategic Actor in the Realm of Security and Defence? A Systematic Assessment of ESDP Missions and Operations*, SWP Resarch Paper, ed. Muriel Asseburg & Ronja Kempin (Berlin: Aralık 2009), 1-170.

AB'nin, kriz yönetiminde sivil kabiliyetlerini geliştirmesi için de pek çok zirvede kararlar alınmıştır. Haziran 2000 Harekât Planı ile Polis kuvvetlerinin, hukukun üstünlüğünün, sivil idarenin ve Avrupa sivil koruma kabiliyetlerinin inşa edilmesi ve kuvvetlendirilmesi AB'nin krizi önlemede dört öncelikli hedefi olarak belirlenmiştir. Aralık 2004'te kabul edilen 2008 Sivil Temel Hedefi belgesinde sivil uzman sayısının artırılmasına ve uzmanların insan hakları, siyasi analiz gibi konularda eğitilmelerine karar verilmiştir.²⁵

2010 Temel Hedefi ve 2008 Sivil Temel Hedefi dikkate alındığı zaman, başlangıç aşamasında Balkanlar'daki kriz yönetiminin bir kuralı olarak ortaya çıkan AGSP'nin, AB'nin uluslararası ilişkilerde oynadığı rolü güçlendirecek bir kurala dönüştürmek istediği görülmektedir. AGSP'nin "küresel faaliyet alanını", NATO'nun küresel sorumluluklarını Avrupa dışında da geliştirmesine paralel olarak genişletmesi de NATO'yla işbirliği içinde fakat otonom güvenlik siyasetine sahip olduğunu göstermek istemesi açısından anlamlıdır.²⁶

AB'nin kabiliyetlerini arttırmak için aldığı kararlar ve yaptığı düzenlemeleri ne ölçüde pratiğe geçirebildiği kendi girişimleriyle başlattığı veya uluslararası örgütlerle ortaklaşa yürüttüğü birkaç operasyon ışığında incelenecektir.

2.2. AB'nin Otonom ve İşbirliği Altında Yürüttüğü Operasyonlar

Bugüne kadar AGSP kapsamında AB tarafından yürütülen 23 askeri-sivil kriz yönetimi operasyonuna baktığımız zaman birkaç ortak özellik çıkarmamız mümkün görünmektedir. AB müdahaleleri genellikle:

- Küçük çaplı ve kısa süreli operasyonlardır.

²⁵ Asseburg & Kempin, "A Systematic," 13.

²⁶ Galym Zhussipbek, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı," *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt 5 Sayı 19 (2009): 84.

- Genelde daha önceden NATO ve BM tarafından yürütölmüş olan operasyonları devralma şeklinde gelişmiştir.
- Güvenlik açısından çok şiddetli çatışmalar esnasında yürütölmemiştir.
- Genelde askeri gibi gözükse de sivil ağırlıklıdır.²⁷

Resmi olarak Ocak 2003'te başlayan AGSP, Bosna Hersek'teki sivil karakterli BM Polis Misyonu'ndan (EUPM), Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki askeri karakterli Artemis'e, Makedonya'daki askeri Corcordia'dan Proxima'ya uzanan bir takım kriz yönetimi operasyonları düzenlemiştir. Askeri operasyonlar Berlin Plus Çerçeve Antlaşması aracılığıyla NATO'nun desteği ile (Concordia) veya desteği olmaksızın (Artemis) yürütölmüştür.²⁸ AB askeri veya savunmaya yönelik harekâtlarının ortak masraflarını finanse etmek için 23 Şubat 2004 tarihinde ATHENA adı verilen bir finans mekanizması oluşturmuştur. AB'nin güvenlik ve savunma yeteneklerini kanıtlamak ve geliştirmek için yürüttüğü Bosna, Makedonya ve Kongo operasyonları AGSP'nin ne kadar etkin olabileceğini anlamak açısından incelenmeye değerdir.

2.2.1. Bosna-Hersek Polis Misyonu ve Althea

AGSP'nin temelleri ile 1992-95 Bosna-Hersek Savaşı ve sonrası arasında sıkı bağlar vardır. AB, yakın coğrafyasında kendi değerlerinin ve temel ilkelerinin hiçe sayılmasıyla karşı karşıya kalmış, ancak bu durum karşısında pasif bir tavır sergilemiştir. Avrupalılar ortak bir strateji üretmekte başarısız olmuşlardır. Avrupa'nın Avrupa değerlerinin ihlaline önce Bosna'da sonra da Kosova'da müdahale edememiş olması kendi sivil ve askeri kabiliyetlerine sahip olması gerektiğini göstermiştir. 1992'de Yugoslavya'nın dağılmasıyla Bosna'da çıkan savaş 1995'te Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir. Antlaşmanın

²⁷ Antonio Missorili, *NATO and the EU: What a Difference a Decade Makes* (European Policy Center, Commentary, 17/07/2009), 1.

²⁸ Antonio Missiroli, *AGSP Nasıl İşler?* 60, Gnesotto, *AB Güvenlik ve*.

imzalanmasından itibaren BM Uluslararası Polis Görev Gücü, Bosna'daki yerel dengeleri koruma görevini yürütmüştür.

1 Ocak 2003'te başlayan Avrupa Birliği Polis Misyonu (EUPM), AGSP kapsamında başlatılan ilk sivil kriz yönetimi misyonudur. 2003 yılında EUPM, Dayton Antlaşması uyarınca Bosna'ya gönderilen BM Uluslararası Polis Gücü'nün yerine geçmiştir. Aralık 2009'da görev süresi uzatılan Polis Kuvveti 2011 yılının sonuna kadar Bosna'da kalacaktır.²⁹ EUPM'nin görevi orta ve üst kademe polislerle danışmanlık ve gözetim görevi yapmaktır. BM Polis Gücü'nün aksine kendisi polis faaliyetlerine katılmamaktadır. EUPM'nin üç temel görevi vardır: Yerel polis organlarının sorumluluklarını ve standartlarını yükseltmek; Polis yapılanmasının reformunu desteklemek; Polis güçlerine organize suçlarla mücadelede, özellikle devlet düzeyinde savcılık ve adli çalışmaların gelişmesini sağlayarak yardım etmek.

AB, NATO'dan görevi devralmak istediğinde ABD, AB'nin kapasitesine güvenmediğinden tartışmalara sebep olmuştur. Sonuçta AB'nin Berlin Plus Antlaşması dâhilinde NATO'nun stratejik planlama kabiliyetlerini ve kriz yönetimi askeri kuvvetlerini de kullanarak operasyonu üstlenmesine karar verilmiştir.³⁰ 2005'te Bosna'da AB, NATO'dan askeri istikrarlaştırma görevini devralmıştır. 7000 kişilik bir kuvvetle başlatılan Althea Operasyonu AGSP kapsamında düzenlenen müdahalelerin en büyüğü olma sıfatını korumaktadır. Althea operasyonu AB açısından sivil ve askeri imkân ve kabiliyetlerini kullanma gücünü test etmek açısından da önemlidir. Kongo operasyonu gibi sivil misyonlar yürütülürken AGSP'nin askeri araçlarının NATO imkânlarıyla birlikte kullanıldığı müdahalelerden biridir.

Bosna'da başlatılan EUFOR operasyonu ODGP kapsamında başlatılan ilk askeri harekâttir ve iki temel amaç taşımaktadır: Bosna Hersek'te iç güvenliği sağlamak ve şiddetin önüne geçmek. Genel anlamda bu iki amaca

²⁹ Marco Overhaus, "Operation Althea and the EU Police Mission in Bosnia and Herzegovina: Implementing the Comprehensive Approach," 17; Asseburg & Kempin, "A Systematic."

³⁰ Overhaus, "Operation Althea," 18-19.

da ulaşıldığı görülmektedir. EUFOR'un Bosna Hersek'teki misyonunun dört ana eksenini mevcuttu: ekonomi reformu, hukuk devletinin kurulması, polis kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması, savunma araçlarının reformu.³¹ 2006 yılında yapılan AB Savunma Bakanları toplantısında Javier Solana, Bosna'daki asker sayısında indirimle gidilebileceğini ancak NATO askerlerinin görevlerine devam etmelerini isteyeceklerini belirtmiştir. Bu da göstermektedir ki AB henüz büyük çaplı bir askeri operasyonun altından kalkabilecek askeri güce ve tecrübeye sahip değildir.³²

Bosna'daki görev aslında tam anlamıyla AB'nin AGSP harekâtı olarak değerlendirilmemelidir, çünkü BM'den ve NATO'dan devralınmıştır. AGSP'nin ne kadar işlevsel olduğunu anlamak için herhangi bir kriz veya çatışma anında AB'nin kendi imkânlarıyla ne kadar çabuk ve etkili müdahale edebileceğinin görülmesi gerekmektedir. AGSP kapsamında düzenlenen bir başka operasyon Makedonya'da yürütülen Concordia ve Proxima'dır.

2.2.2. Makedonya: Concordia ve Proxima

1990'lı yılların başlarında Yugoslavya'nın parçalanması çatışma dönemine girilmesine sebep olmuştur. 1991'de Sırp'ların Hırvatistan'a saldırılarının ardından iç savaş başlamıştır. Avrupa Topluluğu 5 Kasım 1991'de Lahey'de bir zirve düzenleyerek tarafları bir araya getirmek istemiş, ancak zirvede çatışmayı sonlandıracak bir çözüme varılamamıştır. AT'nin diplomatik girişimlerinin başarısız olması sonucunda Sırbistan'a ekonomik ambargo uygulanmaya başlanmıştır. Siyasal boşluğun sebep olduğu kaotik ortam Birleşmiş Milletler'in 1992'de UNPROFOR gücüyle Makedonya'ya müdahale etmesine yol açmıştır. Sınır bölgelerini gözlemlemek, istikrar ve güven tesis etmek amacıyla oluşturulan bu kuvvet 1999'a kadar süren görev süresince demokrasiye geçişte başarı sağlamıştır. Ancak Arnavutların

³¹ La Gestion de Crise en Europe, 16.

³² Tarık Söylemiş, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Üç Kritik Sınırı: Makedonya, Kongo ve Bosna Hersek Misyonları," *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt 3 Sayı 12 (2007): 41-53, 51.

2001’de isyana başlamaları çatışma sürecine geri dönülmesine sebep olmuştur.

31 Mart 2003’te Makedonya’da Concordia Harekâtı, Bosna’daki polis görevini takiben başlatılmıştır. Makedonya’nın daveti üzerine Ohrid Çerçeve Sözleşmesi’nin uygulanmasını kolaylaştırmak için güvenli bir ortam temin etmek amacıyla NATO operasyonunu AB devralmıştır. Bosna’daki polis görevinden farklı olarak, Concordia sadece AB üye devletlerinin imkânlarıyla değil, NATO tarafından sağlanan planlama ve lojistik desteği ile gerçekleştirilmiştir. Bu aynı zamanda AB-NATO arasındaki stratejik düzenlemeleri yapan 2002’de imzalanan Berlin Plus Antlaşması’nın da ilk uygulaması olmuştur ve AGSP’nin ilk askeri operasyonudur.

Concordia’yı takiben 15 Aralık 2003’te Proxima Polis Misiyonu başlatılmıştır. Proxima askeri değil, ülke polisine, organize suçlarla mücadelesinde, polis standartlarının Avrupa seviyesine yükseltilmesinde kontrol ve tavsiye görevi içeren bir yıllık bir süre için başlatılan bir operasyondur.³³ Proxima bu kapsamda aşağıdaki konularda destek sağlamıştır:

- Hukuk ve düzenin sağlanması, örgütlü suçlarla mücadele ve hassas alanlara odaklanma
- İçişleri Bakanlığı’nın kapsamlı bir reforma tabi tutulması
- Daha geniş bir Avrupa’da bütünleşik bir sınır yönetiminin bir parçası olarak sınır polisinin oluşturulması
- Nüfus içinde güven veren bir yerel polisin oluşturulması
- Polisiye güvenliğinin sağlanması alanında komşu devletlerle işbirliğinin geliştirilmesi³⁴

³³ Gustave Linstrom, “Harekât Alanında: AGSP Operasyonları,” 116-121, Gnesotto, *AB Güvenlik ve*

³⁴ Haşim Türker, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası* (Ankara: Nobel Yayınları, 2007), 122.

AGSP'nin Avrupa kıtası dışında ilk düzenlediği operasyon olma sıfatıyla önem kazanan diğer misyon Kongo'da yürütülmüştür.

2.2.3. Kongo: Artemis ve Kinshasa

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Afrika kıtası sayısız savaşla ve etnik çatışmayla karşı karşıya kalmıştır. Bu karışıklıklar Avrupalı devletlerin dikkatini çekmiştir. BM'nin barışı koruma ve tesis etme misyonlarına bazı Avrupalı devletler katılmışlardır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 1998'de savaş başlamıştır. Hem etnik çatışmalarla hem de Uganda ve Ruanda'yla savaşmaya başlayan Kongo'da bir yıl içinde 50,000 kişinin ölümüne sahne olmuştur. 10 Mayıs 2003'te BM, AB'ye Kongo'ya yapılacak kriz yönetimi çerçevesinde müdahaleye katılması için teklifte bulunmuştur. Sonuç olarak BM Güvenlik Konseyi'nin 1484 sayılı kararına ve AB Konseyi'nin 423 sayılı kararına göre Kongo'ya Petersberg görevleri kapsamında askeri misyon ve yardım gönderilmesine karar verilmiştir. Temmuz 2003'te Pretoria Antlaşması'nın imzalanmasının ardından AB, 1 Eylül 2003'te operasyona son vermiş ve misyonu BM'ye devretmiştir. Artemis AB'nin sınırlı bir bölgede sınırlı bir süre için üzerine aldığı bir misyondur. Bunia şehrinde güvenlik sağlama görevini yerine getirmiş olması ve uzak bir coğrafyada askeri operasyonda yer alması AGSP'nin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır.³⁵

12 Haziran 2003'te Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Artemis harekâtı, ilk defa Avrupa toprakları dışında ve NATO imkân ve kabiliyetlerine başvurulmadan, BM Genel Sekreteri'nin çağrısı üzerine başlatılmıştır. Harekâtın hedefi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin kuzey doğusundaki Ituri bölgesindeki insani durumun, güvenliğin sağlanması ve istikrara katkı yapılmasıdır. 1 Eylül 2003 tarihinde, BM misyonu, görevi devralmıştır.

20 Ekim 2003 tarihinde Kongo Cumhuriyeti, AB'den devlet kurumlarının korunması ve iç güvenlik faaliyetlerinin güçlendirilmesi amacıyla Birleşik

³⁵ Söylemiş, "Avrupa Güvenlik," 49-50.

Polis Birimi (BPB) oluşturmak için yardım talep etmiştir. Bu talebe AB Politika ve Güvenlik Komitesi, BPB kurulmasına üç yoldan yardım edebileceği şeklinde yanıt vermiştir. Eğitim merkezinin rehabilitasyonu ve yenilenmesi; BPB'nin eğitimi; ilk eğitim dönemini takiben BPB'nin görevlerini yerine getirirken izlenmesi, denetlenmesi ve BPB'ye kılavuzluk yapılması yardımın ana eksenlerini oluşturmaktadır. 9 Aralık 2004 tarihinde bu görevleri yerine getirmek amacıyla Kinshasa misyonunu 2005'te başlatılmasına karar verilmiştir.³⁶

Bu operasyonlar haricinde Kongo'nun talebi üzerine AB, 2005 yılında, güvenlik sektörünün reformuna yönelik bir tavsiye ve yardım misyonu başlatmaya karar vermiştir. Ayrıca 2006 yılında AB, BM'nin Kongo'da yürüttüğü MONUC harekâtına destek vermek, askeri üsleri ve personeli korumak ve tehlikedeki bireylerin kurtarılması amacıyla sınırlı karakterde harekâtlar düzenlemek amacıyla EUFOR RD Congo operasyonunu başlatmıştır. Kongo'ya düzenlenen müdahaleler bir yandan AB'nin AGSP'sinin bir yandan gelişimini, diğer yandan da sınırlarını göstermektedir. AB'nin avantajlarından biri esnek araçlar sayesinde kısa vadede ulaşılabilecek amaçlara hızlı bir şekilde müdahale edebilmektedir. Ancak kriz sonrasında devletler yozlaşma, şeffaflık eksikliği ve rekabetle karşı karşıya kalmaktadırlar. AB operasyonlarında tek bir sektöre bağlı kalınarak istikrarın sağlanmaya çalışılması diğer sektörlerle arasında farklılıklar oluşmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple müdahale edilen ülkede siyasi ve idari sorunların çözülmesi zorlaşmaktadır.³⁷

SONUÇ

Kriz yönetiminde kimi zaman AB kurumları arasındaki, kimi zaman da kurumlarla üye devletler veya üye devletler arasındaki iletişim ve koordinasyon eksikliği mevcuttur. Aktör ve araç fazlalığı karşısında, ortak görüşün ve uzlaşmanın olmaması, kriz anlarında, AB'nin etkin bir yönetim sağlamasını engellemektedir. Devletler, özellikle güvenlik alanında

³⁶ Türker, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*, 123.

³⁷ Martinelli, "Les Opérations," 101.

egemenliklerini paylaşmak istemediklerinden, örgütlerle olan ilişkilerinde de uzlaşmaktan uzak bir tavır sergilemektedirler. Son dönemlerle, kalkınma ve güvenlik iç içe kavramlar olarak algılanmaya başlandığı için, askeri ve sivil alan da iç içe geçmiş durumdadır.

AB'nin askeri müdahale anlamında etkin bir aktör olamamasının temel sebepleri:

- Savunma planları ulusal politikalarla belirlenmekte ve uluslararası işbirliği kapsamında ele alınmamaktadır.
- Yatırım alanında ortak bir girişim mevcut değil. Savunma teknolojileri ve araştırmaları ile ekipman tedariki üyelerin ulusal egemenlik alanlarında ele alınmaktadır.
- Savunma endüstrisi alanında da birlik sağlanamamaktadır.

Kapasitelerin artırılması için bunların bir bütünlük arz etmesi gerekmektedir. Askeri gerekliliklerin uyumlaştırılması, savunma araştırmaları ve teknolojilerinin geliştirilmesi, silahlanmada işbirliği ve endüstri ve Pazar oluşturmada ortak hareket edilmesi bu bütünlüğü sağlamanın önemli aşamalarıdır. 2004'te kurulan ve 2005'te operasyonel hale gelen Avrupa Savunma Ajansı (ASA) bu amacı gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Ajansın görevi üye devletlerin AGSP kapsamında askeri kabiliyetlerini arttırmalarına destek olmaktır. Ortak politikalar üretmek, askeri planlamalar yapmak, araştırma ve silahlanma programlarını yürütmek, endüstri oluşturulması üyelere yardım edilen konuların başında gelmektedir.³⁸

Kriz yönetiminde sivil kanat askeri kanattan daha zor idare edilmektedir. Kriz alanlarına gönderilmeleri için atanmaları ve eğitilmeleri gereken sivil personel, askeri personelin aksine bireysel tercihlere göre görevlendirilmektedir, yani emir-komuta zinciri dışındadır. Bu durumda ihtiyaç anında yeterli gönüllünün bulunup bulunamayacağı kuşkuludur.

³⁸ Drent & Zandee, *Breaking Pillars*,59-61.

Ayrıca sivil personelin eğitimi, gönderilme şekli ve atanmaları üye devletler arasında farklılığa maruz kalırken, aynı zamanda Brüksel’de Avrupa Komisyonu ve Konsey Genel Sekreterliği arasında da uyumsuzluğa rastlanmaktadır.³⁹

AB’nin AGSP kapsamında uluslararası bir aktör olamamasının nedenlerinden biri de üye ülkelerin ulusal savunma harcamalarında farklılıklar olması ve ekonomik gelişmeye verilen önem dolayısıyla askeri harcamaların kısıtlı olmasıdır. Bu yüzden AGSP daimi bir askeri kuvvete henüz sahip olmamıştır. Ayrıca üyeler arasında ortak savunma ve güvenlik konularında farklı yaklaşımlar mevcuttur. AB’nin kurucu üyelerinden Fransa güvenlik konusunda ABD’den ve NATO’dan bağımsız olunmasını talep ederken, İngiltere AGSP’nin NATO imkân ve kabiliyetlerinden yararlanılarak geliştirilmesini istemektedir.⁴⁰ AB’nin NATO ve ABD’nin askeri olanaklarına oranla oldukça düşük seviyelerdeki kapasitesi bağımsız bir güvenlik ve savunma aktörü olmasının önündeki en önemli engeldir.

AB, AGSP’yi geliştirip güvenlik ve savunma alanlarında etkin bir aktör olma hedefini Ian Manners’a göre “normatif gücüyle” desteklemelidir. AB’nin normatif bir güç olması için: Öncelikle dünyanın geri kalanıyla olan ilişkileri normlara dayalı şekilde doğrulanabilmeli ve sonraki jenerasyonlar zamanında da sürdürülebilir karakterde olmalıdır. Meşru düzlemde prensiplerini yaymalıdır. AB’nin prensipleri BM Şartı’ndan, Helsinki Nihai Senedi’nden, İnsan Hakları Bildirisi’nden... gelmektedir. Özgürlük, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, eşitlik, sosyal dayanışma, sürdürülebilir kalkınma prensipleri AB’nin son düzenlemeleriyle ODGP Yüksek Temsilcisi Catherin Ashton’ın görevi alanındadır. Prensiplerini yayarken hareketlerinde ikna edici özellikleri barındırmalıdır. AB bunu serbest ticaret antlaşmaları ve kalkınma yardımları yaparak, bölgesel işbirliklerini destekleyerek, siyasi diyalogu güçlendirerek yapmaktadır. Son

³⁹ Drent & Zandee, *Breaking Pillars*, 64-65.

⁴⁰ Söylemiş, “Avrupa Güvenlik,” 53.

on yılda çatışma önleyici müdahaleleri ve kriz yönetimi politikalarıyla normatif gücünü pekiştirmektedir.⁴¹

⁴¹ Ian Manners, “The EU’s Normative Power in Changing World Politics,” içinde *Normative Power Europe şın a Changing World: A Discussion*, ed. André Gerrits (Netherlands Institute of International Relations: Aralık 2009), 11-13.

KAYNAKÇA

Balfour, Rosa ve Antonio Missiroli. *Dealing with Troubled Neighbourhoods*. European Policy Center, Commentary: 12/02/2009, 1-3.

Çomak, Hasret. *Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye*. İstanbul: TASAM Yayınları, 2005.

Dedeoğlu, Beril. *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Derin Yayınları, 2003.

Delcourt, Barbarat, Marta Martinelli ve Emmanuel Klimis. *L'Union Européenne et la Gestion de Crise*. Brüksel: Editions de l'Université de Bruxelles, 2008.

Drent, Margriet ve Dick Zandee. *Breaking Pillars: Towards a civil-military security approach for the European Union*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2010, 1-97.

European Security Strategy 2003,

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

Gardner, Anthony Luzzatto ve Stuart E Eizenstat. "New Treaty New Influence: Europe's Chance to Punch its Weight." *Foreign Affairs* vol 89 Issue 2 (Mars/April 2010).

Gnesotto Nicole *AB Güvenlik ve Savunma Politikası*. İstanbul : TASAM Yayınları, 2005.

La Gestion de Crise en Europe. Secrétariat Général de la Défense Nationale, Fondation Robert Schuman, 17 Mart 2006.

http://www.robert-schuman.eu/doc/ouvrages/compte-rendu-gestion-des-crisis_fr2006.pdf.

Lizbon Antlaşması resmi metni. www.consilium.europa.eu.

Missiroli, Antonio. *NATO and the EU: What a Difference a Decade Makes.* European Policy Center, Commentary, 17/07/2009, 1-3.

Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion Editör Gerrits André Netherlands Institute of International Relations, Aralık 2009, 1-91.

Perret Quentin. *L'Union Européenne et la Gestion de Crise.* Questions d'Europe no:22. Fondation Robert Schuman, 13 Mart 2006, 1-12.

Petitville, Franck ve Fabien Terpan. "L'Avenir de la Politique Etrangère Européenne." *Questions Internationales* 31 (Mayıs-Haziran 2008): 64-70.

Presidency Conclusions, Belge no: 17271/08, Concl5. Brüksel: 11-12 Aralık 2008,

Söylemiş, Tarık. "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Üç Kritik Sınavı: Makedonya, Kongo ve Bosna Hersek Misyonları," *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt 3 Sayı 12 (2007): 41-53.

The EU as a Strategic Actor in the Realm of Security and Defence? A Systematic Assessment of ESDP Missions and Operations. SWP Resarch Paper. Editörler Muriel Asseburg ve Ronja Kempin. Berlin : Aralık 2009, 1-170.

Türker Haşım. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası.* Ankara : Nobel Yayınları, 2007.

Zhussipbek, Galym. "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı." *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt 5 Sayı 19 (2009): 71-88.

PETROLÜN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ YERİ: JEOPOLİTİK TEORİLER VE PETROPOLİTİK

Oil in International Relations: Geopolitical Theories and Petropolitics

Bilgehan EMEKLİER*

Nihal ERGÜL**

Özet:

Modern dünya ile birlikte üretim faaliyetleri; el emeğinin dışında, endüstriyel bir yapılanma içinde enerji kaynaklarına bağımlı hale gelmiştir. Hiç kuşkusuz otomotiv sanayinden savaş endüstrisine kadar birçok alanda hayatın vazgeçilmez gereksinimleri arasına giren hammaddelerin başında petrol bulunmaktadır. Ancak her bölgeye petrol konusunda eşit imkân sunmayan dünyada kimileri kaynak ülke, kimileri ise bağımlı ülkedir. Petrol, 20. yüzyılın başından itibaren ekonomik ve siyasi tarihte “etkin” bir öge olarak; ülkeleri, toplumları, uluslararası sistemi, uluslararası politikaları, devletlerarası güç mücadelelerini, savaşları ve barışları şekillendiren, değiştiren ve dönüştüren unsurlardan olmuştur.

Anahtar kelimeler: *Petrol, Jeopolitik Teoriler, Uluslararası Politika, ABD, İngiltere, Orta Doğu.*

Abstract:

Together with modernization today, in an industrial structuring, which excludes the manual labor, production activities have become dependent on energy sources. Without a shadow of doubt petroleum is the most important of raw materials, which satisfy indispensable needs for life, in many fields like automotive industry, war industry etc. For not offering equal opportunities to all regions in terms of petroleum, our earth makes some countries to become source countries while making some others to become dependent countries. As an “effective” element in economic and politics history from the beginning of 20th century, petroleum is one of the critical factors that shapes, changes and transforms countries, societies, international system, international policies, power struggles between countries and peace and war.

Keywords: *Oil, Geopolitical Theories, International Politics, USA, UK, Middle East.*

* Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi.

** Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanoğlunun en temel dürtüsü yaşamını idame ettirmek olmuştur. Yaşamı idame ettirmek için temel ihtiyaçların karşılanmasıyla başlayan sıralama, güvenliğin sağlanmasıyla devam etmektedir. Bu bağlamda modern dünyaya geçişin ana unsurlarından biri olan sanayileşmeyle birlikte gündelik yaşamdaki gereksinimler de değişmiş ve çeşitlenmiştir. Önceleri ateş yakmak ve aydınlanmak için kullanılan petrol, içten yanmalı motorlarda kullanılmasıyla birlikte gündelik yaşamdan sanayiye ve askeri ihtiyaçlara kadar birçok alanda vazgeçilmez bir hammadde olarak dünya tarihindeki değiştirici-dönüştürücü yerini almıştır. Petrolün 19. yüzyılın sonlarında başlayan tarihi bu bağlamda uluslararası politika, siyasi tarih ve ekonomi politik gibi disiplinler için önemli konulardan biri olarak hala güncelliğini korumaktadır. Vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak petrol, uluslararası ilişkilerde devletlerin jeopolitik duruşlarını ve hareket serbestilerini belirleyen stratejik enstrümanlardan biri haline gelmiştir. Nitekim petrol; petrole sahip ülkeler için dış müdahalelerin ve güç savaşlarının bir habercisiyken, petrol kaynağına sahip olmayan ülkeler içinse enerjinin temini, lojistik güvenliği gibi konularda dış politika karar alma mekanizmaları için temel “planlama” ve “dış politika” üretme alanlarından biridir. Bu bağlamda çalışmanın problematiğini, petrolün uluslararası ilişkilerdeki yönlendirici rolünün teorik ve pratik boyutlarda ne olduğunun anlamlandırılıp açıklanması oluşturmaktadır.

Buradan hareketle, çalışmada ilk olarak “Modern Dünyanın Hammaddesi: Petrol” başlığı altında petrolün “ana” gündem maddesi haline gelmesi incelenecektir. Daha sonra uluslararası politikaların yönlendiricisi olan jeopolitik teoriler içinde kronolojik olarak petropolitiğin izleri aranacaktır. Son olarak ise, “Petropolitiğin Uluslararası Politikada Pratiği” başlığı altında “petrole bağımlı uluslararası politika”nın hangi araçlar vasıtasıyla kurgulandığı örneklendirmelerle açıklanmaya çalışılacaktır.

1. MODERN DÜNYANIN HAMMADESİ: PETROL

Petrol, insanoğlu tarihini hatırlamaya başladığından beri bilinen ve çeşitli amaçlarla kullanılan bir maddedir. Petrol, ya tabakalar halinde yeraltındaki bir rezervin üstünü örten bir kayadan çıkmış ya da gaz sızması şeklinde görülmüştür. Eski çağlardan itibaren bilinen bu madde, ticari bir değer taşımamakla beraber çeşitli alanlarda kullanılmıştır. İnşaatçılar tarafından harç ve kaplama malzemesi, gemi yapıcılar tarafından kalafat, aynı zamanda tıbbi malzeme ve savaşlarda ucu petrole bulanmış oklarla –ki Rum Ateşi olarak anılır- silah olarak kullanılmıştır.¹ 1228’de Bağdat’ta nef t dolu cam balonların askeri ihtiyaçları karşılamak için savaş sırasında kullanıldığı bilinmektedir.² Daha sonrasında geliştirilen tekniklerle aydınlanma ve ısınma için kullanılmaya başlanmış, evlere ve günlük yaşama oldukça sirayet eden bir madde haline dönüşmüştür. 1859 yılında ise ABD’nin Titusville şehrinde Albay Drake’in açtığı kuyudan fişkır an ve bu döneme kadar ısınmada, aydınlanmada ve “koca-karı” ilacı olarak sağ lık alanında kullanılan petrolün değeri, endüstri devrimi ile katlanmış tır. Benzinle çalışan otomobilin ardından 1905 yılında Alman Diesel firması da içten yanmalı motoru icat edince petrol için ikamesinin olmayacağı bir tüketim alanı oluşmuştur.³

Petrolün önemini anlayan ve bu alanda faaliyete geçen ilk kişiler imparatorlar kadar güçlü, bu kişilerin kurdukları şirketler ise devletler kadar zengin hale gelmişlerdir.⁴ O dönemde kurulan petrol şirketleri halen dünyanın sayılı sermaye devleri olarak petrol piyasasını ellerinde bulundurmaktadır. Çok-uluslu bu petrol şirketlerinin ortaya çıkışlarının birbirleri ile eşit derecede önemli iki hedefi vardır: 1–ihtiyacı karşılayacak petrol kaynaklarını bulmak ve geliştirmek, 2–piyasayı garanti altına almak ve haddinden fazla fiyat rekabetinin önüne geçmek için var olan ve potansiyel arzı kontrol etmek. Güçlü bir organizasyonel yapıya sahip,

¹ Haluk V. Saltıkgil, “Dünya’da ve Türkiye’de Petrol: Ateşe Tapanlardan Petrole Tapanlara,” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 28 (1970): 36-37.

² R. J. Forbes, *Studies in Early Petroleum History* (E. J. Brill: Leiden, 1958), VIII.

³ Nurettin Türsan, “Orta Doğu ve Petrol,” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* Cilt 10 Sayı 56 (1972): 40.

⁴ Jean Jacques Berreby, *Le Golfe Persique* (Paris: Payot, 1959), 205.

mücadeleci, cesaretli ve teknolojik donanımı bulunan bu şirketler tarihsel süreçte oynadıkları rolle petrolün ekonomik getirileriyle birlikte etkin bir politik hareket serbestisi de elde ederek, uluslararası konjoktürde politik ve ekonomik birer aktör haline gelmişlerdir. Bu şirketler, içinde payı olan ülkeler içinse “ulusal çıkar” ve “ulusal güvenlik”leri bağlamında önemli bir faaliyet alanı olmuşlardır.⁵ Örneğin ABD, Standard Oil’in bir ülkedeki çıkarlarının tehdit altında olması durumunda o ülkeye nota verilmesi gibi politik-diplomatik reaksiyonlar göstermiştir. Dolayısıyla, bu çok uluslu petrol şirketlerinin salt ekonomik birliklikler olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Kısacası, modern dünyanın hammadde kaynağı olan petrol gerek ticari ve ekonomik boyutuyla gerekse de uluslararası konjoktürdeki politik-stratejik yeri itibariyle yenedünya düzeninin sistemik bir unsuru haline gelmiştir.

Öte yandan, “siyasi ve endüstriyel” devrimlerle yeni bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimine geçişi simgeleyen modernleşme kavramıyla petrol arasındaki bağıntıdan bahsetmekte yarar vardır. Giddens’in modernlik kavramı (1) dünyaya karşı belirli yerleşik tutumları, insan müdahalesiyle şekil almaya açık bir dünya fikrini; (2) ekonomik konumların karmaşık bir birleşimini, özellikle endüstriyel üretim ve pazar ekonomisini; (3) ulus-devlet ve kitle demokrasisi dâhil olmak üzere belirli siyasal kurumları içermektedir.⁶ Dolayısıyla, petrolün bugünkü anlamıyla dünya sahnesine yerleştiği dönem; Sanayi devriminin sosyolojik norm ve değerlerinin sisteme yerleştiği, kapitalizmin dünya ticareti adı altında günden güne serpilip geliştiği, iktisadi ilişkilerin “aklını kullanma cesaretini göstermiş” aydınlanmış akıllarca büyük bir ivmeyle yürütüldüğü bir dönemdir. Nitekim bilindiği gibi bu dönemde petrol arayanlar, dünyanın bir ucuna yenilikleri bulmak için giden macera ruhlu insanlardır. Keza bu nokta, Giddens’in modernliğin temel öğelerini aktarırken belirttiği gibi insanın müdahalesi ile şekil almaya açık bir dünya fikrinin ve bu yeni insan tipinin örneği

⁵ Edith Penrose, “International Oil Companies and Governments in the Middle East,” içinde *The Politics of Middle Eastern Oil*, ed. J. E. Peterson (Washington: Middle East Institute, 1983), 14, 31.

⁶ Anthony Giddens, Christopher Pierson, *Modernliği Anlamlandırarak*, çev. Serhat Uyrukulak, Murat Sağlam (İstanbul: Alfa Yayınevi, 2001), 83.

niteliğindedir. Diğer yandan, petrol sanayinin gelişim süreci, hızlı bir rekabete ve ticarete daha önceki dönemlerde görülmemiş karmaşık bileşimlere sahne olmuştur. Özellikle de sanayileşme ve endüstriyel toplumun vazgeçilmez bir öğesi olması bakımından petrol⁷, modernleşen dünyanın bir sonucu ve aynı zamanda modernlik sürecinde de özellikle uluslararası siyasi, iktisadi ve ticari öğelerin ve aralarındaki ilişkilerin değiştiricisi ve dönüştürücüsüdür.

2. PETROPOLİTİĞİN JEOPOLİTİK TEORİLERE YANSIMALARI

Gerek siyasi güç gerekse ekonomik güç için birincil enerji kaynağı olan petrol adına gerçekleştirilen uluslararası mücadelenin teorik altyapısının jeopolitik teoriler ile oluşturulduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle jeopolitik teoriler, petrol için ortaya konulan uluslararası güç mücadelesinin bilimsel meşrulaştırıcısı işlevini görmüş ve petropolitikğin epistemolojik dayanak noktalarından olmuştur. Nitekim uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yer sahibi olan jeopolitik teoriler, petrolün uluslararası güç mücadelesinin ana unsuru olduğu dönemde -19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yarısında- sistematikleştirilmişlerdir. Söz konusu jeopolitik teoriler her ne kadar petrol ve diğer enerji kaynaklarına bir atıfta bulunmasalar da, bu teorilerin önem atfettikleri noktaların petrolün jeopolitik haritasının ve petrole giden yolların izlerini taşıması oldukça anlamlıdır.

2.1. İngiltere-ABD Deniz Güçlerinin Çarpışması: Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi

Alfred Thayer Mahan (1840-1914)⁸ Deniz Harp Okulu'nu bitirdikten sonra katıldığı dünya gezisinde Asya ve Avrupa'nın birçok önemli bölgesini

⁷ H. R. Warman, "The Future of Oil," *The Geographical Journal* Vol 138 No 3 (1972): 287.

⁸ Alfred Thayer Mahan'ın coğrafya, jeopolitik ve uluslararası ilişkilere bıraktığı bir miras da "Orta Doğu" terimidir. "The Persian Gulf and International Relations" (1902) adlı makalesinde ilk defa Orta Doğu kavramsallaştırmasını kullanmış ve Deniz Hâkimiyet Teorisi kapsamında Orta Doğu'yu dünya hâkimiyetine ulaşmak için "stratejik bir bölge" olarak betimlemiştir; Erdem Özlük, "Orta Doğu

görme fırsatı bulmuştur. Bu gezi sırasında kendisini en çok etkileyen ve daha sonra jeopolitik bir teori olarak kavramsallaştıracağı nokta, İngiltere'nin dünyanın tüm bölgelerindeki etkisi ve sahip olduğu etkin deniz gücüdür.⁹ İngiltere'nin yayılmacı kimliğiyle Panama kanalı dışındaki tüm denizlerde kontrolü elinde bulundurması, Mahan'ın yayılmacı fikirlerini deniz hâkimiyeti üzerine kurgulamasında önemli rol oynamıştır. Mahan, tezinde özetle denizlere hâkim olanın dünyaya hâkim olacağını belirtmiştir. Mahan'ın fikirleri, eski dünya üzerine yeni keşfe çıkmış ABD'nin İngiltere ile mücadelesinde ABD'nin eksikliklerini ve gerekliliklerini tahlil edilip uygulamaya konulması açısından yol gösterici olmuştur. Mahan güçlü bir deniz kuvvetinin kurulmasının ticaretin daha geniş alanlarda yapılabilmemesinin önünü açacağını ifade etmiş; başka bir ifadeyle ABD'nin ticari anlamda bir patlama yaşayacağını belirterek, bunun doğal bir sonucu olarak yeni pazarlara ve egemenlik alanlarına sahip olabileceğini vurgulamıştır.¹⁰ Böylece Mahan, deniz filoları sayıca İngiltere'nin oldukça gerisinde kalan ABD'de de Theodore Roosevelt'in ve diğer devlet adamlarının teritoryal ve ticari yayılma için büyük filoların inşası yolundaki siyasi girişimlerinin teorik altyapısını oluşturmuştur¹¹. Eserlerinde İngiltere donanmasına sıklıkla atıfta bulunan Mahan, İngiltere'yi deniz kuvvetleri faaliyetleriyle ticari faaliyetleri birleştiren mutlak etkin bir güç olarak nitelemiş ve bu gücü şu şekilde izah etmiştir:

“Sayısız dürtü alıp ileten, birbiri içine girmiş ve birbirine sarılmış olan binlerce akım içinde sonsuz bir esneklikle hareket eden[...], bütün bunlar içinde yaşayıp gelişen, kendisine bir hayat verilmiş olan

İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu,” *Akademik Orta Doğu* Cilt 2 Sayı 1 (2007): 144.

⁹ Yılmaz Tezkan, M. Murat Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik* (İstanbul: Ülke Kitapları, 2002), 27.

¹⁰ Bilal Karabulut, *Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik* (Ankara: Platin Yayınları, 2005), 49.

¹¹ Tezkan, Taşar, *Dünden Bugüne*, 29.

karmaşık bir organizma olarak kabul edebilecek esrarengiz ve fevkalade bir güç.”¹²

Tüm bu ön bilgiler ışığında, Mahan’ın deniz hâkimiyet teorisini incelediğimizde arka planda genelde İngiltere-ABD rekabeti, özelde ise petrol konusundaki mücadele yer almaktadır. Mahan’ın teorisini ortaya koyduğu dönem, Rockefeller (Standard Oil) - Deterding (Royal Dutch) çekişmesinin yaşandığı, ABD’de petrol üzerine tek söz sahibi olmasına rağmen Standard Oil’in Royal Dutch’ın gerisinde kaldığı ve İngiltere deniz güçlerinin ABD’nin “arka bahçesi” Latin Amerika’da petrol faaliyetleri ile girişimlere başladığı dönemdir. Raif Karadağ’ın belirttiği üzere, I. Dünya Savaşı’nın başlamasından dört beş sene önce Deterding, ABD için büyük önem taşıyan Panama Kanalı’na birkaç mil mesafede bulunan Venezüella’nın küçük bir adasında büyük bir faaliyete başlamış ve kısa bir süre içerisinde Venezüella’nın tüm petroleri üzerinde imtiyaz sahibi durumuna gelmiştir.¹³ Bu durum, aynı zamanda ABD’nin petropolitikğin ötesinde güvenlik algılamaları açısından da önemli bir tehdit oluşturmuştur. Bu duruma karşı Rockefeller, karar alma mekanizmalarında harekete geçilmesine dair girişimlerde bulunmuştur. Nitekim 1920’lerin ortalarında, Kolombiya petrolerini de Royal Dutch’a kaptıran Standard Oil yetkilileri, deniz hâkimiyetine bağladıkları bu mağlubiyetleri adına hükümete yaptıkları baskıda, “Tatbik edilecek olan bahri programla denizlerde üstünlüğü sağladığımız gün Standard Oil dünya petrol hâkimiyetini eline geçirmeyi bilecektir” demişlerdir.¹⁴ Çünkü İngiltere ve Hollanda ortaklığındaki bu şirket, Mahan’ın İngiltere için tasvirinde yer aldığı gibi, deniz güçlerinden beslenerek hâkimiyet alanlarını arttırmıştır.

Yine bir ticaret imparatorluğu olarak 18. yüzyıldan itibaren yayılmacı bir siyaset izleyen İngiltere, petrol ticareti ve lojistiğinde bu tarihsel tecrübesiyle birlikte elde ettiği jeostratejik hâkimiyet alanlarından yararlanmıştır. Bu

¹² Jon Sumida, “Alfred Thayer Mahan, Jeopolitisyen,” içinde *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, ed. Colin S. Gray, Geoffrey Sloan (Ankara: ASAM Yayınları, 2003), 71.

¹³ Raif Karadağ, *Petrol Fırtınası* (İstanbul: Emre Yayınları, 2003), 142.

¹⁴ Karadağ, *Petrol*, 162.

dönemde, petrolün lojistiğinin deniz yoluyla sağlandığı dikkate alınır, İngiltere-ABD arasındaki deniz hâkimiyeti rekabeti daha manidar olacaktır. Mahan'ın deniz hâkimiyet teorisini salt petropolitiğe indirgemek yanlış olsa da, söz konusu teorik çerçeve dönemin koşulları içinde ve ticarete yaptığı vurgu ile değerlendirildiğinde, petrolün bu teoriyi etkileyen unsurlardan biri olduğu söylenebilir.

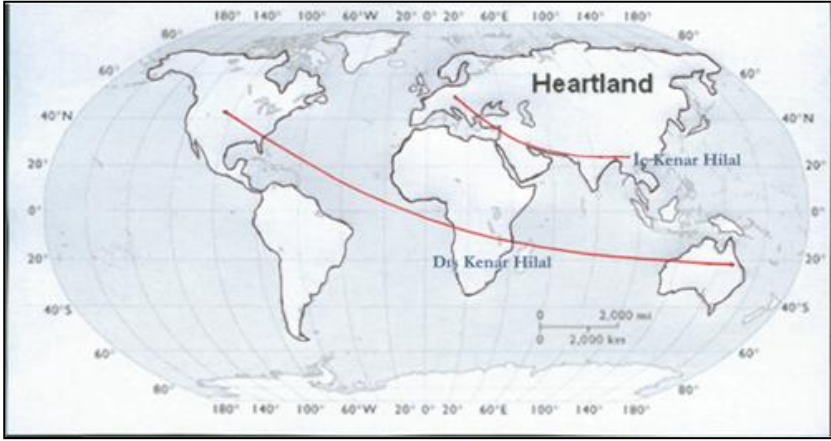
2.2. Petrolün Kalpgâhı: Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi

İngiliz coğrafyacı ve siyaset adamı Sir Halford Mackinder (1861-1947), 1904 yılında yayınlanan *The Geographical Pivot of History* adlı eserinde okyanuslardan tecrit edilmiş, ulaşıma kapalı ve kara gücünün devamlı bir üssü olarak nitelediği “Kalpgâh”ı (*Heartland*) jeopolitik kavramsallaştırma olarak ortaya koymuştur.¹⁵ Mackinder, bu bölgeyi şu şekilde belirtmektedir:

“Kalpgâh, stratejik düşüncenin amaçlarından dolayı Baltık Denizini, gidiş geliş elverişli Orta ve Aşağı Tuna'yı, Karadeniz'i, Küçük Asya'yı, Ermenistan'ı, İran'ı, Tibet'i ve Mogolistan'ı kapsar. Bu yüzden Kalpgâhın içinde Rusya'ya ilaveten -Brandenburg-Prusya ve Avusturya-Macaristan da bulunuyordu- tarihte görülen süvari güçlerine sahip olmayan, askeri güce dayanan büyük bir üçlü. Kalpgâh, çağın koşullarında deniz gücüyle ulaşıma imkân tanımayan bölgedir.”¹⁶

¹⁵ Nejat Tarakçı, *Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji* (İstanbul: Çantay Yayınları, 2003), 59-61.

¹⁶ Geoffrey Sloan, “Sir Halford J. Mackinder: Geçmişten Günümüze Kalpgah Kuramı,” içinde *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, ed. Colin S. Gray, Geoffrey Sloan (Ankara: ASAM Yayınları, 2003), 31.

Şekil 1: Mackinder'in Kavramsallaştırmasındaki Kalpgâh ve İç Kenar-Dış Kenar Hilal bölgeleri¹⁷

Mackinder'in Kalpgâhı "kontrol eden, dünyayı kontrol eder" şeklinde ortaya koyduğu jeopolitik teorisi dönemin koşulları içinde değerlendirildiğinde, tıpkı Mahan'ın ABD'nin zayıf noktasını işaret ettiği gibi, bir deniz gücü olan İngiltere'nin ulaşması zor bölgelerde Almanya ve Rusya'ya karşı zayıf kalan noktasını ortaya koymaktadır. Nitekim bu teorinin ortaya atıldığı dönem artık ulaşımında demiryolu çağıdır. Böylelikle, Mackinder'in jeopolitik önceliği olan Avrasya'ya ulaşım kolaylaşmış ve hızlı taşımacılık demiryoluyla yaygınlaşmaya başlamıştır. Kıtadaki büyük rakibi Almanya için gerek Avrasya'ya gerekse Orta Doğu'ya karadan ulaşım kolaylaşmış ve süresi kısalmıştır.¹⁸ O dönemde Orta Doğu'da hâkimiyeti elinde bulunduran İngiltere için, bu yeni ulaşım ağı Almanya ve Rusya karşısında, elinde imtiyazını bulundurduğu İran petroleri açısından risk teşkil etmiştir.¹⁹

¹⁷ <http://www.hsstrateji.com/default.aspx?pid=29>.

¹⁸ Karabulut, *Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, 55.

¹⁹ İngiltere, Orta Doğu'da ilk petrol imtiyazlarına sahip ülkedir. 1908 yılında Anglo-Persian Company'nin kurulmasıyla birlikte bölgede ilk petrol çıkarma faaliyetlerine başlayan ve deniz kuvvetlerinin de desteğiyle bölgeyi askeri ve stratejik olarak domine eden ilk güç olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası ise ibre yavaş yavaş ABD'ye dönmeye başlamıştır; Peter R. Odell, "The Significance of Oil," *Journal of Contemporary History* Vol 3 No 3 (1968), 93-94.

Nitekim Mackinder'in İngiltere'ye uyarı niteliğindeki bu teorisi, Bağdat Demiryolu'nun imtiyazının Almanya'ya verilmesi ve demiryolu inşaatında önemli bir ilerleme kaydedilerek faaliyete geçmesinin ardından ortaya konulmuştur. Teorinin birebir ana ekseninin Bağdat Demiryolu olduğunun söylenmesi doğru olmasa da, gerek Rusya'nın gerekse Almanya'nın kıta içine –petrol bölgelerine–demiryolu ağlarıyla ilerleyişlerinin İngiltere'nin üstünlüğü açısından tehdit unsuru içermesi genel bir neden olarak öne sürülebilir. Son olarak ise bilindiği gibi Bakü ve İran petroleri Orta Doğu petrollerinin bulunmasından önce işleme ve kullanıma açılmıştır. Bu bağlamda Mackinder'in Kalpgâh olarak bu bölgeyi işaret etmemesi ve o dönemde henüz aramaların yapıldığı Orta Doğu'yu iç hilal olarak değerlendirip Kalpgâhın dışında bırakması da petropolitik bağlamında yorumlanabilir.

2.3. Orta Doğu'nun-İç Kenar Hilal'in-Önemi: Spykman'ın Kenar-Kuşak Teorisi

Amerikan bilim adamı Nicholas J. Spykman (1893-1943) tarafından ortaya atılan Kenar-Kuşak Teorisi, ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasetinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Savaş sonrası Amerikan uluslararası çıkarlarının belirlenmesi, stratejilerinin yapılandırılması ve ABD'nin uluslararası ilişkilerde öncül rol oynaması üzerine kurgulanmış bu teori, Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi'ne önem atfetmekle beraber onu Kalpgâh'a yüklediği merkezi rol konusunda eleştirmektedir.²⁰ Spykman, Mackinder'in kara ulaşımına çok önem vererek buna karşılık iç ve dış ayların gücünü ihmal ettiğini ve Kalpgâh'ın potansiyel gücünü abarttığını düşünerek, Dünya'nın en önemli jeopolitik bölgesini Mackinder'in İç Hilal (Rimland) olarak adlandırdığı bölge -Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya- olarak işaret etmektedir.²¹ Ona göre, deniz ve kara güçlerinin ortasında kalan bu bölge o denli önemlidir ki, burada oluşabilecek bir jeopolitik boşluk, Kalpgâh hâkimiyetinin kaybedilmesine neden olabilir. Spykman, bu durumu

²⁰ Yılmaz Tezkan, *Jeopolitik Yazılar* (İstanbul: Ülke Yayınları, 2007), 23.

²¹ Karabulut, *Strateji, Jeostrateji Jeopolitik*, 129.

“kim kenar kuşağa hükmederse Avrasya’ya hâkim olur; kim Avrasya’ya hâkim olursa dünyanın kaderini kontrol eder” şeklinde özetlemiştir.²² Spykman’ın teorisi, savaş sonrasında Eski kıtada ortaya çıkan boşluğu ABD’nin doldurabileceğini ve bunun yolunun da özellikle Rusya’ya karşı korunması gereken bölge olan İç Hilal’den geçtiğini işaret etmiştir.

Bu bağlamda II. Dünya sonrası konjonktür göz önünde bulundurulduğunda, İngiltere’nin özellikle Orta Doğu’da güç kaybına uğradığı, ABD’nin İngiltere’nin bu zaafından yararlandığı²³ ve böylece Pax Britannica’nın yerini Pax Americana’ya bıraktığı²⁴ görülür ki, keza Spykman’ın işaret ettiği ve Amerikan dış politikası için çizdiği yol haritası da budur. Bu bölge, gerek enerji kaynakları gerekse de Rusya’ya karşı Eski Dünya’da Amerika’nın jeopolitik bir konum elde etmesi açısından son derece önemlidir.

Diğer yandan, arama ve çıkarmadaki kolaylık ve maliyet düşüklüğü gibi sebeplerle Orta Doğu petroleri, II. Dünya Savaşı’na kadar gelen süreçte her geçen yıl dünya ekonomi politikisindeki önemi arttırmış ve daha önce hiçbir hammaddenin olmadığı kadar gelişmiş ülkeler arasında rekabete sahne olmuştur. Savaş sonrasında içine çekildiği kabuktan çıkarak uluslararası sistemin ana aktörlerinden biri haline gelen ABD, buna paralel bir biçimde dünya tüketiminin büyük bir kısmını karşılayan Orta Doğu petroleri üzerinde söz sahibi olmaya başlamış ve İngiltere’yi petrol gelir ve imkânlarından el çektirmeye zorlamıştır.²⁵ Ancak, İngiltere –ABD’nin

²² Tezkan, *Jeopolitik Yazılar*, 23.

²³ ABD’nin İngiltere’nin konumundan yararlanarak Orta Doğu’daki yerini alması konusunda Winston Churchill, Başkan Roosevelt’e mektup yazarak dost bir ülkenin, İngiltere’nin zor durumundan faydalanarak hala ayakta iken, miraslarına el koyduğunu görmekten yüreğinin kan ağladığını ifade etmiştir. Muhammed Heykel, *3. Petrol Savaşı: Körfez Savaşı’nın Perde Arkası*, çev. Ahmed Asrar (İstanbul: Pınar Yayınları, 1993), 52.

²⁴ Heykel, *3. Petrol Savaşı*, 39.

²⁵ Ergün Aybars, “Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve Stratejik Açından Türkiye,” içinde *Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996), 533-535. 1938 yılında Avrupa’da tüketilen petrolerin %23,3’ünü karşılayan Orta Doğu petroleri, 1951 yılına gelindiğinde Avrupa’nın ihtiyacının

“küçük ortağı” durumunda olsa da– sonrasında yine de petrolün üretim ve lojistiğinde önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla, ABD ile İngiltere arasındaki “organik bağ”, kültür ögesi bir yana bırakılırsa petrol çıkar ortaklığı olarak da yorumlanabilir.²⁶

Kısacası, Spykman’ın Kenar-Kuşak teorisi genelde ABD’nin tüm jeopolitik hedef alanlarını ortaya koyarken, özelde ise Rimland bölgesinde bulunan jeostratejik avantajları ve dünya enerji politikalarında Orta Doğu petrollerinin önemini işaret etmektedir. Keza Spykman’ın İngiltere’ye onlarla birlikte hareket etmeleri yönünde salık verdiği ve ABD açısından ise İngiltere ile ilişkilerin tüm Eski Kıta’da ellerini güçlendireceği yönündeki düşünceleri, Orta Doğu’da rekabetin yerini işbirliğine bırakmasıyla pratiğe dönüşmüştür. Bu durumu örneklendirecek olursak, Sovyetlere karşı güvenlik algılamaları bakımından bölgenin korunması gerekliliğinden hareket eden ve bölgede istihbarat çalışmaları yapan iki ülke, İran’da Musaddık’ın devrilerek yerine yeniden Şah’ın getirilmesinde birlikte hareket etmişlerdir.²⁷

Soğuk Savaş yıllarında, Sovyet-Amerikan eksenli iki kutuplu uluslararası sistemde ise Spykman’ın teorisi, George Kennan’ın çevreleme teorisinin öncülü olmuştur. Çevreleme teorisinde, ABD’nin jeostratejik hamleleri, SSCB’nin İç Hilal’den kuşatılması ve böylece kenar-kuşak ülkelerde komünist tehdidin bertaraf edilmesi üzerine kurgulanmıştır. Ancak İç Hilal’de İran, Irak, Türkiye ve Pakistan’da ABD hava üslerinin kurulmasına rağmen, Arap ülkeleri bu yapılanmaya katılmaya razı olmamışlardır.²⁸ Petrol bölgesindeki Arap ülkeleri ile işletmeciler ülke olan ABD arasındaki anlaşmazlıklar, ABD’nin bu ülkelerin Sovyetlere eklenmesi hususundaki jeopolitik kaygılarını arttırmıştır. Soğuk Savaş döneminde yaşanan keskin

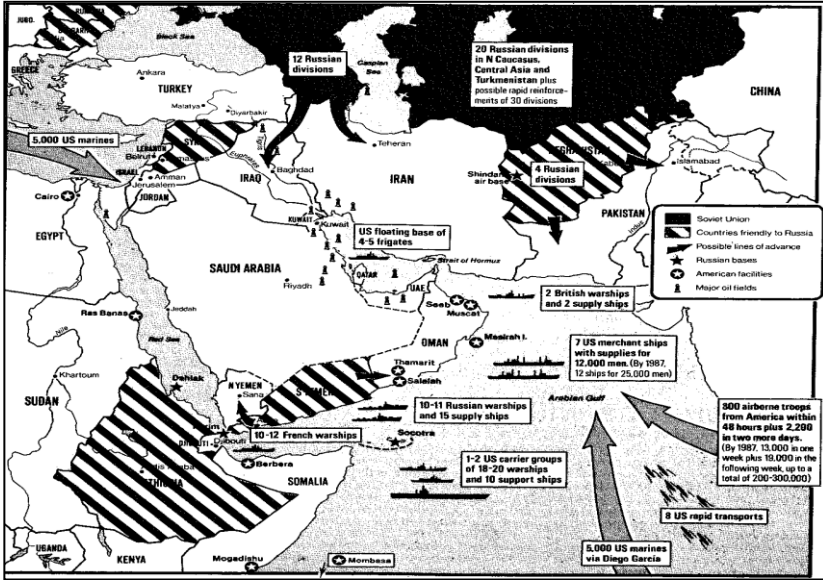
%82,1’ini karşılamaktaydı; “Değişen Dünya,” 535. Nitekim geline bu nokta, enerji bağımlılığı çerçevesinde ABD’nin Avrupa üzerindeki siyasi elini de güçlendirmiştir.

²⁶ Heykel, 3. *Petrol Savaşı*, 53.

²⁷ Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD (Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya)* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 188.

²⁸ Karabulut, *Strateji, Jeostrateji Jeopolitik*, 133.

rekabet sürecinde özelde Orta Doğu genelde tüm petrol sahibi ülkeler yoğun jeopolitik olaylara sahne olmuştur.

Şekil 2: Soğuk Savaş Dönemi iki süper gücün İç Hilal ülkelerindeki etkileri

Körfez bölgesinde süper güçlerin mücadeleleri; ilk olarak üstünlüğü elinde bulunduran İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya arasında geçerken, daha sonra mücadele ABD ve SSCB ikilisi arasında yaşanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde üstünlük ise, Körfez ülkelerinin sadece üçünde diplomatik temsilciliği elinde bulunduran Rusya'ya karşı, sekiz ülkenin yedisinde temsilciliği olan Amerika'dadır. Kaldı ki ABD özellikle Suudi Arabistan'da ekonomik ve sosyal hayatta da oldukça etkin bir roledir.²⁹ Yüzyılın başında İngiltere'nin rolü artık ABD'dedir.³⁰ Ancak Orta Doğu ülkeleri arasında yaşanan petrolü millileştirme çabaları, ABD'yi yeni

²⁹ Birçok Suudi öğrenci ABD'de eğitim görmüş ve ABD ülkenin toplumsal değişiminde de rol oynamaya başlamıştır.

³⁰ J. E. Peterson, "Competing Superpower Interests in the Gulf," içinde *The Politics of Middle Eastern Oil*, ed. J. E. Peterson (Washington: Middle East Institute, 1983), 395.

uluslararası politikalara ve hamlelere yönlendirmiştir. Soğuk Savaş dönemini ABD, SSCB'ye karşı üstünlükle tamamlamıştır. Ortaya çıkan yeni sistemsel boşlukta, Kenar-Kuşak ve Kuşatma teorilerinin güncelliğini yitirmesiyle yeni uluslararası teoriler gündeme gelmiş ve özellikle bu teoriler sorunlu bölgeler üzerine –ki çoğunluğu petrol bölgeleri- yoğunlaşmışlardır.

2.4. Soğuk Savaş Sonrası Yeni Arayışlar: Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Tezi

Soğuk Savaş sonrası ortaya ilk atılan tez, dünyanın artık sistemsel olarak “mutlu son”a ulaştığı ve evrimsel sürecini tamamladığı görüşünü savunan Fukuyama'nın Tarihin Sonu tezidir. Bunun üzerine Huntington yaşananın bir son olmadığı, sadece sistemin ve çatışmaların boyut değiştirdiği düşüncesi üzerine kurguladığı Medeniyetler Çatışması tezini ortaya atmıştır. Huntington, Soğuk Savaş dönemindeki siyasi ve iktisadi sistemsel bölünmelerin yerini kültür ve medeniyetler arasındaki ilişkilere bırakacağı görüşünü savunmuştur. Medeniyetleri; Batı, Konfüçyan, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika medeniyetleri olarak gruplandırmıştır.³¹ Tezin özellikle yaptığı vurgu, ideolojiler temelinde uluslararası sistemin ittifaklar oluşturabilme ve destek sağlayabilme imkânının gitgide azaldığı ve artık ortak din ve medeniyetlerin bütünleştirici olacağı üzerinedir.

Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte, gerek Kafkasya'da gerekse Balkanlarda ortaya çıkan jeopolitik boşluğun nasıl doldurulacağı ve dünyanın bu bölgelerinde “bütünleştirici” ve “ayrıştırıcı” unsurların ne olacağı tezin ana konusudur. Ortaya atıldığından beri çokça tartışılan ve atıfta bulunulan bu tez, ABD'nin yeni dönem stratejileri için bu bağlamda uygulama alt yapısını oluşturmuştur. Nitekim Huntington'ın sorunlu bölgeler olarak belirlediği coğrafyalar, ağırlıklı olarak Kafkasya, Orta Doğu, Güney Amerika ve Afrika gibi petrole sahip veya petrol potansiyeli olan coğrafi mekânlardır. Aynı zamanda bu bölgeler büyük güçler tarafından sınırları çizilmiş, halkları birbirine karıştırılmış ve siyasi manipülasyonlara sahne olmuş yerlerdir.

³¹ Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, der. Murat Yılmaz (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 17-18.

Keza günümüzde Orta Doğu'da yaşanan iç çatışmalar bu formülasyonun pratikteki yansıması ve bölgeye ABD'nin müdahale edebilmesi için bir sebeptir. Nasıl ki, I. Dünya Savaşı sonrası -Avrupa merkezli sistemin yerle bir olduğu dönemde- Wilson prensipleri ülkelerin self-determinasyonunu savunurken bölgedeki etkinliğini arttıracak müdahale için kendine zemin hazırlamışsa; bugün de ABD bu tezin teorik altyapısıyla çatışmalar üzerinden kendi jeopolitiğini ve müdahale gerekçelerini kurgulamaktadır. Dolayısıyla, petrol başta olmak üzere enerji kaynaklarının birincil önemde olduğu ve ABD'nin petrol üretiminin azaldığı ve giderek petrole bağımlı hale geldiği³² günümüz dünyasında “enerji”ye sahip ülkelerin yaşadığı karışıklıklar, geçmişten gelen tarihsel tecrübeler eşliğinde hiç de şaşırtıcı olmayacaktır.

3. PETROPOLİTİĞİN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ PRATIĞI

Petrol sembolik olarak bir enerji kaynağı olsa da, aslında sanayi çağında ekonomik, askeri ve politik güçlerin kaynağı ve yaşanan uluslararası sorunların bazen “gizli”, bazense “alenî” nedenlerinden biridir. Nitekim uluslararası petrol endüstrisi kendine has dinamiklere sahip, zor bir dengeyi tutturmaya çalışan sosyal bir sistemdir³³ ve bu sistem ulusal ve uluslararası dinamikleri hatta şirketlerin dinamiklerini bir potada eritirken; sosyo-ekonomik ve politik yeni çıktılara dönüştürür. Bu bağlamda, genelde enerjinin özelde petrolün yerel ve uluslararası boyutları olan ve devletler, örgütler, şirketler, toplumlar ve hatta bireyler arası çapraz ilişkileri barındıran transnasyonal bir olgu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.³⁴ Nitekim petrol endüstrisinin transnasyonal bir sosyal sistem olduğundan hareketle ve bu sistemin siyasi olay ve olgularına yer verebilmek amacıyla bu bölüm; “Savaşlar”, “Darbeler”, “Böl-Yönet Stratejisi”, “Havuç-Sopa Stratejisi” ve “Petrol Ülkelerinin Savunma Kalkanı. OPEC” alt

³² 2020'ye gelindiğinde, ABD'nin günlük petrol tüketiminin 7,4 milyon varil artarak 27,5 milyon varile ulaşacağı tahmin edilmektedir; Arı, *Irak, İran*, 190.

³³ Stephen J. Kobrin, “Explanation of Oil Nationalization: Or the Domino Effect Rides,” *The Journal of Conflict Resolution* Vol 29 No 1 (1985): 17.

³⁴ Joseph S. Nye, “Energy and Security in the 1980s,” *World Politics* Vol 35 No 1 (1982): 217.

başlıklarından oluşturulmuş ve bölümde petropolitik ekseninde oluşturulan ve uygulanan araçların uluslararası politikadaki çeşitli örneklerine yer verilmiştir.

3.1. Savaşlar

Petrol için yaşanabilecek olayların ne boyuta gelebileceği ve petrolün hangi sonuçlara neden olabileceği, Winston Churchill'in 1936 yılında İngiliz Avam Kamarası'nda İngiltere'nin menfaatlerini müzakere ederken sarf ettiği "Bir damla petrol bir damla kandan daha kıymetlidir"³⁵ sözünden yola çıkarak düşünülmelidir.³⁶ Zira böylece petrolün günümüze değin yaşanan birçok savaşın ve meydana getirilen uluslararası politikaların ardındaki önemli unsurlardan biri olduğu anlaşılabilir. II. Dünya Savaşı öncesinde söylenen bu sözler, I. Dünya Savaşı'nın nedenini ortaya koymakla birlikte II. Dünya Savaşı'nın da habercisi niteliğindedir. Nitekim I. ve II. Dünya Savaşı sırasındaki mücadelede kilit bölge Orta Doğu olmuştur. Orta Doğu'yu bu kadar özel kılan tarihsel jeopolitik değerinin yanı sıra modern dünyanın en değerli hammaddesini topraklarında barındırmasıdır.³⁷ Daha da daraltılırsa modern endüstriyel dünyanın kalbinin Basra Körfezi'nde atıyor olmasıdır.³⁸ Sonrasında ise yine aynı bölge; Arap-İsrail Savaşı ve akabinde İran-İrak Savaşı ile başlayan, Kafkasya'da Azerbaycan-Ermenistan çatışması ile devam eden, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında Körfez Savaşı'na yol açan ve

³⁵ Karadağ, *Petrol Fırtınası*, 15.

³⁶ Petrole dair o dönemde siyasilerin yaptığı vurgu; yine Winston Churchill'in "Petrol alanlarına egemenlik bir varlık şartıdır" cümlesinin yanı sıra, Fransız Başbakan Clemenceau'nun 1917 yılında Wilson'a mektubunda "Bugünkü savaşlarda petrol, damarlardaki kan kadar zorunlu bir maddedir" yazması ve 1919 yılında İngiltere'nin galibiyetine dair Lord Curzon'un "Biz zafere, petrol denizini kulaçlayarak ulaştık" demesi gibi örneklerle çeşitlendirilebilir. Türsan, "Orta Doğu," 40.

³⁷ Bugün için Orta Doğu dünya petrol rezervlerinin yüzde 65,4'üne sahiptir. Bu rezerv 1,047 milyar varildir. Mısır, Cezayir, Lübnan ve Tunus rezervleri de eklenince toplam rezerv Dünya rezervlerinin yüzde 69,6'ına ulaşmaktadır. Orta Doğu petrollerinin kalitesi oldukça yüksek ve maliyetleri de ucuzdur. Orta Doğu'nun potansiyel rezervleri ise 252,5 milyar varildir; Abdullah Vural, "ABD'nin Enerji Hâkimiyet Teorisi ve Büyük Orta Doğu Projesi," *Akademik Orta Doğu Cilt 3 Sayı 2* (2009): 144.

³⁸ Nye, "Energy and Security in the 1980s," 121-122.

son olarak da ABD'nin Irak'a girerek Saddam yönetimini devirmesine kadar uzanan bir dizi savaşa neden olmuştur.³⁹ Bu çerçevede gerek ekonomik gerekse siyasi güç açısından son derece önemli bir hammadde olan petrol için ABD'nin kendisine kriz yaratabilecek bölgelerde sert tedbirler almasının "olağan"lığı, Orta Doğu Yardımcı Sekreteri Robert Pelletreau'nun Nisan 1994'te ifade ettiği şu sözlerle ortaya konabilir:

"Amerikan Başkanları, petrol kuyularına serbest girişi hayati ulusal çıkar olarak tanımlamaktadır ve bu çıkarı korumak için gerekirse Çöl Fırtınası Operasyonu'nda yaptığımız gibi askeri güç kullanırız."⁴⁰

Nitekim günümüze değin Irak'ta yaşananlar, petropolitikğin ana enstrümanlarının tatbik edildiğinin örneklerini yansıtmaktadır. 112 milyar varillik kanıtlanmış rezervle Suudi Arabistan ve Kanada'dan sonra dünyanın üçüncü büyük petrol rezervine sahip Irak dünya petrol piyasasının önemli aktörlerinden biridir.⁴¹ Irak aynı zamanda, Arap Yarımadası'ndan Türk Cumhuriyetlerine kadar uzanan coğrafyadaki petrol ve doğalgaz yataklarının denetimini ele geçirmek adına stratejik bir konuma sahiptir.⁴² Irak, bu çift boyutlu gücünün bedelini ağır ödemiştir. Zira 2003 Irak Savaşı'na kadar gelen süreçte Irak değişik yoğunluklarda tam yedi savaş ve/veya sıcak mücadeleyle yüz yüze kalmıştır. Irak'ın kontrolünün ele geçirilmesi adına ortaya konulan bu savaşlar; kolonyal saldırı dönemi (1914-1918), İngiltere'nin ülkeyi kolonileştirmesi (1918-1930), İngiltere tarafından tekrar işgali (1941), İran-İrak Savaşı (1980-1988), Körfez Savaşı (1991), cezalandırma döneminde düşük yoğunluklu çatışma (1991-2003), Irak Savaşı (2003) şeklinde sıralanabilir.⁴³ Nitekim son Irak Savaşı'nı inceleyen

³⁹ Hikmet Uluğbay, *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik* (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2003), 468.

⁴⁰ Rasul Galiev, *Petrol ve Politika* çev. Fatma Feron (İstanbul: Ar Matbaacılık, 1997), 106-107.

⁴¹ Meliha Benli Altunışık, "İrak Savaşı ve Orta Doğu Petrollerinin Ekonomi Politikası," *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Orta Doğu Özel Sayısı* Cilt 9 Sayı 4 (2003): 94.

⁴² Ünsal Oskay, "Saddam mı Petrol mü? Global Kapitalizmin Rasyonalizasyonu mu?" *Varlık* 1147 (2003): 4.

⁴³ James A. Paul, "Oil Companies in Iraq," Kasım 2003,

Amerikalılar, bu müdahalenin İsrail'i korumak ve aynı zamanda Irak'ın geniş petrol sahalarını elde tutmak için olduğunu belirtmekte ve benzer şekilde Amerika'nın eski Merkez Bankası yöneticisi Greenspan da hatıralarında Irak sorununun petrol yüzünden olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁴ Nitekim ABD'nin Irak'a müdahalesi aynı zamanda ekonomik ve politik olarak bölgede Suudi Arabistan'ın tekelinin kırılması, kaynakların çeşitlendirilmesi, İsrail ve ABD için bölgedeki tehditlerin bertaraf edilmesi ve bölgenin uluslararası ekonomik sisteme açılması gibi birçok nedeni ifade etmektedir.⁴⁵ Özetle, Peter Odell'in daha 1968'de belirttiği gibi petrolsüz Orta Doğu hiç kuşkusuz bambaşka bir bölge olurdu.⁴⁶

3.2. Darbeler

Petrol, ülkelerin siyasi olay örgülerine tesir eden bir enerji kaynağıdır. Osmanlı döneminde Mısır milliyetçiliğinin artmasında bölgedeki egemenliği açısından Mısır'ı karargâh gören İngiltere'nin faaliyetlerinin rolünün büyük olması⁴⁷, Güney Amerika'da petrolün bulunmasına takriben hemen hemen tüm bölge ülkelerinde –sırasıyla Venezüella, Kolombiya, Nikaragua, Meksika– darbeler ile yönetimin el değiştirmesi⁴⁸, böylece Batılı güçlerin bu ülkelerin petrol imtiyazlarını alması gibi birtakım örnekler söz konusu savı destekler niteliktedir.

Keza, petropolitik bağlamında yaşanan bu darbeler arasında hiç kuşkusuz en çarpıcı olanı, İran'da petrolün millileştirilmesi kararının çıkmasının ardından yönetimin devrilip değiştirilmesidir. II. Dünya Savaşı sonrası SSCB kaynaklı tehdit algılamaları karşısında İran ABD ile yakınlaşmış ve

<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/185/40586.html>.

⁴⁴ Hasan Köni, "Irak'ta Petrolün Efendisi Kim Olacak?" 19 Kasım 2007, <http://www.stargazete.com/acikgorus/irak-8217-ta-petrolun-efendisi-kim-olacak-haber-9693.htm>.

⁴⁵ Raad Alkadiri and Fareed Mohamedi "World Oil Markets and the Invasion of Iraq," *Middle East Report* 227 (2003), 228.

⁴⁶ Odell, "The Significance," 93.

⁴⁷ Karadağ, *Petrol Fırtınası*, 87.

⁴⁸ Karadağ, *Petrol Fırtınası*, 142-165.

ABD ülkedeki etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Daha önce, SSCB ve İngiltere arasında ülke petrollerinin imtiyazları Kuzey–Güney olarak her iki ülkeye dağıtılmıştır. Ancak ABD etkinliğini kullanarak İran Meclisi’nde Kuzey’i SSCB’ye veren antlaşmayı 1947 yılında hükümsüz ilan ettirmiştir. 1950’li yıllara gelindiğinde İran’da tartışılmaya başlanan petrolün millileştirilmesi meselesi, İran Başbakanı Musaddık göreve gelir gelmez Meclis’e taşınmıştır. Bu gelişmeler neticesinde, İran’ın ABD ve İngiltere ile arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır. Nitekim Ağustos 1953’de açıkça Amerikan ve İngiliz istihbarat örgütlerinin organize ettiği bir darbeye⁴⁹ Musaddık iktidardan uzaklaştırılmış ve 1954’de İran petrol imtiyazı İngiltere ve ABD şirketlerinden oluşan bir konsorsiyuma devredilmiştir.⁵⁰ İran örneğinde olduğu gibi, petropolitikğin araçsallaştırılması bakımından darbeler ve iç siyasete müdahale, birçok petrol sahibi ülkenin siyasi tarihinde görülen bir süreçtir. Nitekim bu duruma “alışkın” olan petrol üreticileri ülkeler, OPEC’in oluşturulması aşamasında tedbiri elden bırakmamış; Venezüella Başkanı yapılacak toplantıya katılım tarihini herhangi bir tehlikeye karşı ertelemiş ve Irak’ta ise darbe olasılığına karşı alarma geçilmiştir.⁵¹

3.3. Böl-Yönet Stratejisi

Sanayileşme çağında petrolün enerji kaynağı olarak uluslararası sisteme yerleştiği dönemden itibaren, büyük güçler onu elde etmek için mücadeleler

⁴⁹ Murat Yetkin, bu darbeyi şu şekilde ortaya koymaktadır: “Kasım 1952’de düğmeye basıldı; Ajax Harekâtı başladı. Amerikan gizli servisi CIA’nin Yakınoğu-Afrika bölümünün başında bulunan eski ABD Başkanlarından Theodore Roosevelt’in torunu Kermit, harekâtı Tahran’da üslenerek yönetti. CIA’in 1 milyon dolar ve İngiliz gizli Servisi MI6’nın 10 bin pound -evet sadece o kadar- ayırdığı bütçe ile kiralanan Şah yanlısı aşiret mensupları kamyon ve otobüslerle şehir merkezine taşınarak başbakanlık ‘halk kitlelerince’ kuşatıldı. Şah’ın emrindeki ordu, başbakanlığı topa tuttu ve 19 Ağustos 1953’te Musaddık böylece devrildi.” Murat Yetkin, “İran, İran,” *Radikal Gazetesi*, 21.06.2009.

⁵⁰ Fatih Özbay, “Realpolitik, Pragmatizm, Ulusal Çıkarlar ve Nükleer Program Ekseninde Dünden Bugüne Rusya-İran İlişkileri,” *Satranç Tahtasında İran*, ed. Kenan Dağcı, Atilla Sandıklı (İstanbul: TASAM Yayınları, 2007), 161.

⁵¹ Daniel Yergin, *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, çev. Kamuran Tuncay (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995), 603.

vermişlerdir. Bu hedef dahilinde uyguladıkları en bilinen uluslararası politika araçlarından biri de “böl-yönet strateji”sidir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması sürecinde Batılı devletler tarafından uygulamaya konulan bu strateji, Orta Doğu’nun cetvelle çizilmişçesine meydana getirilen sınırlarla birçok küçük ülkeye bölünmesine neden olmuştur. Böylece, büyük bir boşluğun doldurulması yerine küçük küçük parçaların tek tek hâkimiyet alanına dâhil edilerek resmin bütünündeki büyük boşluğun doldurulması sağlanmıştır. Etki alanı dar ve dışa bağımlı küçük bir ülkenin petrol imtiyazının elde edilmesi ve sürekliliğin sağlanması, büyük ve “güçlü” olma potansiyeline sahip bir ülkenin enerji kaynaklarının yönetilmesinden daha kolaydır. Nitekim Milliyet Gazetesinde 28-29 Mayıs 1991’de yayınlanan Bülent Ecevit’in Saddam Hüseyin ile röportajında Saddam Hüseyin’in sözleri bu durumu açıklar niteliktedir:

“ABD, Suudi Arabistan’ın dostu, değil mi? Evet. Öyleyse neden Suudi Arabistan’ın etrafında petrol devletleri kurdu? Neden onların büyük devlet olmalarını kolaylaştırmadı? Çünkü petrolü dağıtmak istiyorlar. Petrol bölgelerini büyük halklara bırakmak istemiyorlar. Bunu niye yapıyorlar? Eğer petrol bölgesini küçük devletler haline getirirlerse, o zaman petrol dahil her şey kendi kontrollerinde olur. İşte Amerika’nın hesabı bu. İngiltere ve Fransa bile bunu amaçlıyor.”⁵²

3.4. Havuç-Sopa Stratejisi

“Petrol enerjidir; enerji para, para kontrol, kontrol ise güçtür. Yanlış ellerdeki petrol, paranın boşa harcanması, kontrolün bozulması, gücün tehdit edilmesi anlamına gelir.”⁵³

Bu bakış açısıyla petrol konusunu “birincil” derecedeki güvenlik algılamaları arasında gören ABD, petrole sahip ülkelere uygulayacağı uluslararası politikalarda ülkelerin durumlarına göre çeşitli stratejiler

⁵² Suat Parlar, *Barbarlığın Kaynağı Petrol* (İstanbul: Anka Yayınları, 2003), 601.

⁵³ Edward Friedland, Paul Seabury, Aaron Wildavsky, “Oil and the Decline of Western Power,” *Political Science Quarterly* Vol 90 No 3 (1975): 437.

geliştirmiştir. Irak'a uygulanan ambargo ve İran'ın uluslararası sistemden tecrit edilmeye çalışılması gibi örnekler bu çerçevede sopa politikaları olarak sunulabilirken, ABD ile eşgüdümlü hareket eden petrol ülkeleri de çeşitli yollar ile ödüllendirilebilmekte ve dolayısıyla bu ülkelere havuç stratejisi izlenmektedir.

Bu durum, Suudi Arabistan ve Irak örneğiyle de somutlaştırılabilir. Dünya petrol rezervlerinin ilk üçünde yer alan bu iki ülke ABD için yaşamsal öneme sahiptir. Bu bağlamda, söz konusu ülkelere “yaramaz çocuk” olan Irak sopa politikalarıyla cezalandırılırken, “uslu çocuk” olan Suudi Arabistan koruma ve kollama altına alınmıştır. Buradan hareketle, Kuveyt'i işgal eden ve Suudi Arabistan için de tehdit kaynağı olan Irak ehlilleştirme yoluna gidilmiştir. Nitekim CIA'in 4 Ağustos 1994 tarihli raporunda 100,000 kişiden oluşan bir askeri güce sahip Irak'ın, 1000 kişiden az askeri güce sahip olan Suudi Arabistan için tehdit unsuru teşkil ettiğine yer verilmiştir.⁵⁴

3.5. Petrol İhraç Eden Ülkelerin Savunma Kalkanı: OPEC

Petrol şirketleri, uluslararası iktisadi ilişkileri biçimlendirmede de rol oynayacak olan OPEC'in 1960 yılında doğuşuyla tek yanlı fiyat indiriminin bir hata olduğunu anlayarak, karar almadan önce bir kez daha düşünmeyi ve geri adım atmaya öğrenmişlerdir.⁵⁵ Ancak yine de bu kurumun etkinliğini çok da ciddiye aldıkları söylenemez. OPEC, petrol ülkeleri tarafından petrolün uluslararası ekonomi – politik sistemdeki rolünü kendi hanelerine bir artı olarak döndürme, bir baskı unsuru oluşturma ve/veya kendilerini koruma amaçlarından doğmuştur. Ayrıca Arap ülkeleri, sahip oldukları bu enstrümanı İsrail ve tarafındaki ülkelere karşı bir baskı unsuru olarak kullanmak istemişlerdir.⁵⁶

⁵⁴ Robert J. Lieber, “Oil and Power after the Gulf War,” *International Security* Vol 17 No 1 (1992), 166.

⁵⁵ Yergin, *Petrol: Para*, 603.

⁵⁶ Charles Zorgbibe, *Körfez'in Tarihi ve Jeopolitiği* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 45; İsmet Giritli, “Dünya'da Petrol ve Türkiye,” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 3-4 (1976), 83.

OPEC'in siyasi ve ekonomik bir baskı aracı haline getirilmesi durumu, petrole bağımlı ülkeler için ek bir uluslararası risk gündeme getirmiştir. Ancak petrol üreticisi ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar bu ülkelerin beraberliklerini tehdit ederken, petrol tüketicisi ülkeler ise ortak bir stratejiyle gelişmelere karşılık vermeye çalışmışlardır. Bu bağlamda her iki yapılanmanın da bu büyük petrol denkleminde uluslararası sistem açısından politik ve hukuki bileşenlerden ziyade, ekonomi endeksli devlet stratejilerinden meydana geldiği söylenebilir.⁵⁷ Burada her iki tarafın ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bulunmasının, durumun uluslararası sistemin aktörleri tarafından idrak edilmesinde önemli payı vardır. Zira 1972 yılındaki dünya petrol krizinde varil fiyatı 2 dolardan 34 dolara çıkınca petrolün dünya ekonomisindeki konumu merkezileşmiştir.⁵⁸ Dolayısıyla 1973 yılında yaşanan petrol şokundan sonra⁵⁹ bazı analistler, hammaddelerin ekonomik güç olmanın temelini oluşturduğunu yorumlamaya başlamışlardır.⁶⁰

SONUÇ

21. yüzyılda uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politika stratejileri açısından ana belirleyici unsurlardan birisi de enerji kaynaklarıdır. Enerjiye bağımlılık, ülkelerin dış güvenlik yaklaşımlarının şekillendiricilerinden biridir. Bu bağlamda ülkelerin uluslararası hamle ve aksiyonlarını; enerjiye sahip olma, enerji lojistiğinin güvenliğini sağlama ve dünya enerji kaynakları üzerinde denetim kurma dürtüsü ile belirledikleri söylenebilir. Nitekim bugün bir önceki yüzyılın petrol açısından gündemin bir numaralı maddesi olan Orta Doğu, yerini petrol ve doğalgaz rezervleriyle 21. yüzyılın en tartışmalı bölgelerinden biri olan Hazar bölgesine bırakmıştır. Orta

⁵⁷ Zorgbibe, *Körfez'in Tarihi*, 46.

⁵⁸ Şeref Sabuncu, *Yüzyılın Son Petrol Savaşı*, yay. haz. Murat Sabuncu (İstanbul: Elya Yayıncılık, 1998), 7.

⁵⁹ 16 Ekim 1973'te –Arap-İsrail Savaşı'ndan 10 gün sonra– OPEC'in 6 Körfez ülkesi Kuveyt'te toplanmış ve petrolün fiyatının %70 oranında artırılmasına karar vermişlerdir; Yusif A. Sayigh, "Arab Oil Policies: Self-Interest versus International Responsibility," *Journal of Palestine Studies* Vol 4 No 3 (1975): 59.

⁶⁰ Nye, "Energy and Security in the 1980s," 222.

Doğu’da petrol için egemenlik mücadelesi devam ederken uluslararası jeopolitik hamleler Hazar bölgesinde de hız kazanmıştır.⁶¹

Görüldüğü üzere devletler enerji güvenlikleri -ki günümüzde güvenlik yaklaşımları bağlamında enerjiye sahip olmak kadar, enerji lojistik hatlarında bulunan bir ülke olmakta önemlidir- açısından stratejiler, ittifaklar ve hatta güç mücadelelerinin dayanak noktasını oluşturacak teoriler geliştirmektedirler. Bugün dünyanın tüm sorunlu ve dış müdahaleye açık bölgelerine baktığımızda, karşımızda aslında onlar için artıya dönüşmesi gereken yer altı zenginliklerini ve/veya enerji kaynaklarını görmek mümkündür. Nitekim iç savaşlarla kırılan Kongo, uranyum madenleri; yaşadığı savaşların ardından fiili olarak üç parçaya bölünmüş Irak ise petrol rezervleri üzerine kuruludur. Bu örnekler çoğaltılabilir ve her bir ülkenin tarihine bakıldığında, petropolitikğin –ki bu kavram sadece petrolü yöneten/yönlendiren ülkeler için bir anlam ifade etmektedir– siyasi, iktisadi ve toplumsal yapılar üzerinde ne denli etkili olduğu görülür. Enerjiye bağımlılığın bu denli arttığı günümüz dünyasında, özelde petrol genelde ise tüm enerji kaynakları için geliştirilen uluslararası politikaların da çeşitlenerek, tıpkı daha öncesinde olduğu gibi yeni teorilerle yapılandırılacağı öngörülebilir.

⁶¹ Coğrafya ve politikanın ne denli içe içe geçebildiği Karadeniz’e ve Volga Nehri ile Baltık Denizi’ne bağlanan özel bir konuma ve oldukça zengin doğalgaz ve petrol yataklarına sahip Hazar’ın statüsüne ilişkin uluslararası sistemde yaşanan güncel tartışmalardan da anlaşılabilir. Nitekim Soğuk Savaş sonrası büyük oyunun ikinci sahnesi dünya ekonomisi için büyük öneme sahip Hazar üzerine kurgulanmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz; Kamyar Mehdiyoun, “Ownership of Oil and Gas Resources in the Caspian Sea,” *The American Journal of International Law* Vol 94 No 1 (2000): 179-189.

KAYNAKÇA

- Alkadiri, Raad ve Fareed Mohamedi. "World Oil Markets and the Invasion of Iraq." *Middle East Report* 227 (2003).
- Altunışık, Meliha Benli. "Irak Savaşı ve Orta Doğu Petrollerinin Ekonomi Politikası." *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Orta Doğu Özel Sayısı* Cilt 9 Sayı 4 (2003).
- Arı, Tayyar. *Irak, İran ve ABD (Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya)*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.
- Aybars, Ergün. "Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve Stratejik Açından Türkiye." *İçinde Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996.
- Berreby, Jean Jacques, *Le Golfe Persique*. Paris: Payot, 1959.
- Forbes, R. J. *Studies in Early Petroleum History*. Leiden: E. J. Brill, 1958.
- Friedland, Edward, Paul Seabury, Aaron Wildavsky. "Oil and the Decline of Western Power." *Political Science Quarterly* Vol 90 No 3 (1975).
- Galiev, Rasul. *Petrol ve Politika*. Çeviren Fatma Feron. İstanbul: Ar Matbaacılık, 1997.
- Giddens, Anthony ve Pierson Christopher. *Modernliği Anlamlandırmak*. Çeviren Serhat Uyrkulak, Murat Sağlam. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2001.
- Giritli, İsmet. "Dünya'da Petrol ve Türkiye." *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 3-4 (1976).
- Heykel, Muhammed. 3. *Petrol Savaşı: Körfez Savaşı'nın Perde Arkası*. Çeviren Ahmed Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 1993.

Huntington, Samuel. *Medeniyetler Çatışması*. Derleyen Murat Yılmaz. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

Karabulut, Bilal. *Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*. Ankara: Platin Yayınları, 2005.

Karadağ, Raif. *Petrol Fırtınası*. İstanbul: Emre Yayınları, 2003.

Kobrin, Stephen J. "Explanation of Oil Nationalization: Or the Domino Effect Rides." *The Journal of Conflict Resolution* Vol 29 No 1 (1985).

Köni, Hasan. "Irak'ta Petrolün Efendisi Kim Olacak?" 19 Kasım 2007.
<http://www.stargazete.com/acikgorus/irak-8217-ta-petrolun-efendisi-kim-olacak-haber-9693.htm>.

Lieber, Robert J. "Oil and Power after the Gulf War." *International Security* Vol 17 No 1 (1992).

Mehdiyoun, Kamyar. "Ownership of Oil and Gas Resources in the Caspian Sea." *The American Journal of International Law* Vol 94 No 1 (2000).

Nye, Joseph S. "Energy and Security in the 1980s." *World Politics* Vol 35 No 1 (1982).

Odell, Peter R. "The Significance of Oil." *Journal of Contemporary History* Vol 3 No 3 (1968).

Oskay, Ünsal. "Saddam mı Petrol mü? Global Kapitalizmin Rasyonalizasyonu mu?" *Varlık* 1147 (2003).

Özbay, Fatih. "Realpolitik, Pragmatizm, Ulusal Çıkarlar ve Nükleer Program Ekseninde Dünden Bugüne Rusya-İran İlişkileri." İçinde *Satranç Tahtasında İran*. Editör Kenan Dağcı, Atilla Sandıklı. İstanbul: TASAM Yayınları, 2007.

Özlük, Erdem. “Orta Doğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu.”
Akademik Orta Doğu Cilt 2 Sayı 1 (2007).

Parlar, Suat. *Barbarlığın Kaynağı Petrol*. İstanbul: Anka Yayınları, 2003.

Paul, James A. “Oil Companies in Iraq.” Kasım 2003.

<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/185/40586.html>.

Penrose, Edith. “International Oil Companies and Governments in the Middle East.” İçinde *The Politics of Middle Eastern Oil*. Editor J. E. Peterson. Washington: Middle East Institute, 1983.

Peterson, J. E. “Competing Superpower Interests in the Gulf.” İçinde *The Politics of Middle Eastern Oil*. Editor J. E. Peterson. Washington: Middle East Institute, 1983.

Sabuncu, Şeref. *Yüzyılın Son Petrol Savaşı*. Yayına Hazırlayan Murat Sabuncu. İstanbul: Elya Yayıncılık, 1998.

Saltıkçıl, Haluk V. “Dünya’da ve Türkiye’de Petrol: Ateşe Tapanlardan Petrole Tapanlara.” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 28 (1970).

Sayigh, Yusif A. “Arab Oil Policies: Self-Interest versus International Responsibility.” *Journal of Palestine Studies* Vol 4 No 3 (1975).

Sloan, Geoffrey. “Sir Halford J. Mackinder: Geçmişten Günümüze Kalpgâh Kuramı.” İçinde *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*. Editör Colin S. Gray-Geoffrey Sloan. Ankara: ASAM Yayınları, 2003.

Sumida, Jon. “Alfred Thayer Mahan, Jeopolitisyen.” İçinde *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*. Editör Colin S. Gray-Geoffrey Sloan. Ankara: ASAM Yayınları, 2003.

Tarakçı, Nejat. *Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji*. İstanbul: Çantay Yayınları, 2003.

Tezkan, Yılmaz ve M. Murat Tasar. *Dünden Bugüne Jeopolitik*. İstanbul: Ülke Kitapları, 2002.

Tezkan, Yılmaz. *Jeopolitik Yazılar*. İstanbul: Ülke Yayınları, 2007.

Türsan, Nurettin. “Orta Doğu ve Petrol.” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* Cilt 10 Sayı 56 (1972).

Uluğbay, Hikmet. *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik*. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2003.

Vural, Abdullah. “ABD’nin Enerji Hakimiyet Teorisi ve Büyük Orta Doğu Projesi.” *Akademik Orta Doğu* Cilt 3 Sayı 2 (2009).

Warman, H. R. “The Future of Oil.” *The Geographical Journal* Vol 138 No 3 (1972).

Yergin, Daniel. *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*. Çeviren Kamuran Tuncay. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.

Yetkin, Murat. “İran, İran.” *Radikal Gazetesi*, 21.06.2009.

Zorgbibe, Charles. *Körfez’in Tarihi ve Jeopolitiği*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

BÖLGESEL ENERJİ POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

Regional Energy Policies and Turkey

Ufuk KANTÖRÜN*

Özet:

Türkiye enerji üreticisi Asya ülkeleriyle ile enerji tüketicisi Avrupa ülkeleri arasında doğal bir köprüdür. Dünya'nın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin %70'i Türkiye'ye komşu Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerinde bulunmaktadır. Türkiye her ne kadar enerji üreticisi olmasa da sahip olduğu konum nedeniyle transit ülke olarak enerji politikalarında önemli rol oynama potansiyeline sahiptir. Son dönemde içinde yer aldığı boru hattı projeleriyle transit ülke olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Öte yandan, küresel güçler Rusya, ABD ve Avrupa Birliği'nin enerji kaynakları açısından zengin bu coğrafyada farklı çıkarları bulunmakta ve enerji hedeflerini kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki kaynaklardan yararlanmak üzerine kurmaktadırlar.

Anahtar kelimeler: Boru hatları, enerji politikaları, doğalgaz, petrol.

Abstract:

Turkey is a natural bridge between the energy producer Asian countries and energy consumer European countries. %70 of the known oil and gas reserves of the world is situated in Turkey's neighboring regions- the Caucasus, Middle East and Central Asia. Although Turkey is not an energy producer country, it has the potential to play an important role over energy policies owing to its position as a transit country. In recent years, Turkey has taken significant steps joining the pipeline projects in order to have the transit country position. On the other hand, Russia, the EU, and USA as global powers have different interests and try to benefit from the energy resources in these regions in line with their energy policy objectives.

Keywords: Pipelines, Energy policies, natural gas, oil.

* Sabancı Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Programı Yüksek Lisans Öğrencisi.

GİRİŞ

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya, dünyanın bilinen petrol ve doğalgaz yataklarının %70'ine sahiptir. Bu özelliği nedeniyle söz konusu coğrafya küresel güçlerin enerji politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye konumu itibarıyla enerji zengini doğu komşuları ile enerji ihtiyacı giderek artan Avrupa ülkeleri arasında doğal bir köprü konumundadır. Bu özelliğinden dolayı Türkiye her ne kadar enerji üreticisi olmasa da transit ülke olarak enerji piyasasında önemli bir rol oynayabilecek potansiyele sahiptir.

Günümüzde doğal gaz ve petrol taşımacılığı tankerler aracılığıyla deniz yoluyla veya boru hatlarıyla karadan yapılmaktadır. Türkiye gerek sahip olduğu boğazlar gerekse Avrupa ve Asya kıtalarının kesiştiği yerde uzanan topraklarıyla her iki taşımacılık türünde de önemli bir ülkedir. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle boru hattı projeleri geliştirmektedir. Öte yandan, küresel güçler Rusya, Avrupa Birliği ve ABD de boru hatları projeleriyle yakından ilgilenmekte, kendi enerji politikaları çerçevesinde boru hattı projelerine yön vermeye çalışmaktadır.

Rusya doğalgaz ve petrol üreticisi olarak enerji piyasalarında etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle kontrolünde bulunan doğalgaz boru hatlarıyla Avrupa enerji pazarının doğalgaz arzının önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Avrupa Birliği, enerji arzı güvenliğini sağlamak, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarını daha fazla kullanmaya yönelik bir politika izlemektedir. ABD ise Rusya'nın bölgede enerji kartını kullanarak eski Sovyetler Birliği ülkeleri üzerindeki kontrolünü arttırmasını engellemeye çalışmaktadır. Türkiye bölgede etkin olan güçlerin politikalarını dikkate alarak, kendi çıkarları doğrultusunda enerji politikalarını belirlemekte, enerji üreticisi olmamasına rağmen coğrafi konumunun avantajlarını kullanarak bölgesel enerji politikalarının içinde önemli rol oynamaktadır.

1. ENERJİ TAŞIMACILIĞI

1.1. Deniz Yolu ile Taşıma

Petrolün deniz yoluyla taşınmasının uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Ham petrolün deniz yoluyla taşınması ilk kez 1861 yılında gerçekleştirilmiştir. Teknolojinin ilerlemesiyle daha büyük miktarda petrol taşıyabilen tankerler tasarlanmış ve tek seferde taşınabilen petrol miktarı giderek artmıştır. 2. Dünya Savaşında 30.000 tonluk tankerler üretilirken, bu rakam 1966'da 210.000 tona çıkmıştır. Günümüzde ise 500.000 tonluk tankerler üretmek mümkündür¹. Bugün dünyada toplam petrol taşımacılığının %60'lık bir bölümü tankerler tarafından yapılmaktadır. Tankerlerle petrol taşımacılığı sadece büyük petrol şirketleri tarafından yapılmamakta, bağımsız aracı kuruluşlar da petrol taşımacılığında önemli görevler üstlenmektedir. Küresel çapta askeri amaçlar dışında 3500'den fazla farklı büyüklükte petrol tankeri taşımacılık yapmaktadır.²

Doğalgazın deniz yoluyla taşınması ise petrol ile karşılaştırıldığında çok daha yenidir. İlk sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) 1964 yılında Cezayir'den İngiltere'ye taşınmıştır. Doğalgazda deniz taşımacılığının maliyeti oldukça yüksektir. Petrol ile kıyaslandığında taşıma maliyeti 7 kata kadar fazla olduğu görülmektedir.³ LNG tankerleri yüksek yalıtım isteyen, gazın sıvı halde kalabilmesi için özel soğutma sistemleri barındıran gemilerdir. Taşıma maliyetinin çok yüksek olması nedeniyle taşınan doğalgazın ucuza mal edilmiş olması gerekmektedir. LNG tankerleriyle taşımanın maliyetinin yüksek olması nedeniyle, bu yolla yapılan doğalgaz taşımacılığı birden fazla şirketin oluşturduğu konsorsiyumlar tarafından yürütülmektedir. Alıcı ile 20-25 yıllık genellikle al ya da öde hükmü içeren kontratlar imzalanmaktadır. Her ne kadar maliyeti yüksek olsa da LNG tankerleriyle taşımacılık gelişmiş ve gelişen ekonomilerin doğalgaz ihtiyaçlarındaki artışın etkisiyle

¹ Carol Dahl, *International Energy Markets: Understanding Pricing Policies and Profits*, (PennWell, 2004), 358.

² Faruk Demir, *Enerji Güvenliği, Diplomasisi, Ekonomisi*, (Ankara: Altinküre Yayınları, 2007), 38.

³ Demir, *Enerji Güvenliği*, 39.

artmaktadır. LNG taşımacılığı toplam doğalgaz ticaretinin %25'ni oluşturmaktadır.⁴

1.2. Boru Hatlarıyla Taşıma

Petrol ve doğalgazın boru hatlarıyla taşınmasında deniz yolu taşımacılığının tersi bir tablo ortaya çıkmaktadır. Dünya petrol ticaretinin %38'i boru hatları aracılığıyla yapılmaktadır. Bu rakam doğalgazda ise %75'dir. Dünya çapında petrol boru hatlarının uzunluğu 313.670 km iken doğalgaz hatlarının toplam uzunluğu 1.226.258 km'dir.⁵

Doğalgazın taşınması petrol ile kıyaslandığında teknik açıdan daha zordur. Depolanması da petrole göre çok daha maliyetlidir. Bütün bu zorluklar göz önünde bulundurulduğunda boru hatlarıyla taşımacılığın doğalgaz için en ucuz yol olduğu kabul edilmektedir. Doğalgaz, boru hatları ile taşındığında LNG'den farklı olarak gaz yoğunlaştırılmasına rağmen sıvı hale getirilmeden, gaz olarak taşınır. Her ne kadar boru hatları en ucuz taşıma yolu olarak kabul edilse de, boru hattı sisteminin kurulması oldukça maliyetlidir. Maliyeti karşılayabilmek için üreticiler ile alıcılar arasında uzun vadeli sözleşmeler imzalanmaktadır. Dolayısıyla yüksek miktarda yatırım gerektiren boru hattı projelerini üstlenen, projeyi gerçekleştirebilecek teknolojiye sahip olan ve maliyeti karşılayabilecek kadar doğalgaz satışı gerçekleştirebilen taraf doğalgaz piyasasında monopol durumuna gelmektedir.⁶

⁴ Demir, *Enerji Güvenliği*, 39.

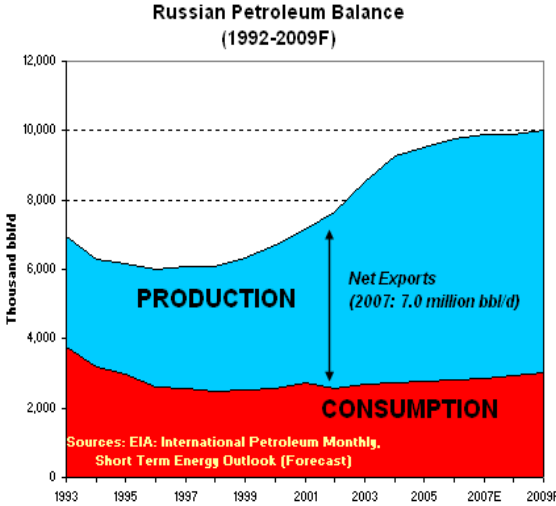
⁵ Demir, *Enerji Güvenliği*, 39.

⁶ Richard Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines: The Political Economy of Network Interdependence," *Euroasian Geograph and Economics* (2009): 29.

2. RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARI

2.1. Rusya'nın Enerji Rezervleri

Rusya sahip olduğu zengin enerji kaynakları nedeniyle dünya enerji pazarında önemli bir aktör haline gelmiştir. Rusya'nın enerji ithalatına bakıldığında doğalgaz ve petrol öne çıkan enerji kalemleridir. Rusya Federasyonu 60 milyar varil petrol ve 48 trilyon metreküp doğalgaz rezervine sahiptir.⁷ Rusya'da çıkarılan ham petrolün yaklaşık % 70'i ihraç edilmektedir. Sovyetler Birliği döneminde, Batı Sibiryaya bölgesinden çıkarılan ham petrol günde 12,5 milyon varile kadar ulaşmış ve Sovyetler Birliği Dünya'nın en önemli petrol üreticisi konumuna gelmişti. Ancak Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından petrol üretiminde de önemli bir düşüş görülmüş, petrol üretimi günde 6 milyon varile kadar inmiştir.⁸ Bu düşüşün nedeni olarak devlet elindeki enerji şirketlerinin kötü yönetilmesi, üretimde eski teknolojilerin kullanılması gösterilmektedir.

Sovyetler Birliği'nin ardından yapılan özelleştirmelerle üretim maliyetinin düşürülmesi, bazı eski petrol yataklarının tekrar üretime açılması ve üretimde yeni teknolojiler kullanılmaya başlanmasıyla petrol üretimi tekrar artmaya başlamıştır.

⁷ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

⁸ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

Yukarıdaki yıllara göre verilmiş üretim-tüketim miktarları incelendiğinde görülecektir ki Rusya'nın petrol üretimi 2009 yılında 10 milyon varile ulaşmış ve Dünya'nın en büyük petrol üreticisi olmuştur. Enerji tüketimi 2 ile 4 milyon varil arasında oynamaktadır. Rus petrol üretiminin yaklaşık %24'ünün daha önceden üretime geçilmiş ve %60 tüketilmiş petrol rezervlerinden geliyor olması, Rusya'nın petrol gelirlerinin sürdürülebilir olmasını engellemektedir. Ülkede açılan yeni petrol sahaları sınırlı sayıdadır. Bunlardan en önemlisi Sakhalin adasında yürütülen sondaj çalışmalarıdır, adada yaklaşık 7 milyar varil petrol ve 80 trilyon küp doğalgaz rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir.⁹

Rusya, doğalgazda 1.680 trilyon feet küp (Tcf) rezerviyle, dünyanın en büyük rezervlerine sahiptir. 2006 yılında doğalgaz üretimi 23.2 Tcf'e, doğalgaz ihracatı ise 6,6 Tcf'e ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Hem üretimde hem de ihracatta dünyada birinci sırada yer almaktadır. 2030 yılında gaz üretiminin 31,1 Tcf olması beklenmektedir.¹⁰ Ülkenin en büyük üreticisi yıllık üretimin %85'ni karşılayan devlet şirketi olan Gazprom'dur. Gazprom'un enerji üretimi yıllık ortalama %1-2 büyümektedir. Petrolde olduğu gibi doğalgazda da eski üretim sahalarında kapasite düşüşü görülmektedir. Ancak üretime yeni açılan sahalarda üretim artışıyla toplam üretim pozitif geçmiştir. Zapolnoye ve Sakhalin adasında üretime başlanan başlıca rezervlerdir. Sakhalin adasından çıkarılacak doğalgazın bir bölümünün Kuzey Akım boru hattı projesi çerçevesinde Almanya'ya ihracatı, bir bölümünün de LNG olarak Kanada'ya ihraç edilmesi beklenmektedir. En büyük doğalgaz ihracatçısı olan Rusya, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye doğalgaz ihraç etmektedir. Türkiye, Ukrayna ve Almanya'nın ardından Rusya'dan doğalgaz ithal eden ülkeler arasında üçüncü sırada yer almaktadır.

⁹ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

¹⁰ Erişim tarihi 20 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

2.2. Rusya'nın Enerji Stratejileri

Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından 1990'lı yıllarda Rusya ekonomisi ciddi bunalımlarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle, 1998 yılında Asya'da başlayan ekonomik kriz petrol fiyatlarının da düşmesiyle beraber Rusya'yı da etkilemiştir. 2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanlığına seçilmesinin ardından geçen 8 yıllık süreçte ortalama %7'lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. Rus ekonomisinin büyümesinde petrol ve doğalgaz fiyatlarının artması başlıca etkidir. 2009 yılındaki krizle petrol fiyatlarının düşmesi Rus ekonomisini derinden etkilemiş, ekonomide %7,9'luk bir küçülme görülmüştür.¹¹ Dolayısıyla, Rusya'nın ürün bazlı bir ekonomi olduğunu söylemek mümkündür. Bütçe gelirlerinin %50'lik bir bölümü, enerji sektörünün çeşitli kalemlerinden gelmektedir.¹² Ekonominin enerji ihracatına olan bağımlılığından dolayı, Rusya'nın enerji stratejilerinin temel amacı ülkenin dünya enerji pazarındaki konumunu güçlendirmek üzerinedir. Rusya'nın enerji stratejilerini yedi başlık altında toplamak mümkündür:

1. Orta Asya'daki enerji arzı üzerindeki monopol konumunu korumak.
2. Orta Asya'daki enerji kaynaklarının kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını engellemek; bu çerçevede enerjiyi daha uygun fiyata taşıyacak yeni boru hatları inşa ederek, alternatif boru hatlarını dezavantajlı konuma düşürmek.
3. Yeni boru hatları inşa ederek Avrupa'daki ithalatçı ülkelere enerji naklini transit ülkelere gerek kalmaksızın gerçekleştirmek.
4. Avrupa'daki dağıtım sistemlerinin Gazprom tarafından satın alınarak, Rus projelerine alternatif projelerin hayata geçmesinin engellenmesi.
5. Gazprom'un Rusya'daki monopol konumunun korunması, yabancı enerji şirketlerin Rusya veya Orta Asya'daki enerji sahalarını kontrol etmesinin, üretimde ve taşımada söz sahibi olmalarının engellenmesi.

¹¹Erişim tarihi 17 Şubat 2010, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>.

¹²Erişim tarihi 14 Şubat 2010, <http://en.rian.ru/analysis/20080301/100381963.html>.

6. Yabancı doğalgaz üreticilerinin (Katar, İran) Avrupa pazarına girmemesi için politikalar üretilmesi.
7. Yabancı doğalgaz üreticilerinin hisselerinin satın alınarak, söz konusu üreticilerin doğalgaz satış politikalarının etkilenmesi.¹³

Rusya, Orta Asya'daki doğalgazın Avrupa'ya nakli üzerindeki monopol konumu çoğunluğu Sovyetler Birliği döneminde inşa edilen boru hatlarına borçludur. 1960'larda inşasına başlanan boru hatlarının amacı Batı Sibirya ve Orta Asya'dan çıkarılan gazın Sovyetler Birliği'nin sanayi merkezlerine aktarılmasıydı. 1970'lerde patlak veren petrol krizinin ardından, Avrupa ülkeleri Arap petrolüne olan bağımlılıklarını azaltmak için Sovyetler Birliği ile petrol ve doğalgaz alım antlaşmaları imzalamaya başladılar. Antlaşmalar uyarınca, Avrupa ülkeleri enerji arzının sürekliliğini sağlayabilmek için Sovyetler Birliği'ne maddi ve teknik destek verdiler. Avrupa ülkelerinden gelen destekle, Sovyetler Birliği mevcut boru hatlarını genişleterek Avrupa'ya ihracata başladı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından da Rusya, boru hatlarının üzerindeki egemenliğini sürdürdü. Bağımsızlığını kazanmalarına rağmen Orta Asya ve Kafkaslardaki doğalgaz ve petrol boru hatları Gazprom tarafından kontrol edilmekte ve işletilmektedir.¹⁴

Rusya, Avrupa doğalgaz arzındaki egemen konumunu azaltacak alternatif projeleri engellemeye yönelik politikalar geliştirmektedir. Nabucco projesi Rusya'nın Avrupa doğalgaz arzındaki egemen konumunu azaltmaya yönelik bir projedir. Proje ile Hazar bölgesindeki doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına açılması planlanmaktadır. Rusya karşı hamle olarak Güney Akım projesini geliştirmiştir. İtalyan enerji şirketi ENI ile Gazprom arasında 2007 yılında imzalanan antlaşmayla ilan edilen projenin yaklaşık 20 milyar dolara mal olması beklenmektedir. Güney Akımla, Beregovaya doğalgaz istasyonundan verilecek yıllık 63 bcm'lik Rus ve Orta Asya doğalgazının Karadeniz'in altına döşenecek boru hattıyla Bulgaristan'da Nabucco projesi için kullanılması düşünülen boru hattına bağlanması

¹³ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 41.

¹⁴ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 30.

planlanmaktadır.¹⁵ Doğalgazın Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşınması, Avrupa'ya enerji naklinde sorun yaşadığı transit ülke Ukrayna'ya da alternatif olması açısından önemlidir. Ayrıca Gazprom, hattın geçmesi planlanan Avrupa ülkelerinin de desteğini almak için diplomatik çaba da sarf etmektedir, bu çerçevede Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, Sırbistan ve Slovenya ile ikili antlaşmalar imzalamıştır. 6 Ağustos 2009 yılında İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi, Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan arasında imzalanan protokolle Güney Akım'ın Türk karasularından geçmesine izin verilmiştir.¹⁶

Rusya, transit ülkelere ihtiyaç duymaksızın Avrupalı alıcılara doğalgaz satmak amacıyla yeni boru hatları inşa etmektedir. Bu stratejinin izlenmesinin arkasındaki sebep son yıllarda Rusya ile transit ülkeler arasında meydana gelen krizlerdir. Ukrayna ile 2006 ve 2009, Moldova ile 2006, Belarus ile de 2007 yılında yaşanan krizler nedeniyle Avrupa'ya yapılan enerji arzında kesintiler meydana gelmiştir. Özellikle Avrupa'ya yapılan doğalgaz sevkiyatının %80'nin Ukrayna üzerinden yapılıyor olması nedeniyle krizden Avrupa'daki diğer ülkeler de önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Benzeri krizler yaşamamak için geliştirilen projelerden biri Kuzey Akım projesidir. Projeye, Baltık Denizi'nin altından inşa edilecek boru hattıyla Rusya'dan Almanya'ya yıllık ortalama 55 bcm doğalgaz sevkiyatı yapılacaktır. Böylelikle transit ülkeye ihtiyaç olmaksızın, Rusya doğalgazını Kıta Avrupa'sının en büyük ikinci tüketicisine satmayı amaçlamaktadır. Ancak projenin bitiriliş tarihi Alman ve Rus hükümetlerinin verdiği desteğe rağmen sürekli olarak ertelenmektedir. Bunun başlıca nedeni Baltık Denizi'ne komşu olan diğer ülkelerin projeye karşı olumsuz tutumlarıdır. Finlandiya, İsveç, Danimarka ve Estonya teknik ve çevresel gerekçelerle projeye karşı çıkmaktadır. Ayrıca Estonya, boru hatlarının kendi karasularından geçmesine izin vermemektedir.¹⁷ Rusya'nın Ukrayna üzerinden doğalgaz sevkiyatını azaltmak için geliştirdiği bir diğer proje

¹⁵ Erişim tarihi 14 Şubat 2010, <http://south-stream.info/?L=1>.

¹⁶ Erişim tarihi 14 Şubat 2010, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4548193,00.html>.

¹⁷ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 49.

Yamal-Avrupa boru hattı projesidir. 2007 yılından beri faaliyette olan projeye, Rusya'dan gelen doğalgaz Belarus ve Polonya'yı geçerek Almanya'ya ulaşmaktadır.¹⁸

Rusya, boru hatlarının geçtiği transit ülkelerdeki enerji dağıtım şirketlerinin hisselerini satın alarak, transit ülkelerdeki etkinliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede; Bulgaristan, Macaristan, Belarus ve Avusturya'daki enerji dağıtım şirketlerinin hisselerini satın almıştır. Özellikle, Avusturya'nın Baumgarten bölgesindeki enerji dağıtım şirketinin hisselerinin yarısını satın alarak, Orta Avrupa doğalgaz dağıtım merkezine gelen gaz sevkiyatında önemli bir güce kavuşmuştur.¹⁹

Bağımsızlıklarını ilan etmelerine rağmen eski doğu bloku ülkeleri enerji alanında Rusya'ya olan bağılılıkları sürdürmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına açılması için büyük ölçüde Gazprom'un kontrolündeki boru hatlarına ihtiyaç vardır. Avrupa kıtasındaki eski Sovyet bloğu ülkelerinin ise enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılığı üst seviyelerdedir. Rusya'dan gelen doğalgazın toplam gaz tüketimindeki oranı Çek Cumhuriyeti'nde %79, Bulgaristan'da %96, Ukrayna'da %66, Slovakya'da %100, Belarus'ta ise %98 oranındadır. Sovyet dönemi boyunca doğalgazı devlet sübvansiyonlarıyla ucuza alan bu ülkeler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra doğalgaz fiyatlarındaki artışlardan olumsuz olarak etkilenmişlerdir. Bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılığı, Rusya'nın enerji fiyatlarının politik amaçları doğrultusunda kullanmasını kolaylaştırmaktadır. Ukrayna'da Turuncu Devrimle yönetimin Rus yanlısı hükümetten Amerikan yanlısı hükümete geçmesinin ardından 2006 ve 2009 yılında yaşanan doğalgaz krizleri ve Rusya'nın Ukrayna'ya doğalgaz satışını durdurması, Rusya'nın enerji alanındaki monopol konumunu politik çıkarları için kullandığına dair yorumları da beraberinde getirmiştir.²⁰ Ayrıca 2008 yılında Abhazya ve Güney Osetya'da ortaya çıkan

¹⁸ Lindsay Wright, "Pipeline Politics: Russian Natural Gas Diplomacy," *Pipeline and Gas Journal* (August 2009): 2.

¹⁹ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 49.

²⁰ Keinth Smith, *Russia-Europe Energy Relations*, (CSIS, February 2010), 7.

krizin ardından Rus orduları Gürcistan'a girmiştir. Rusya bu müdahalesinin arkasında Gürcistan'ın enerji boru hatları için güvenilir bir yer olmadığı ve Rusya'nın askeri müdahalelerine açık olduğu izlenimini yaratmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Böylelikle, Rusya'nın kendi kontrolündeki boru hatlarına alternatif olabilecek boru hatlarının güvenilirliğini sarsarak, söz konusu projelerin gerçekleşmesini engellenmeye çalıştığı dile getirilmektedir.²¹

Genel olarak baktığımızda Rusya'nın enerji politikasının ana hedefinin enerji alanındaki süper güç konumunu korumaktır. Rusya'nın bu alanda izlediği stratejiler, özellikle Avrupa doğalgaz pazarındaki monopol konumunu pekiştirmeye, alternatif projelerin hayata geçmesini engellemeye yöneliktir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİKALARI

Avrupa Birliği, ekonomik bütünleşmenin ardından Dünya'nın en büyük ekonomisi haline gelmiştir. Avrupa'daki doğalgaz ve petrol üretimi sınırlı olduğundan, Birlik enerji ihtiyacının büyük bölümünü ithalat ile karşılamaktadır. İthalat oranı petrolde %80,2, doğalgazda ise %54,5'dir.²² Petrol ithalatında Ortadoğu ülkeleri %38'lik pazar paylarıyla ön plana çıkmaktadır. Ortadoğu ülkelerini sırasıyla Rusya ve Norveç takip etmektedir. Doğalgazda ise Rusya, Birliğin %48'lik pazar payıyla bir numaralı enerji ithalatçısı konumundadır. Rusya'nın dışında Norveç ve Cezayir doğalgaz ithalatında öne çıkan diğer ülkelerdir. Avrupa Birliği'nin fosil kaynaklara (kömür, petrol, doğalgaz) olan ihtiyacının artarak devam etmesi beklenmekte, 2030 yılında fosil kaynakların toplam enerji ihtiyacındaki payının %85'e çıkacağı tahmin edilmektedir.²³

²¹ Smith, *Russia-Europe*, 11.

²² Naci Bayraç, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye," erişim tarihi 16 Şubat 2010, <http://www.avsam.org/tr/a1909.html>.

²³ Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası: Sorunlar ve Muhtemel Çözümler," erişim tarihi 17 Şubat 2010, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=867>.

Avrupa Birliği enerji politikasının oluşturulmasına yönelik adımlar tek pazara geçiş sürecine paralel olarak başlamıştır. Komisyon tarafından 1988 yılında yayınlanan Enerji Politikası zerine Beyaz Kitap'ta, Avrupa Birliği'nin doğalgaz ve petrol pazarlarının durumu incelenmiştir. Beyaz Kitap'ta, petrol pazarının rekabete açık, büyük ölçüde serbest ticaret ilkelerine göre çalıştığı ancak doğalgaz pazarının büyük ölçüde devlet kontrolünde olması nedeniyle piyasanın rekabetten uzak ve mevcut koşulların tüketicinin aleyhinde olduğunun altı çizilmiştir.²⁴ AB Komisyonu, doğalgaz pazarının serbestleşmesi pazar ekonomisinin gereklerine göre şekillendirilmesi için gerekli yasal düzenlemeleri üzerinde çalışmaya başladı ve 1997 yılında Gaz Direktifini hazırladı. Direktifle, doğalgaz piyasasının 10 yıllık süre içinde aşamalı olarak serbestleştirilmesi kabul edildi. Direktifin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için Komisyon'un önderliğinde Avrupa Gaz Düzenleme Forumu oluşturuldu. Forumun amacı, doğalgaz piyasasında Direktif'in uygulamasında yaşanan sıkıntıların karşılıklı diyalog yoluyla zlmesiydi. Forumu; ye ülkelerin temsilcileri, gaz tedarikçileri ve satıcıları, ulusal düzenleme otoriteleri, şebeke kullanıcıları ve gaz borsasından temsilciler katılmaktadır. Komisyon 2008 yılında hazırladığı Enerji Güvenliği Raporu'nda ise sistemi daha etkin hale getirmek için yeni düzenlemeler önermiştir. Hazırlanan raporda, Birlik yelerinden, doğalgaz arzında aksaklıklara karşı önleyici tedbirler almaları istenmekte, ayrıca Birlik ülkelerine olası aksaklıklarla mücadele edecek ortak mekanizma kurmaları önerilmektedir. Söz konusu öneriler 2009 yılında AB Komisyonu tarafından düzenleme haline getirilmiştir. Özellikle doğalgaz arzında aksaklıkların önüne geçmek için üç prensip geliştirilmiştir:

1. Aksaklıklarla mücadelenin piyasa oyuncularına bırakılması, devlet müdahalesinden mümkün olduğu kadar kaçınılması.
2. Piyasa oyuncularının daha etkin rol alabilmeleri için gerekli enerji altyapısının ve şeffaf bir piyasanın oluşturulması.

²⁴ Yavuz Ege, *AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye* (Ankara: UPAV, 2004), 145.

3. Piyasa oyuncularının aksaklıklarla mücadelede yetersiz kaldıkları takdirde üye devletlerin Avrupa Birliği ile uyumlu olarak gerekli önlemleri almaları.²⁵

Avrupa Birliği, ekonomisinin petrol ve doğalgaz ithalatına olan bağımlılığından ötürü arz güvenliğine önem vermekte ve arz güvenliğini sağlamak için çeşitli politikalar geliştirmektedir. Kriz dönemlerinde koordinasyon ve işbirliğini sağlamak bu politikalardan biridir. Avrupa Komisyonu son yıllarda, enerji krizlerine karşı Birliğin ortak hareket etmesini sağlayacak düzenlemeler üzerinde çalışmaktadır. Böylelikle, AB'nin enerji arzındaki kesintilere daha iyi karşılık verebilmesi ve üye ülkelerinin enerji güvenliği üzerine geliştirdikleri politikaların daha iyi koordine edilmesi hedeflenmektedir. Birlik çapında petrol stoku sistemi oluşturmak öne çıkan diğer bir politikadır. Söz konusu politika, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlığa karşı tedbir almak amacıyla, ABD'deki model göz önüne alınarak geliştirilmiştir. ABD'de 90 günlük ulusal tüketime eşdeğer petrol stoku bulunmaktadır. Komisyon benzer bir stokun Birlik çapında kurulmasını 1996 yılında hazırladığı Beyaz Kitap'ta dile getirmiştir. 1998 yılında ise stok tutma kurallarının güncellenmesi ile ilgili bir Direktif yayınlamıştır. 2002 yılında stok sistemi kurulması önerisini yinelemiş ve 120 günlük ihtiyacı karşılayacak bir stokun kurulmasını üye devletlere önermiştir.²⁶ Giderek artan enerji bağımlılığına karşı, Avrupa Birliği enerjinin etkin kullanımı ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesine ilişkin politikalar izlemeye başlamıştır. Bu kapsamda 2020 yılına kadar, sera gazı salınımının %20 oranında azaltılması, enerji kullanımında %20 tasarruf edilmesi ve yenilenebilir enerji arzının toplam payının %20'ye çıkarılması planlanmaktadır. Enerji kullanımı azaltacak teknolojilere daha fazla yatırım yapılması da Birliğin hedefleri arasındadır.

²⁵ Erişim tarihi 15 Şubat 2010,
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/219&format=HTML&aged=0&language=EN>.

²⁶ Ege, *AB'nin Enerji Politikası*, 154.

Yapılan tahminlerde fosil kaynaklara olan ihtiyacın giderek artması beklenmektedir. Rekabete açık bir enerji pazarının yaratılması için enerji ithal edilen ülke sayısının artırılması, belirli ülkelere enerji alanında asimetrik bağımlılıktan kaçınılması ve enerji arz güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Özellikle Rusya'ya doğalgaz bağımlılığı azaltmak için alternatif projeler üretilmeye başlanmıştır. Avrupa Enerji Sözleşmesi ve Transit Protokolü'nü, Birliğin enerji güvenliği politikaları kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. Uluslararası sözleşme niteliği taşıyan sözleşme ve protokol 1994 yılında imzalanmış, 2004 yılında protokol ve sözleşmeye imza koyan ülke sayısı 51'e yükselmiştir. Protokol ve sözleşmenin amacı doğalgaz ticaretinde yatırımcı ile tüketici arasındaki bağları kuvvetlendirmektir. Rusya imzalanan protokol ve sözleşmeyi doğalgaz pazarındaki monopol konumunu zayıflatmaya yönelik bir hamle olarak algılamış ve her ikisine de katılmamıştır.²⁷

Doğalgaz arzının çeşitlendirilmesi, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmaya yönelik diğer bir politikadır. Avrupa Birliği, özellikle Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını kendisine bağlayacak projelere destek vermektedir. Bu kapsamda Trans-Avrupa enerji projeleri olan Nabucco ve Güney Avrupa Gaz Ring boru hatlarının projeleri, Avrupa Birliği'nin öncelikli projeleri arasında yer almaktadır.²⁸ Bu projelerin yanı sıra, Ukrayna 2007 yılında Avrupa Birliği'ne Beyaz Akım doğalgaz boru hattı projesini önermiştir. Beyaz Akım boru hattıyla; Güney Kafkasya'daki boru hattının, Karadeniz'in altından dönecek boru hattıyla Kırım'daki Ukrayna'ya ait boru hattına bağlanması düşünülmektedir.²⁹

LNG taşımacılığının her ne kadar maliyeti yüksekse de, enerji arzının çeşitlendirilmesinde önemli bir alternatif sunmaktadır. Avrupa Birliği LNG taşımacılığı ile Ortadoğu ve Afrika'dan doğalgaz ithalatını arttırmayı hedeflemektedir. 2008 yılında LNG ile alınan doğalgaz toplam gaz

²⁷ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 46.

²⁸ Erişim tarihi 16 Şubat 2010,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/219&format>.

²⁹ Ericson, "Eurasian Natural Gas Pipelines," 47.

tüketiminin %16'sını oluşturmuştur. Günümüzde Avrupa Birliği'nin LNG ithalatının önemli bir bölümü Norveç, Cezayir, Nijerya'dan gelmektedir. Doğalgaza artan talep ile birlikte LNG ithalatının pazar payının artması, Mısır ve Katar'ın da Birliğe daha fazla LNG ihraç etmesi beklenmektedir.³⁰

4. ABD'NİN ENERJİ POLİTİKALARI

ABD petrol ithalatının önemli bir bölümünü komşuları Kanada ve Meksika'dan karşılamakta, bu ülkeleri Suudi Arabistan, Venezüella ve Nijerya takip etmektedir.³¹ Doğalgaz ithalatını ise gene komşuları Kanada ve Meksika'dan boru hatları aracılığıyla sağlamaktadır. Ayrıca, Mısır, Trinidad ve Tobago, Nijerya ve Norveç'ten LNG ithalatıyla doğalgaz almaktadır.³²

ABD, Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyada Rusya'nın, boru hatları projeleriyle enerji süper gücü olmasını engellemeye çalışmaktadır. Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin enerji pazarlarında büyük ağırlığı bulunmaktadır. Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri enerji rezervlerini dünya pazarlarına açabilmek için büyük ölçüde Rusya'nın kontrolünde bulunan boru hatlarına bağımlıdırlar. Doğu Avrupa ülkeleri ise, enerji ithalatlarının özellikle doğalgaz ithalatlarının çok büyük bir bölümünü Rusya'dan yapmaktadırlar. ABD, Rusya'nın bu ülkeler üzerinde enerji alanındaki monopol konumunu kullanarak bir nüfuz alanı yaratmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, Rusya'nın enerji alanındaki etkinliğini azaltacak alternatif projeleri desteklemektedir. ABD, enerji güvenliğinin de NATO kapsamına alınması için Doğu Avrupa ülkeleriyle beraber hareket etmiş ancak

³⁰ European Environmental Agency, erişim tarihi 10 Şubat 2010
www.eea.europa.eu.

³¹ Erişim tarihi 13 Şubat 2010,
www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/company_level_imports/current/import.html.

³² Erişim tarihi 13 Şubat 2010,
tonto.eia.doe.gov/dnav/ng/ng_move_impce_s1_m.htm.

Almanya'nın başını çektiği grubun vetosu nedeniyle girişim sonuçsuz kalmıştır.³³

Amerika, Rusya'nın sadece eski doğu bloku ülkelerinin değil Batı Avrupa ülkelerinin de enerji alanında Rusya'ya bağımlı olmasını engellemeye çalışmaktadır. Amerika'nın Rus petrolünün ve doğalgazının Avrupa'ya satışını engelleme girişimleri Soğuk Savaş yıllarına dayanmaktadır. 1984-85 yıllarında ABD'deki Reagan yönetimi İngiltere'nin Rusya'dan petrol ve doğalgaz almaması için dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'a baskı yapmıştır. Benzer bir baskıyı gene Reagan yönetimi Batı Almanya'ya yapmış, Batı Almanya ile Sovyetler Birliği arasında doğalgaz boru hattının inşasını engellemeye çalışmıştır.

1990'lı yıllarda, Sovyetler Birliği dönemindeki sübvansiyonların kalkmasının ardından enerji fiyatlarının artmasıyla ekonomileri sarsılan Doğu Avrupa ülkelerine özellikle Polonya ve Ukrayna'ya ABD maddi yardımlarda bulunmuş, söz konusu ülkelerde enerjinin etkin kullanılmasına yönelik projelerin geliştirilmesine destek olmuştur.³⁴ ABD, Rus boru hatlarına alternatif oluşturacak projeleri de desteklemektedir. 1992 yılında Türkiye tarafından ortaya atılan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesini desteklemiş, proje ABD başkanı Bill Clinton'ın da katıldığı 1999 yılında İstanbul'da düzenlenen AGİT zirvesinde atılan imzaların ardından resmîyet kazanmıştır. Bakü'den Ceyhan'a petrol sevkiyatı 2005 yılında başlamıştır. ABD'nin desteklediği diğer bir boru hattı projesi Nabucco'dur. Nabucco doğalgaz boru hattının inşasıyla Hazar bölgesinde çıkarılan doğalgazın Türkiye üzerinden Avusturya'ya aktarılması planlanmaktadır. Ancak ABD'nin İran'a karşı yürüttüğü yaptırım politikası nedeniyle İran'ın projeye dahil olmasına karşı çıkması, projenin doğalgaz arzında sorun yaratmaktadır.

³³ Smith, *Russia-Europe*, 8.

³⁴ Smith, *Russia-Europe*, 9.

5. TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKALARI

5.1. Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Enerji Tüketimi

1960’lı yıllarda Türkiye’de sanayi henüz kuruluş aşamasında olduğu için, enerji tüketimi de enerji üretimi de oldukça düşüktü. Yenilenebilir enerjinin toplam enerji tüketiminin içindeki payı %50 seviyesindeydi. Yenilenebilir enerjinin büyük bölümü odun, hayvan ve bitki atıklarından karşılanmaktaydı. Hidrolik kaynakların enerji üretimindeki payı %32 iken, petrolün oranı %8’in altındaydı. 1970’li yıllarda, hızlı sanayileşmenin ve kentleşmenin bir sonucu olarak, birincil enerji üretimi %4,3, tüketimi ise %6,4 arttı. Petrolün toplam enerji tüketimindeki payı hızla artarak %46,7 seviyesine gelmiştir. Yenilenebilir kaynakların toplama tüketimdeki payı ise %31,3’e düşmüştür. 1980li yıllara gelindiğinde, enerji tüketimi %4,4 artarken, enerji üretiminin ortalama artışı %2,2’de kalmıştır. Petrol, enerji tüketimindeki yerini korurken, hidrolik enerji santralleri yapımının hız kazanmasıyla birlikte hidrolik kaynakların yenilenebilir enerji üretimindeki payı artmıştır.³⁵

1990’lı yıllarda Türkiye petrolün yanı sıra doğalgaz ithal etmeye de başlamıştır. Doğalgazın enerji tüketimindeki payı giderek artarak petrol ve hidrolik kaynaklarını ikame etmiştir. 2000’li yılların başında petrol hala enerji tüketimindeki en fazla paya sahiptir ancak doğalgaz üçüncü sıraya kadar yükselmiştir. Doğalgaz, elektrik enerjisinin üretiminde %40,6’lık payla, en çok kullanılan enerji kaynağı olmuştur.³⁶ 1983’ten 2005 kadar gelen süreçte, birincil enerji üretiminin birincil enerji tüketimindeki yeri %54’ten %27’ye düşmüştür. 2006 yılında Türkiye enerji talebi yıllık %8’lik büyüme oranıyla dünyadaki en büyük büyüme oranlarından birini yakalamıştır. Büyüme oranının 2011 yılında %6,5, ilerleyen yıllarda ise %7,5 olması beklenmektedir.³⁷ Türkiye’nin enerji üretimi tüketimini

³⁵ Ege, *AB’nin Enerji Politikası*, 28.

³⁶ Ege, *AB’nin Enerji Politikası*, 29.

³⁷ Bilge Hacisalihaoğlu, “Turkey’s Natural Gas Policy,” *Energy Policy* (Haziran 2008): 1867.

karşılayamadığı için, enerji tüketiminde ithalatın payı %70'dir. Enerji talebinin tahmin edilen oranlarda artması halinde 2020 yılında ithalatın enerji tüketimindeki payı %78'e çıkacaktır.³⁸ Günümüz verileri incelendiğinde, fosil kaynakların toplam enerji tüketimindeki oranı %90'dır. Doğalgaz ve petrol üreticisi olmayan Türkiye, doğalgaz ihtiyacının %96'sını, petrol ihtiyacının ise %90'ını ithalatla karşılamaktadır.³⁹ Doğalgaz ithalatında ön plana çıkan ülke ithalatın yaklaşık % 66'sının yapıldığı Rusya'dır. Rusya'yu İran takip etmektedir. Türkiye, Nijerya ve Cezayir ile LNG ithalat anlaşmaları imzalamıştır. İthal edilen doğalgazın %67'lik bölümü elektrik üretiminde kullanılmaktadır. İthal edilmesine rağmen doğalgazın elektrik üretiminde yaygın olarak kullanılmasının başlıca nedeni, özel şirketlerin yapım maliyeti diğer santrallere göre düşük olan doğalgaz santrallerini kurmayı tercih etmeleridir.⁴⁰ Petrol ithalatında öne çıkan ülkeler başta İran ve Suudi Arabistan olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ile Rusya'dır.⁴¹ Elektrik üretiminde petrolün oranı doğalgazla kıyaslandığında %7-8'lik üretim payıyla oldukça düşüktür.⁴²

5.2. Türkiye'nin Enerji Stratejileri

Türkiye, enerji ihtiyacının yaklaşık %70'ni ithalatla karşılamaktadır. Enerjide dışa bağımlılık özellikle fosil kaynaklar petrol ve doğalgazda %90'ların üzerindedir. İthalata bağımlılığın yüksek olmasından dolayı enerji güvenliği ve enerji arzının sürekliliği Türkiye için hayati öneme sahiptir. Ancak Türkiye, Dünya'nın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin %70'nin kendisine komşu bölgelerde bulunuyor olması nedeniyle enerji pazarında önemli transit ülke olma potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin son dönemde geliştirdiği enerji politikaları transit ülke olma özelliğini pekiştirmeye yöneliktir. Böylelikle Türkiye, enerji üreticisi olmamasına rağmen dünya enerji pazarında önemli bir aktör olmayı hedeflemektedir. Enerji

³⁸ Necdet Pamir, "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Tüketimi," *Metalurji Dergi* (Mayıs 2003): 12.

³⁹ Pamir, "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji," 12.

⁴⁰ Pamir, "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji," 28.

⁴¹ Erişim tarihi 13 Şubat 2010, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Turkey/Oil.html>.

⁴² Ege, *AB'nin Enerji Politikası*, 29.

verimliliğinin artırılması ve çevresel faktörlerin gözetilmesi de Türkiye'nin enerji politikasındaki öncelikler arasındadır.⁴³

Enerji verimliliği alanında bina ve sanayide birim başına yapılan enerji tüketiminin yaşam standardı ve üretim kalitesini düşürmeden azaltılması hedeflenmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın verilerine göre, bina sektöründe %30, sanayi sektöründe %20 ve ulaşım sektöründe %15 olmak enerji tasarrufu yapma potansiyeli mevcuttur. Ayrıca enerji tüketiminin azaltılması ve enerjinin etkin kullanımının artırılması amacıyla 2007 yılında Enerji Verimliliği Kanunu kabul edilmiş ve Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik çıkarılmıştır.⁴⁴

Boru hattı projeleri Türkiye'nin transit ülke olarak bölgesel ve küresel enerji pazarında etkili bir rol oynaması için kritik öneme sahiptir. Türkiye özellikle son yıllarda kendisine komşu bölgelerdeki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına açılmasını sağlayacak projelerin içinde yer almaktadır. Özellikle Ceyhan'a bağlanacak boru hattı projeleriyle; Ceyhan'ın Doğu Akdeniz'in en büyük enerji ticaret merkezi yapılması hedeflenmektedir. Kerkük-Yumurtalık boru hattı ile Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı günümüzde faaliyette olan petrol boru hatlarıdır. Kerkük – Yumurtalık ham petrol boru hattı Türkiye'nin sahip olduğu en eski boru hattı olup, Irak'ın kuzeyindeki Kerkük petrollerinin dünya pazarlarına açılmasını sağlamaktadır. Hattın taşıdığı petrol miktarı 1999 yılında 305 milyon varile ulaşmış, ancak yapılan sabotajlar ve Irak'ın yaşadığı sorunlar nedeniyle hattın taşıdığı ham petrol miktarı 10,9 milyon varile kadar düşmüştür.⁴⁵

⁴³ Erişim tarihi 15 Şubat 2010,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>.

⁴⁴

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>.

⁴⁵

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>.

Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı ile Hazar bölgesinden çıkarılan petrol Ceyhan'dan tankerlerle dünya pazarlarına satılmaktadır. Toplam uzunluğu 1776 km olan boru hattı, 50 milyon ton/yıl maksimum petrol sevk edebilecek kapasiteye sahiptir. BTC boru hattının inşası için ilk görüşmeler 1990lı yılların başında başlanmış, Dünya Bankası finansmanı ile müşavir PLE firmasına hazırlatılan fizibilite raporu 1997 yılında tamamlanarak 1998 yılında dünya bankası tarafından onaylanmıştır. BTC'nın resmîyet kazanmasına yönelik çerçeve metin İstanbul'da yapılan AGİT zirvesinde bir araya gelen Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye Cumhurbaşkanları tarafından, ABD Başkanı Bill Clinton'ın şahitliğinde imzalandı. 17-18 Ekim 2000'de sırasıyla Azerbaycan ve Gürcistan ile 'Ev Sahibi Ülke Anlaşmaları' 19 Ekim 2000'de ise Türkiye Cumhuriyeti ile 'Ev Sahibi Ülke Anlaşması' ve BOTAS'la da 'Anahtar Teslim Müteahhitlik Anlaşması' imzalandı.⁴⁶ BTC'ye uluslararası enerji şirketlerinin de dikkatini çekmiştir. 2001 yılında İtalyan petrol şirketi ENI, Fransız enerji şirketi TOTAL, Japon Inpex ve Amerikan Conoco Philips şirketleri projeye katılmışlardır. Türkiye'nin, BTC'dan geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri karşılığında taşınacak kapasiteye bağlı olarak, ilk 16 yılda ortalama 200 milyon dolar, 17 ile 40. yıllar arasında ise ortalama 300 milyon dolar yıllık gelir elde etmesi beklenmektedir. Ayrıca, boru hattı inşaat aşamasında yaklaşık 20.000 kişilik istihdam yaratmış, geçtiği bölgelerdeki ekonomik hayatı da canlandırmıştır.⁴⁷ 2003 yılında inşası başlatılan boru hattı 2006 yılında operasyonel hale gelmiştir.

Samsun-Ceyhan ham petrol boru hattı projesi, öne çıkan bir başka projedir. Proje kapsamında, Rus ve Kazak petrolünün, Karadeniz'in altından dönecek boru hattıyla önce Samsun'a oradan da Ceyhan'a aktarılacaktır. Projenin ilk aşamasında 2005 yılında İtalyan enerji şirketi ENI ile Türk enerji şirketi Çalık Enerji 555 km uzunluğunda olması planlanan Samsun-Ceyhan boru hattı için ortaklık anlaşması imzalamışlardır. Samsun-Ceyhan boru hattından günde 1 milyon varil, yıllık 50 milyon ton ham petrol sevk

⁴⁶Ahmet Küçükşahin, *Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır?* (Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 2006), 128.

⁴⁷ Küçükşahin, *Türkiye'nin Enerji Stratejisi*, 129.

edilmesi planlanmaktadır. 2009 yılında, Milano’da imzalanan anlaşmayla, Rus şirketlerinin de projeye dahil edilmesi kararlaştırılmış ve böylelikle Rus Ronsneft ve Transneft şirketleri projeye dahil olmuşlardır. Proje tamamlandığında, Türk boğazlarındaki tanker trafiğinin azalması beklenmektedir. Ayrıca, Rus ve Kazak petrolünün de Ceyhan’dan dünya pazarına açılacak olması Türkiye’nin Ceyhan’ı enerji merkezi haline getirme hedefine de çok önemli katkı sağlayacaktır.⁴⁸

Komşularında bulunan zengin doğalgaz rezervlerini kendi topraklarından geçecek boru hatlarıyla Avrupa pazarlarına sevkiyatını sağlamak amacıyla Türkiye çeşitli boru hattı projelerinin içinde yer almaktadır. Nabucco projesi, Hazar bölgesi’ndeki doğalgaz rezervlerinin Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırmayı hedeflemektedir. Projeye öncelikle boru hattının geçeceği Türkiye, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Avusturya’nın enerji ihtiyaçlarının karşılanması, talep gelişimine göre ilerleyen yıllarda Orta Avrupa doğalgaz dağıtım merkezi olan Avusturya’dan diğer Avrupa ülkelerine doğalgaz satılması amaçlanmaktadır. Projenin temelleri BOTAS’ın Avusturya, Bulgaristan ve Romanya’daki gaz şirketleriyle Şubat 2002’de yaptığı görüşmelerde atılmıştır. Avusturya OMV Erdgas enerji şirketi, Mart 2002’de Avrupa Birliği TEN Programı’na başvurmuş ve öncelikli projeler arasında değerlendirilmesini sağlamıştır. Mayıs 2003’te AB TEN Finansman Komitesi proje fizibilite maliyetinin %50’sini hibe şeklinde karşılamayı kabul etmiştir. Ayrıca Avrupa Konseyi 9 Mart 2007 tarihinde aldığı kararla projenin hayata geçirilmesini hızlandırmak amacıyla bir koordinatör atamaya karar vermiştir. Haziran 2005 tarihinde proje kapsamında en önemli anlaşmalardan biri olan Ortak Girişim Anlaşması imzalanmış; atılan imzalarla Nabucco Uluslararası Şirketi kurulması için çalışmalar başlatılmıştır.⁴⁹ 13 Temmuz 2009’da Ankara’da gerçekleştirilen toplantıda, imzalanan hükümetler arası anlaşmayla, proje resmîyet kazandı. Nabucco’nun Türk ekonomisine katkısına bakıldığında, Nabucco Türkiye içinde 2,5-3 milyar avro değerinde bir yatırım ve on binlerce insana istihdam

⁴⁸ Erişim tarihi 20 Şubat 2010,

[http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=35415](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=35415).

⁴⁹ Küçükşahin, *Türkiye’nin Enerji Stratejisi*, 140.

imkanı sağlayacaktır. Ayrıca, boru hattının işletilmesinden önemli miktarda transit geliri elde edilmesi de beklenmektedir. Nabucco projesinin Türkiye ile AB ülkelerini bağlaması ve AB'nin Hazar bölgesindeki doğalgaz rezervlerine Türkiye üzerinden ulaşması nedeniyle Türkiye ile AB arasındaki müzakere sürecine katkı yapması beklenmektedir.

Türkiye'nin içinde yer aldığı ikinci proje Güney Avrupa Gaz Ringi projesidir. Proje kapsamında Hazar denizi, Ortadoğu ve Güney Akdeniz ülkelerinden gelecek doğalgazın Türkiye üzerinden AB ülkelerine taşınması amaçlanmaktadır. Projenin ilk basamağında Türkiye ve Yunanistan doğalgaz şebekelerinin enterkoneksiyonun gerçekleştirilmesi hedeflenmiş; konuyu görüşmek üzere Avrupa Birliği, Türkiye ve Yunanistan 7 Temmuz 2000'de Brüksel'de üçlü bir toplantı gerçekleştirmiştir. AB'nin desteklediği proje, Birliği Trans-Avrupa Ağları kapsamında fizibilite çalışmaları için verdiği hibeden yararlanmıştır. 2002 yılında BOTAŞ ile Yunanistan enerji şirketi DEPA arasında Mutabakat Zaptı imzalanmış, 2003 yılında ise Türkiye ve Yunanistan proje kapsamında Doğalgaz Alım Satım Anlaşması ve Protokol'ünü imzalamışlardır. 2005 yılında doğalgaz boru hattının temel atma töreni iki ülkenin başbakanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir.⁵⁰ 2007 yılında ise iki ülke arasındaki boru hattı işletilmeye başlanmıştır. Doğalgazın, Batı Avrupa'ya ulaşmasını sağlayacak Yunanistan – İtalya arasındaki hattın da 2012 yılına kadar tamamlanması hedeflenmektedir.⁵¹

Türkiye doğalgaz ihtiyacının %65'ini ithal ettiği Rusya ile de boru hattı projeleri içinde yer almaktadır. 15 Aralık 1997 yılında, Rusya ve Türkiye imzalanan 25 yıl vadeli doğalgaz alım anlaşması imzalanmış, anlaşma çerçevesinde Rus Gazprom enerji şirketi, Karadeniz'in altından geçerek iki ülkeyi birbirine bağlayacak Mavi Akım olarak bilinen boru hattı inşasına başlamıştır. 2002 yılında boru hattının inşasının tamamlanmasıyla yıllık 14 – 15 bcm Rus doğalgazı, Samsun'a sevk edilmeye başlanmıştır. 2000'li

⁵⁰ Küçükşahin, *Türkiye'nin Enerji Stratejisi*, 136.

⁵¹ Erişim tarihi 15 Şubat 2010,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=dogalgaz&bn=221&hn=&nm=384&id=40694>.

yılların ortasında iki ülke arasında yapılan görüşmelerde hattın Akdeniz ülkeleri Lübnan, Suriye ve İsrail'e uzatılması gündeme gelmiştir. Mavi Akımın, Akdeniz ülkelerine uzatılmasıyla ilgili görüşmeler devam etmektedir.⁵² Daha önce de belirtildiği gibi, Rusya Nabucco'ya alternatif olarak Güney Akım Projesini ortaya atmıştır. İtalyan ENI ve Rus Gazprom enerji şirketlerinin yürüttüğü proje ile Rus gazının Karadeniz'in altından dönecek boru hattıyla Bulgaristan'a taşınması planlanmaktadır. 2015 yılında bitirilmesi planlanan projeye yıllık 63 bcm doğalgaz Avrupa'ya sevk edilecektir. Türkiye, boru hattının kendi karasularından geçmesini 2009 yılında İtalya, Rusya ve Türkiye başbakanlarının katıldığı toplantıda kabul etmiştir.

Bakü-Tiflis- Erzurum projesi, Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını Türkiye'ye ulaştıracak bir başka projedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattına paralel olarak inşa edilecek doğalgaz boru hattıyla yılda 8,8 bcm doğalgazın taşınması amaçlanmaktadır. Boru hattı Kasım 2006'da gaz sevk edebilir hale getirilmiş ve Şah Deniz projesi ilk üretimini 15 Aralık 2006 tarihinde gerçekleştirmeye başlamıştır. Boru hattının uzatılarak Kazakistan ve Türkmenistan'da çıkarılan doğalgazın da Türkiye'ye ulaştırılması planlanmaktadır.⁵³

İran, Rusya'nın ardından Türkiye'nin ikinci büyük doğalgaz ithalatçısıdır. Türkiye-İran arasında 1996 yılında imzalanan anlaşmayla, Tebriz ile Erzurum arasında doğalgaz boru hattının inşasına başlamıştır. 2001 yılında inşasının tamamlanmasının ardından yıllık 20 bcm doğalgaz taşıyan hat operasyonel hale gelmiştir. Hattın Bakü-Tiflis-Erzurum hattına bağlanması düşünülmektedir.⁵⁴

⁵² Hacisalihaoglu, "Turkey's Natural Gas Policy," 1870.

⁵³ Erişim tarihi 13 Şubat 2010,

<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=dogalgaz&bn=221&hn=&nm=384&id=40694>.

⁵⁴ John Roberts, *The Turkish Gate Energy Transit and Security Issues* (CEPS EU-Turkey Working Papers No 11: 1 October 2004), s.5.

Boru hatlarının yanı sıra, Türkiye doğalgaz ihtiyacını karşılamak için LNG ithalatına da başlamıştır. LNG ithalatı için, Türkiye 1994 yılında Marmara Ereğlisi'nde LNG İthal Terminali inşa etmiştir. Türkiye'nin LNG ithal ettiği ülkeler Cezayir ve Nijerya'dır. Cezayir ile 1988 yılında 20 yıl süreli LNG ithalat anlaşması imzalanmış, ithalat ise 1994 yılında başlamıştır. Anlaşma kapsamında yıllık 4 milyar m³ doğalgaz alımı yapılacaktır. Nijerya ile Kasım 1995 yılında yapılan anlaşma uyarınca; 1999 yılından başlamak üzere 22 yıl süreli, yıllık 1,2 milyar m³ doğalgaz alınmaktadır.⁵⁵

SONUÇ

Türkiye, enerji üretiminde söz sahibi olmayan, enerji ihtiyacının büyük bölümünü ithalatla karşılayan bir ülkedir. Ancak, içinde bulunduğu coğrafyanın dünyanın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin %70'ine sahip olması nedeniyle bölgesel ve küresel enerji politikalarının kalbinde yer almaktadır. Enerji rezervi açısından zengin coğrafya başta Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği olmak üzere büyük güçlerin enerji politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Rusya, Vladimir Putin'in devlet başkanlığına seçilmesiyle birlikte sahip olduğu enerji kaynaklarını ve kontrolünde bulunan boru hatlarını hem ekonomik hem de siyasi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmaktadır. Günümüzde Avrupa Birliği'nin enerji ihtiyacını karşılayan boru hatlarının büyük bir bölümü Rusya'nın kontrolü altındadır. Rusya'nın enerji politikasını mevcut konumunu güçlendirmeye ve kendisine alternatif oluşturabilecek projeleri engelleme üzerine kurmuştur. ABD ise Rusya'nın enerji kartını kullanarak eski Sovyetler Birliği coğrafyasında etki alanı yaratmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda, Rusya'nın kontrolündeki boru hatlarına alternatif oluşturabilecek boru hattı projelerini desteklemektedir. BTC ve Nabucco projeleri ABD'nin desteklediği projelerdir. AB, çevresel faktörleri de göze alarak artan enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik politikalar üretmektedir. AB rekabete açık bir enerji piyasası yaratmaya çalışmakta, arz güvenliğini sağlayacak ve enerji kaynaklarını çeşitlendirecek projeleri desteklemektedir.

⁵⁵ Bkz. Erişim tarihi 13 Şubat 2010, www.dtm.gov.tr.

Türkiye ise bu enerji denklemlerinin içinde; kendi ihtiyaçları doğrultusunda, büyük güçlerin de enerji politikalarını dikkate alarak enerji politikasını oluşturmaya çalışmaktadır. Enerji üreticisi olmamasına rağmen önemli bir transit ülke olmayı amaçlamaktadır. Son yıllarda içinde yer aldığı boru hattı projeleriyle transit ülke olma yolunda ilerlemektedir. Yapılması planlanan projelerle Türkiye önemli bir transit ülke olmanın yanı sıra dünyanın en hızlı büyüyen enerji pazarı olmanın getirdiği enerji ihtiyacını karşılayacak, ekonomik açıdan boru hatlarından gelecek transit ve gelirlerinin yanı sıra boru hatlarının inşası on binlerce kişiye iş olanağı sunacaktır. Tüm bunların yanında, yapılacak boru hatlarıyla Avrupa enerji pazarına entegre olacak olması, AB ile yürütülen müzakere sürecinde Türkiye'ye önemli bir avantaj sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ABD Enerji Enformasyon İdaresi resmi internet sitesi. www.eia.doe.gov.

Avrupa Birliği resmi internet sitesi. www.europa.eu.

Bayraç, Naci. *Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye*. AVSAM, 4 Şubat 2010.

CIA resmi internet sitesi. www.cia.gov.

Dahl, Carol A. *International Energy Markets: Understanding Pricing Policies and Profits*. PennWell, 2004.

Demir, Faruk. *Enerji Güvenliği, Enerji Ekonomisi, Enerji Diplomasisi*. Ankara, Altinküre Yayınları, 2007.

Deutsche Welle resmi internet sitesi. www.dw-world.de/.

Ege, Yavuz. *AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye*. Ankara: UPAV, 2004.

Erikson, Richard. "Eurasian Natural Gas Pipelines: The Political Economy of Network Interdependence." *Euroasian Geograph and Economics* (2009).

Gazprom'un resmi internet sitesi. www.gazprom.com.

Hacisalihaoglu, Bilge. "Turkey's Natural Gas Policy." *Energy Policy* 36 (Haziran 2008).

Jamestown Vakfı resmi internet sitesi. www.jamestown.org/.

Küçükşahin, Ahmet. *Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır?* T.C. İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 2006.

Pamir, Necdet. “Dünyada ve Türkiye’de Enerji, Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları.” *Metalurji Dergi* (Mayıs 2003).

Roberts, John. *The Turkish Gate Energy Transit and Security Issues*. CEPS EU-Turkey Working Papers No 11: 1 October 2004.

Rusya Haber Ajansı resmi internet sitesi. en.rian.ru/.

Smith, Keith. *Russian Energy Pressure Fails to Unite Europe*. CSIS, 24 Ocak 2007.

Smith, Keith. *Russian Europe Energy Relations*. CSIS, Şubat 2010.

Tezcan, Ercüment. “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası: Sorunlar ve Muhtemel Çözümler.” USAK, 6 Şubat 2009.

Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Müsteşarlığı resmi internet sitesi. www.dtm.gov.tr.

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı resmi internet sitesi. www.enerji.gov.tr.

Wright, Lindsay. “Pipeline Politics: Russian Natural Gas Diplomacy.” *Pipeline and Gas Journal* (Ağustos 2009).

ANAYASALLAŞMA SÜRECİNDE AVRUPA: TEMEL HAKLAR ŞARTI'NDAN LİZBON ANTLAŞMASI'NA

Europe in the Process of Constitutionalization: From the Charter of Fundamental Rights to the Treaty of Lisbon

Tülin YANIKDAĞ*

Özet:

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrası süreçte, Doğu Bloku'ndan kopan ülkelere Birlik'e üyelik kapılarını aralarken; benimsediği bu yaklaşım, derinleşme anlamında bir dizi gelişmeyi de beraberinde getirdi. Bu süreçte, kurucu antlaşmaların revize edildiği baş döndürücü bir trafik yaşanmıştır. Birlik'in hukuksal çerçevesine yön veren bu gelişmeler; Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmalarının yanı sıra Temel Haklar Şartı, Anayasa Taslağı ve bu taslağın kabul görmemesi neticesinde hazırlanan Lizbon Antlaşması'nın referandum engellerini aşarak, 1 Aralık 2009 itibarıyla yürürlüğe girmesi şeklinde özetlenebilir. Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin anayasal bir nitelik kazanma yönünde attığı adımlar ve bu adımlar neticesinde 27 üye devletten oluşan Birlik'in, yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile birlikte hukuki yönünün geldiği son aşama değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: AB, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması, Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği Anayasası, Lizbon Antlaşması.

Abstract:

As the European Union opened its gates to the Eastern Bloc countries in the post-Cold War period, a number of developments for further integration followed. In this process, an intensive timetable proceeded with revisions of the founding treaties, which have shaped the legal framework of the Union in a significant way. Along with the Maastricht Treaty, the Treaty of Amsterdam, and Treaty of Nice there are also the Charter of Fundamental Rights and the Draft EU Constitution among these revisions. The Treaty of Lisbon prepared because the Draft EU Constitution was not accepted came into force on December 1, 2009 through referendum. This study evaluates the steps taken by the European Union to have constitutional qualifications and analyzes the ensuing final stage of the legal status of the Union with 27 member states.

Keywords: European Union, Maastricht Treaty, Treaty of Amsterdam, Treaty of Nice, the Charter of Fundamental Rights, the Draft EU Constitution, and Treaty of Lisbon.

* İstanbul Üniversitesi Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin temelleri AKÇT (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu), AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) ve AAET (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) olmak üzere üç topluluğa dayanır. Bu üç topluluğu kuran Roma ve Paris Antlaşmaları tek ulus-üstü yapılanma örneği olan (ya da olma idealindeki) bir örgütün oluşumunda esas teşkil etmiştir. Kurucu nitelikteki bu antlaşmaları Tek Avrupa Senedi (1986), Maastricht Antlaşması (diğer adıyla Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma-1992), Amsterdam Antlaşması (1999) ve Nice Antlaşması (2003) revize etmiştir. Ancak 2007'de Romanya ve Bulgaristan'ın da katılımıyla 27 üyeli yeni bir kimliğe kavuşan AB'nin kurucu antlaşmaları revize eden antlaşmalardan ziyade artık bir anayasaya ihtiyacı vardı. İşte bu ihtiyaçtan hareketle Birlik, kendi anayasasını hazırlamak amacıyla bir Konvansiyon yani Kurucu Meclis oluşturulmasını öngörmüştür.

Konvansiyon'un hazırladığı anayasa metni, Üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanmasına rağmen ulusal düzeyde gerçekleştirilen referandumlardan çıkan “hayır” oyları neticesinde kabul görmemiştir. Fransa ve Hollanda olmak üzere, Avrupa Birliği'nin kuruluşunda yer alan iki önemli ülke halklarının kabul etmemesi sonucu yara alan anayasallaşma süreci, Lizbon Antlaşması ile yeni bir dinamik kazanmıştır. Antlaşma 2009 yılı itibariyle yürürlüğe girmesine rağmen, beklentileri ne derece karşılayabildiği yönünde eleştirilmeye devam edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kronolojik olarak AB'nin anayasallaşmasına giden süreçte yaşanan gelişmeleri ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak Birlik'in neden bir anayasaya ihtiyaç duyduğu sorusunun yanıtı aranmış, anayasayı oluşturmak için kurulan Konvansiyon'un oluşumu ele alınmıştır. Anayasa'nın ikinci bölümünde yer alacak ve AB'ye “Haklar Beyannamesi” benzeri bir görünüm kazandıracak olan Temel Haklar Şartı'nın içeriğine değinilmiş, AB üyesi ülkelerin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Temel Haklar Şartı'nın Topluluk Hukuku açısından bir ikilem yaratıp yaratmadığı sorgulanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Konvansiyon'un çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan Anayasa Taslağı'nın getirdiği yeni düzenlemeler ve kurumsal yapıda gerçekleştireceği değişimler incelenmiştir. Anayasanın kaderini belirleyen Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumdaki "hayır" oylarının nedenleri ortaya konmuştur. Ayrıca, Anayasayı kurtarma operasyonu olarak da adlandırabilen "D Planı" ele alınmıştır.

Son olarak da Anayasa Taslağı'nın Üye Devletlerin ulusal egemenliklerini daha az rahatsız eder nitelikte hazırlanan Lizbon diğer adıyla Reform Antlaşması'nın içeriği, getirdiği düzenlemeler ve İrlanda'daki referandum sonucu Lizbon sürecinin sekteye uğramasıyla Polonya'nın antlaşma metnine eklenmesini istediği Ioannina Uzlaşısı (Compromis d'Ioannina) incelenmiştir.

1. ANAYASA GEREKSİNİMİ

Avrupa Birliği, Paris ve Roma Antlaşmaları ile kurulan üç topluluk üzerinde şekillenmiştir: AKÇT, AAET ve AET. Bir yandan üye sayısında yaşanan artış, diğer yandan entegrasyonun daha çok alanda sağlanması yönünde atılan adımlar kurucu antlaşmalarda pek çok kez revizyona gidilmesini gerektirmiştir. Maastricht Antlaşması Topluluklar Avrupası'nın "Birlik Avrupası"na dönüşümünü gerçekleştiren bir milattır. Ancak Birlik Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması bile Birlik için yeterli bir kurumsal reform gerçekleştirmemiştir. Bu nedenle Maastricht Antlaşması'nı Amsterdam (1997) ve Nice (2000) Antlaşmaları izlemiştir. Ancak 27 üyeli AB'nin Toplulukları kuran ve onları revize eden antlaşmalara değil; bir "anayasa"ya ihtiyaçı vardı.

Tek pazar, tek para ve ortak ekonomik politikalar Avrupa'nın inşası için belki bir zorunluluktur. Topluluk ve Birlik'i kuran antlaşmaların kurucu babaları da doğma ve hayatta kalma şansı olmayan federal tipte bir anayasa kaleme almak yerine, değerlerden ve politikadan arınmış bir ekonomik mekân kurgusu üzerinde ortak hedefleri gerçekleştirmeye yönelik genel bir çerçevenin çizimiyle yetinmişlerdi. Bu çerçeve içerisinde Avrupa, uluslararası hukuk antlaşmaları, yani devletlerin iradeleri ile inşa edilmişti.

Ama şimdi bu inşanın, ortak değerleri ve politikayı içerisine alan bütüncül bir yaklaşımla ve “Avrupa Halkları”nın iradeleri üzerine temellenen bir Avrupa Anayasası ile sürdürülmesi gerekiyordu. Avrupa’nın her şeyden önce bir anayasaya ihtiyacı vardı. Ve bu anayasa, yalnızca yetkiler dağıtan, kurumlar arası iktidar ilişkilerini düzenleyen teknik bir yasa değil ama insanların yaşamlarını üzerine bina edecekleri ortak bir kimliğin ifadesi olmalıydı.¹

AB’nin yeni bir yapılanmaya kavuşturulması yönündeki ilk somut tartışmalar, 2000 yılında düzenlenen Hükümetlerarası Konferans’ta gündeme taşınmıştır. Bu kapsamda, Nice Zirvesi’nde yapılması gereken değişiklikler tartışılarak kurumsal reformlara ilişkin çeşitli kararlar alınmış, ancak çözüme kavuşturulamayan bazı konular 2004 yılında gerçekleştirilecek Hükümetlerarası Konferans’a ertelenmiştir.²

Ayrıca Nice Antlaşması’na ekli Birlik’in Geleceğiyle İlgili Deklarasyon’da, 2001 yılında 4 konuda tartışma ve fikir üretme süreci yaşanacağı açıklanmıştır. Tartışılması kararlaştırılan bu konular; “Temel Haklar Şartı’nın statüsünün netliğe kavuşturulması; ulusal parlamentoların Avrupa Birliği’nin karar alma sürecindeki rollerinin artırılması; ulusal yetkilerle Avrupa Birliği’nin yetkileri arasındaki sınırların daha iyi belirlenmesi; kurucu metinlerin daha sade, basit ve anlaşılır hale getirilmesidir”.³

Bu çerçevede başlatılan açık bir diyalog süreci başlatılmış ve bu diyalog sürecine Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer’in 12 Mayıs 2000’de Berlin’de Humboldt Üniversitesi’nde gerçekleştirdiği “Konfederasyondan Federasyona: Avrupa Entegrasyonunun Tamamlanması Hakkındaki

¹ Engin Selçuk, “Anayasasını Arayan Avrupa: Avrupa Anayasal Antlaşma Tasarısı Üzerine,” *Hukuk ve Adalet* 3 (2004): 59- 60.

² Zeynep Özler, Can Mindek, *AB’de Anayasa Süreci ve Lizbon Antlaşması* (İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No 218: 2008), 10.

³ Ercüment Tezcan, “Anayasadan Lizbon Antlaşmasına: Avrupa Birliği’nde Temel Metin Tartışmaları,” erişim tarihi 20 Mayıs 2010, www.usakgundem.com/makale.php?id=391.

Düşünceler” başlıklı konuşma damgasını vurmuştur. Fischer, AB’yi “Avrupa Federasyonu”na dönüştürecek bir kurucu antlaşma çağrısında bulunmuş ve ayrıca altından kalkılması en gç sorunun; “Ulus-devletlerin Avrupası”nın “Yurttaşların Avrupası”yla en uygun biçimde nasıl birleştirilebileceğinin ana çizgileriyle ortaya koymak olduğunu belirtmiştir.⁴

1.1. Konvansiyon ve Oluşumu

Genişleme sürecini büyük ölçüde başarıyla tamamlayan bir Avrupa Birliği için anayasa gerekli hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak Devlet ve Hükümet Başkanları Aralık 2000’de gerçekleştirilen Nice Zirvesi’nde AB’nin geleceği üzerine daha geniş ve daha derin bir tartişmanın başlatılması ve kurucu antlaşmaların daha ciddi biçimde revize edilmesi konusunda görüş birliğine varmıştır. Nice Antlaşması’na ekli 23 Numaralı Deklarasyon’da bu süreci için üç aşama ngrlmştir:

Birinci aşamada açık bir tartişma ortamı oluşturulacak ve buna her kesimden kişi ve kuruluşların katılması sağlanacaktır. Bir sonraki aşama 2002- 2003 yıllarını kapsamasa ve bu aşamanın uygulama Őeklinin Aralık 2001’de toplanacak Layken Zirvesi’nde belirlenmesi ngrlmştir. nc aşamada ise kurucu antlaşmalarda yapılacak değişikliklere karar verilmesi için 2004’te Hükümetlerarası Konferansın toplanacağı açıklanmıştır.⁵

23 Numaralı Deklarasyon, ele alınacak dört ana konuyu şu Şekilde sıralamıştır:

⁴ Jürgen Habermas, “Avrupa Topluluğu Neden Anayasal Bir ereveye Gereksinim Duyuyor,” *Cogito* 26 (2001): 82.

⁵ Ercüment Tezcan, “Avrupa Birliği Anayasa Taslağı ve ngrdği Yenilikler(1),” *Stradigma* 8 (Eylül 2003), erişim tarihi 21 Mayıs 2010, www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_03.html.

- a) Yerindelik (Subsidiarity)⁶ ilkesine uygun olarak Birlik ve üye ülkeler arasındaki yetki ve sorumluluk alanlarını daha kesin bir şekilde netleştirilmesi ve bunun sürdürülmesinin temin edilmesi,
- b) Nice Zirvesi'nde kabul edilen Temel Haklar Şartı'nın statüsünün belirlenmesi,
- c) Antlaşmaların daha iyi anlaşılmaları için anlamları değişmeden nasıl sadeleştirilebileceği,
- d) Ulusal parlamentoların AB çatısı altındaki rollerinin ne olacağı konusudur.⁷

14-15 Aralık 2001'de düzenlenen Layken Zirvesi'nde, Birlik'in Geleceği Hakkındaki Nice Deklarasyonu'na paralel olarak, Birlik'in geleceğini derinlemesine tartışacak bir "konvansiyon" oluşturulması öngörülmüştür. Konsey, Nice ve Layken Deklarasyonlarında belirlenen temel kurumsal reform alanlarında bir seçenekler listesi sunmak ya da bir anayasa taslağı hazırlamak arasındaki seçimi Konvansiyon'a bırakmıştır. Bu çerçevede Şubat 2002'de çalışmalarına başlayan Konvansiyon, kendisine verilen yetki çerçevesinde, kurumsal reformları bir araya toplayan bir anayasa taslağı hazırlamayı uygun bulmuştur.⁸

Burada üzerinde önemle durulması gereken bir husus; Layken'de başlayan sürecin temel hedefinin, kurucu antlaşmaları gerçek bir anayasaya;

⁶ "Subsidiarity ilkesi; 'yerellik', 'ikincil' durumda bulunma, 'yardımcılık' sözcüklerinin yerel, ikincil, yardımcı sıfatına sahip olmayı" anlatır, bkz. Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, *AB Hukuku* (Ankara: Asil Yayınları 4. bs., 2008), 33. Ayrıca, "birden çok düzeyde örgütlenmiş olan toplumsal ya da siyasal yapılarda eylem önceliğinin bireye en yakın alt düzeylerde kalmasını, üst düzeylerin ancak alt düzeyin üstlenmiş olduğu görevi etkin bir şekilde yerine getirememesi halinde müdahale etmesini öngören" bir kavram olan subsidiarity ilkesine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Canatan, *Düşünce Tarihinde, Kamu Hukukunda, Avrupa Birliği'nde Yerellik İlkesi* (Ankara: 2001), 1.

⁷ Bozkurt, Özcan ve Köktaş, *AB Hukuku*, 54.

⁸ Desmond Dinan, *AB Ansiklopedisi Cilt 2*, çev. Hale Akay (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 22.

Avrupa Birliği'ni de bir “federal devlet”e d¼n¼řt¼rmek değil; daha çok Birlik'in anayasallaşmasını g¼çlendirmek, anayasallaşmasını hen¼z tamamlanmamış oluşum halindeki bir hukuksal d¼zen içerisinde var olan kimi eksiklikleri gidermek oluşudur.⁹

28 şubat 2002 tarihinde yapılan açılış toplantısıyla Br¼ksel'de çalışmalarına başlayan ve Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'in Başkanlığını, Giuliano Amato ve Jean Luc Dehaene'nin Başkan Yardımcılığını ¼stlendięi Avrupa Konvansiyonu, toplam 105 daimi ¼yeden oluşmaktaydı. Ayrıca Ekonomik ve Sosyal Komite, B¼lgeler Komitesi, ilgili sosyal tarafların temsilcileri ve Ombudsman Konvansiyon'un çalışmalarında g¼zlemci olarak yer alırken; aday ¼lkeler de tartışmalara katılma hakkına sahipti. O d¼nemde aday stat¼s¼nde olan on ¼lke ile Katılım Antlaşması imzalanmasının ardından, g¼zlemci stat¼s¼ndeki temsilciler de Konvansiyon'un daimi ¼yesi olmuştur.¹⁰

Tasarı'nın yazım tekniği incelendiğinde, kurucu-anayasal teknik ve H¼k¼metlerarası Konferans tekniğinin her ikisine ait çizgiler taşıyan sui jeneris bir teknik olduğu belirtilebilir. Tasarı'yı hazırlayan “Konvansiyon” da kurucu meclis ve diplomatik organ arası melez bir yapılınmadır.¹¹

Konvansiyon, işlevi itibariyle, bir t¼r “anayasa” metni hazırlayarak Avrupa kamuoyunun onayına sunulmasını hedefleyen (Nice sonrası) s¼recin bir ara-adımı olarak nitelendirilebilmektedir. Bu aşamada amaç, sonuç metni oluşturmak değil bir sonraki adım olan H¼k¼metlerarası Konferansın çalışmalarına esas teşkil edecek olan alternatif seçenekler listesi hazırlamaktı.¹²

Kurucu antlaşmaları temelden revize ederek ve Birlik'in geleceğine ilişkin kurumsal reformlar ¼nerecek bir platform olarak bir konvansiyon

⁹ Selçuk, “Anayasasını Arayan,” 62.

¹⁰ ¼zler, Mindek, *AB'de Anayasa*, 12.

¹¹ Selçuk, “Anayasasını Arayan,” 62.

¹² ¼zler, Mindek, *AB'de Anayasa*, 12.

oluşturulması yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları'nda yapılan değişikliklerin beklentilerin çok gerisinde kalmaları nedeniyle, Hükümetlerarası Konferansın bir yöntem olarak başarısı konusunda kuşkuların ortaya çıkmış olmasıdır. Ayrıca Birlik'in kurumsal yapısında önemli reformlar yapılmasını, demokrasi açığının ve meşruiyet sorununu tartışması beklenen bir platformun demokratik bir yöntemle oluşturulması sayesinde, önemli kurucu antlaşma değişikliklerinin sadece üye devletlerin eline bırakılmaması amaçlanmıştır. Konvansiyon yöntemi, üye devlet temsilcileri dışında farklı kesimlerden temsilcilerin bir araya gelmesine ve dolayısıyla Hükümetlerarası Konferans yönteminde bulunmayan bir görüş ve katılım çeşitliliğine olanak sağlamaktadır.¹³

Konvansiyon' da üç aşamalı bir çalışma programı yürütülmüştür:

Birinci aşama, Birlik vatandaşlarının beklentileri ve ihtiyaçlarının tartışılacağı dinleme aşaması gerçekleştirilmiştir. Dinleme aşamasında, Konvansiyon, çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla temaslar gerçekleştirerek, her düzeyde tartışmalar yürütülmesine büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda, Avrupa vatandaşlarının sürece doğrudan katılımını sağlamak üzere bir web sitesi oluşturulması; üye ülkeler ve aday ülkelerde konferanslar düzenlenerek ulusal düzeyde tartışmaların başlatılması; Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve STK'ların katılımının sağlanmasıyla çeşitliliğin artırılması hedeflenmiştir.

İkinci aşamada söz konusu değerlendirmelerin olumlu ve olumsuz yanlarının analizi yapılmıştır. Bu çerçevede, ulusal parlamentoların rolü, savunma, sosyal Avrupa gibi çeşitli konuların üzerinde çalışacak 11 çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma gruplarında yapılan tartışmalar neticesinde ortaya çıkan önerilerin, Konvansiyon'a sunulması öngörülmüştür.

Üçüncü aşamada ise, elde edilen verilerin sentezinin yapılması planlanmıştır. Konvansiyon bünyesinde, çalışma usullerini saptayacak,

¹³ Dinan, *AB Ansiklopedisi*, 22-23.

değişiklik önerilerini kaleme alacak ve Konsey'e sunacak olan son derece güçlü yetkilerle donatılmış bir Başkanlık Divanı oluşturulmuştur.¹⁴

Konvansiyon'un çalışmalarını yoğunlaştırdığı alanlar ise;

- Birlik ile üye ülkelerin yetkilerinin netleştirilmesi ve tanımı;
- Kurucu antlaşmalarının birleştirilmesi, basitleştirilmesi ve tüzel kişiliğin Birlik'e devredilmesi;
- Birlik'in politika araçlarının basitleştirilmesi.
- Birlik'in demokratik tabiatını, şeffaflığını ve etkinliğini artırmak için AB kurumlarının işleyişinin daha şeffaf ve anlaşılabilir hale getirilmesi, karar alma mekanizmalarının kolaylaştırılması, AB tasavvurunun meşruiyetinin artırılması için ulusal meclislerin katkılarının yoğunlaştırılmasıdır.¹⁵

1.2. Temel Haklar Şartı

ATAD'ın (Avrupa Toplulukları Adalet Divanı) temel hakların teminatı alanında özel bir sorumluluk taşımada iki temel faktör rol oynamaktadır. Birincisi, Topluluk hukuk düzeninde bir anayasa yahut kanun hiyerarşisinde bir temel hak katalogunun bulunmaması, diğeri temel hakların korunmasına, Topluluğun dayanağı olarak bir devletin Topluluğa katılmasının vazgeçilmez ön koşulu olarak, özel bir önem vermesidir. AB bugüne kadar gerçekten bağlayıcı bir hukuki tasarrufla saptanmış bir temel haklar kataloguna sahip değildir. Ne Avrupa Parlamentosu'nun 12 Nisan 1989 tarihli Temel Haklar ve Özgürlüklere İlişkin Bildirisi ne de işçilerin temel sosyal haklarına ilişkin 9 Aralık 1989'da kararlaştırılan Topluluk Şartı şeklen böyle bir hukuki etkiye sahip değildir.¹⁶

¹⁴ Özler, Mindek, *AB'de Anayasa*, 13.

¹⁵ Bozkurt, Özcan ve Köktaş, *AB Hukuku*, 56.

¹⁶ Füsün Arsava, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar Şartı," *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* Cilt 52 Sayı 1 (1997): 117.

Temel haklar, yalnızca kamu iktidarları karşısında bireyin korunması misyonuna sahip sübjektif haklar değil ama aynı zamanda tutarlı ve eksiksiz bir değerler sistemi ve kamu iktidarlarının tüm faaliyetlerine yön veren en üstün kurucu/yönetici prensiplerdir.¹⁷

Avrupa Temel Haklar Şartı'nın öncüsü olarak şüphesiz Komisyon, Parlamento ve Konsey'in 1997 tarihli ortak bildirisini ve Parlamento'nun 1989 tarihli kararıyla oluşturduğu temel hak katalogu kabul edilmektedir. Arturo Spinelli yönetimindeki Avrupa Parlamentosu 1989 tarihli kararıyla, 5 yıl içinde Birlik'in kendine ait bir temel haklar bildirisi hazırlamasını öngörmüştür.¹⁸

Maastricht Antlaşması temel haklar alanında yüzü daha çok geçmişe dönük bir "var olanı anayasallaştırma operasyonu" idi. 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması "geleceğe dönük" bir operasyondur ve "temel haklara farklı bir normatif bağlamda farklı bir değer" tanımakla Maastricht felsefesinden kopuşu, kırılmayı ifade etmektedir. Maastricht'ten Amsterdam'a, üye ülkelerin temel haklara basit bağlılığı anlamında temel haklara saygı prensibinden, Birlik'in "temeli" olarak temel haklara saygı prensibine geçilir.¹⁹

Temel Haklar Şartı'nın oluşma sürecinin belki en önemli özelliği bu Şart'ın 3- 4 Haziran 1999 tarihli Köln Zirvesi'nde verilen misyon ışığında hazırlanmış olmasıdır. Devlet ve Hükümet Başkanlarının mutabık oldukları husus, şimdiye dek tanınmış temel hakların bir metinde somutlaştırılmasıdır.²⁰

2004'te yapılacak Hükümetlerarası Konferans için oluşturulacak yeni Konvansiyon için başkanlık divanının oluşumu ve fonksiyonları bakımından

¹⁷ Engin Selçuk, "Avrupa Birliği Anayasal Düzeninde Temel Hakların Serüveni," *İ.Ü. SBF Dergisi* (Mart 2005): 25.

¹⁸ Füsun Arsava, "Avrupa Birliği'nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı," *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* Cilt 3 Sayı 2 (Bahar 2004), 3.

¹⁹ Selçuk, "Avrupa Birliği," 24.

²⁰ Arsava, "Avrupa Birliği'nin," 3.

oldukça detaylı düzenlemeler öngörüleceği varsayılmaktadır. Konvansiyon bir prosedür düzenlemesi olmadan ve oylama yapılmaksızın görevini yerine getirmiştir. Bu alışılmamış durumun nasıl gerçekteştiğini anlamak oldukça zordur. Başkanın ve başkanlık divanının sahip olduğu otorite buna bir açıklama getirebilir. şart metninin oluşturulmasında Konvansiyon değil, Avrupa Konseyi yetkili kabul edilmiştir. Konvansiyonun görevi, şart tasarısını oybirliğiyle karar alacak Avrupa Konseyine arz etmekle; Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon'un resmi bildirisine esas olacak yolu açmakla sınırlı tutulmuştur. Avrupa'nın on ay gibi kısa bir sürede medeni haklar, siyasi haklar, ekonomik ve sosyal hakları içeren bir temel hak katalogunun oluşmasında uzlaşı sağlanmasının iki önemli nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi, Konvansiyon çalışmasının sonuçlarının doğrudan anlaşma metinlerinde yer almayacak olması; diğerisi ise şart'ın şimdiye dek garanti edilmiş temel hak müktesebatından sapmasıdır. şart, ne Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'ndan ne de Üye Devletlerin ortak anayasa geleneklerinden sapmıştır.²¹

Temel hakları listeleyen normatif bir metnin kurucu antlaşma ile bütünleştirilmesi önerisi, temel haklar korumasının klasik jürisprüdansiyel (içtihat) yolu ile Birlik'in İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne katılımı arasında yer alan bir orta yol önerisiydi. Lüksemburg Mahkemesi'nin giderek bir insan hakları mahkemesine dönüşmesi ve paralelinde Amsterdam Antlaşması ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne katılım perspektifinden uzaklaşılması, bir temel haklar katalogunun yazımını neredeyse tek alternatif olarak bırakmıştır. Çünkü korumanın jürisprüdansiyel yolu artık sınırlarına ulaşmıştı; hukukun genel prensipleri tekniği, temel hakların açıklığı-öngörülebilirliği prensibini zedelemektedir. Bu perspektifte, 7 Aralık 2000 tarihinde Konsey, Komisyon ve Parlamento tarafından kurumlar arası anlaşma temelinde imzalanan "Temel Haklar şartı", Topluluk'un başlangıcından bugüne izlediği hukuk politikasının zorunlu bir aşaması olarak ortaya çıkmıştır.²²

²¹ Arsava, "Avrupa Birliği'nin," 5.

²² Selçuk, "Avrupa Birliği," 37.

1.2.1. Şart'ın İçeriği:

7 Aralık 2000'de kabul edilen, 7 başlık ve 53 maddeden oluşan Temel Haklar Şartı; insan onurundan adil yargılama hakkına kadar pek çok hakka ilişkin düzenlemeler içermektedir. Bu bağlamda Şart'ın "Onur" adını taşıyan ilk başlığında insanlık onuru (md. II- 61), yaşam hakkı (md. II- 63), işkence yasağı (md. II- 64), kölelik ve zorla çalıştırma yasağı gibi haklar yer almıştır. Şart'ın ikinci başlığında "Özgürlükler" konusu ele alınmıştır. "Eşitlik" adı altındaki üçüncü başlığı ise; kanun önünde eşitlik (md. II- 80), ayrımcılık yasağı (md. II- 81), kadın-erkek eşitliği (md. II- 83) gibi hakları içermektedir.

"Dayanışma" konusunun ele alındığı dördüncü başlığında ise Şart; haksız yere işten çıkarma durumunda korunma hakkından (md. II- 90) sosyal güvenlik ve sosyal yardıma (md. II- 94) kadar pek çok hakkı güvence altına almıştır.

"Vatandaşlık Hakları"nın yer aldığı bir diğer başlıkta ise Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkı (md. II- 99), belediye seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkı (md. II- 100), iyi yönetim hakkı (md. II- 101), belgelere erişim hakkı (md. II- 102), Avrupa Ombudsmanı (md. II- 103), dilekçe hakkı (md. II- 104), seyahat ve ikamet etme özgürlüğü (md. II- 105), diplomatik koruma ve konsolosluk koruması (md. II- 106) gibi konulara ilişkin AB yurttaşlarının sahip olacağı haklar düzenlenmiştir.

"Adalet" başlığı kapsamında adil yargılanma hakkı (md. II- 108), suçların ve cezaların meşruluğu ve orantılılık ilkeleri ile (md. II- 109), aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkının (md. II- 110) yer aldığı Temel Haklar Şartı son olarak yedinci başlığını "Şartın Yorumlanmasını ve Uygulanmasını Düzenleyen Genel Hükümler"e ayırmıştır (md.111- 114).

1.2.2. Avrupa İnsan Hakları S¼zleřmesi (AİHS)-Temel Haklar şartı İkilemi

Taslak Anayasa'nın onaylanması ihtimali karşısında Birlik hukuk sisteminde "Temel Haklar şartı"nın da yer alacak olması, bu durumun aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları S¼zleřmesi'ne de taraf olan AB Üyesi Devletler açısından bir ikilem yaratıp yaratmayacağı sorununu da beraberinde getirmiştir.

Ancak altı çizilmesi gereken bir nokta, her iki metnin temel haklara ilişkin olarak getirdiği sınırlamaların birbirinden farklı olmasıdır. Tasarı'nın II-112/1 d¼zenlemesinde kullanılan form¼l Birlik'in genel yararının ¼st¼nl¼đ¼n¼ meşrulaştırma amacı taşır. Bunun anlamı, hakların koruma d¼zeyi, koruma alanları, sınırlama nedenleri ve sınırlamanın sınırına ilişkin h¼k¼mlerin içeriğinin ulusal anayasal d¼zenler ve Strazburg Hukuku'ndan bağımsız olarak şart çerçevesinde ve yalnızca L¼ksemburg Mahkemesi tarafından belirlenebileceğidir. şu durumda şart ve S¼zleřme arasındaki çatışma riskinin tam olarak ¼n¼ne geçebilmek m¼mk¼n g¼z¼kmez. şart, L¼ksemburg Mahkemesi için S¼zleřme'den daha kullanışlı bir normatif cihaz g¼r¼n¼m¼ndedir. Birlik hukukundan doğan y¼k¼ml¼l¼kler noktasında L¼ksemburg Mahkemesi'nin denetimi altında olan Birlik Üyesi ¼lkeler, aynı zamanda S¼zleřmeye de taraftır ve S¼zleřme'den doğan uluslararası y¼k¼ml¼l¼kler çerçevesinde Strazburg Mahkemesi'nin denetimi altındadır. Asıl risk, Birlik üyesi ¼lkelerde L¼ksemburg Mahkemesi'nin yetkisinin kural olması, Strazburg Mahkemesi'nin ise S¼zleřme'nin uygulanmasında g¼n geçtikçe marjinal bir konumda kalmasıdır.²³

Hâlihazırdaki antlaşmalar uyarınca Avrupa Birliği'nin Avrupa İnsan Hakları S¼zleřmesi'ne taraf olma yetkisinin bulunmadığını belirtmek gerekir. Oysa Taslak bu noktada radikal bir öz¼m benimseyerek bu yetkiyi Birlik'e tanı mış ve Birlik'in söz konusu S¼zleřmeye taraf olması için gerekli girişimleri yapacağını belirtmiştir (md. I- 7/2). Dolayısıyla Taslağın benimsediği yaklaşıma g¼re, Temel Haklar şartı'nın Avrupa Birliği

²³ Selçuk, "Avrupa Birliği," 93- 94.

Anayasası'nda yer alması ve Avrupa Birliği'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olması birbirinin alternatifi olmayıp tam tersine birbirinin tamamlayıcısıdır.²⁴

1999 Köln Zirvesi'nden çıkan Konsey kararı uyarınca 2000 yılındaki Nice Zirvesi'nde kabul edilen Avrupa Temel Haklar Şartı, birlik düzeyinde temel hak ve özgürlüklerle ilgili bir katalog oluşturmanın ötesinde, sadece Birlik yurttaşları için değil, birlikteki tüm bireyleri kapsayan hak ve özgürlükleri de içermesi bakımından önemlidir. Şart, Birlik hukukunun çeşitli kaynakları arasında dağınık halde bulunan hak kategorilerini bir araya getirmekle yetinmiş, bugüne kadar bilinmeyen yeni bir hak kategorisi getirmemiştir. Taslak Antlaşma'nın ilk bölümünde yer alan 7. madde, temel haklara ilişkin genel ilkelerin yer aldığı bir maddedir. Bu maddede Birlik'in Temel Haklar Şartı'nda ortaya koyulan hak ve özgürlükleri tanıdığı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından belirlenen ve üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklandığı şekliyle temel hakların, Birlik hukukunun genel ilkelerini oluşturduğu ifade edilmektedir. Aralık 2000'deki Nice Zirvesi'nde kabul edilen Avrupa Temel Haklar Şartı, Anayasa Antlaşması metnine dâhil edilerek anayasal bir netlik kazanmıştır.²⁵ Bu durum Anayasayı siyasi açıdan oldukça anlamlı kılmaktadır. Temel Haklar Şartı'nı içine alarak, AB'ye Haklar Beyannamesi benzeri önemli bir unsur sağlamaktadır.²⁶

2. ANAYASA TASLAĞI

Layken Deklarasyonu'nun öngördüğü “önce Konvansiyon, sonra Hükümetlerarası Konferans” tekniğine uygun olarak, on yedi ayın sonunda çalışmalarını tamamlayan Konvansiyon, Tasarı'nın I. ve II. Bölümlerini Haziran 2003 tarihli Selanik Avrupa Konseyi'ne, III. ve IV. Bölümler dâhil kesinleşmiş haliyle Tasarı'nın tümünü Temmuz 2003 tarihinde Roma'da

²⁴ Tezcan, “Avrupa Birliği Anayasa,” 10.

²⁵ Dinan, *AB Ansiklopedisi*, 34- 35.

²⁶ Desmond Dinan, *AB Tarihi*, çev. Hale Akay (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), 364.

gerçekleştirilen Avrupa Konseyi'ne sunmuştur. Konsey tarafından prensipte “iyi bir çalışma zemini” olarak kabul edilen Tasarı, 18 Temmuz 2003 tarihli Avrupa Birliği resmi gazetesinde yayımlanmıştır.²⁷

Sonuç olarak; Avrupa'nın kültürel, dini ve insani mirası ile bu mirastan dokunulamaz ve vazgeçilemez insan hakları, özgürlük, demokrasi, eşitlik ve hukuk devleti şeklinde gelişen evrensel değerlerden ilham alan Anayasa, 448 madde ve 4 bölüm oluşacak şekilde hazırlanmıştır. Anayasa Taslağı, 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. AB'ye katılım için Aday Devlet statüsünde olan ülkeler (Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan ve Romanya) ise Nihai Senet'i imzalamıştır. Anayasanın 1. Bölümü; Birlik'in tanımı ve amaçları, temel haklar ve Birlik vatandaşlığı, Birlik'in yetkileri, Birlik'in kurumları, Birlik yetkilerinin kullanılması, Birlik'in demokratik yaşamı, Birlik'in mali durumu, Birlik ve komşuları ile Birlik'e üyelik olmak üzere 9 başlıktan oluşur. 2. Bölümde Temel Haklar Şartı yer almıştır. 3. Bölümde “Birlik'in Politikaları ve İşleyişi” düzenlenmiştir. 4. Bölümde ise Genel ve Nihai Hükümler yer almıştır.

2.1. Taslak Anayasada Yer Alan Düzenlemeler ve Kurumsal Yapıda Öngörülen Değişiklikler

Taslak Anayasa'nın konvansiyon yöntemiyle hazırlanması kadar önemli bir diğer özelliği; Birlik'in kurumsal yapısında gerçekleştireceği düzenlemelerdir. İlk olarak dikkat çeken düzenleme; Taslak Antlaşma ile Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'ne (Avrupa Konseyi) kurum statüsünün verilmesidir. Buna göre; Birlik'in kurumsal çerçevesi Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Adalet Divanı'ndan oluşmaktadır.²⁸

Taslak Anayasa ile ayrıca Avrupa Parlamentosu'ndaki milletvekili sayısı 736 ile sınırlandırılmıştır (md. I- 19). Ayrıca Parlamento'nun Konsey ile birlikte ortak yasama organı olduğu ve ortak-karar prosedürünün genel

²⁷ Engin Selçuk, “Anayasasını Arayan,” 81.

²⁸ Dinan, *AB Ansiklopedisi*, 87.

yasama prosedürü olduğu belirtilmiştir. Konsey Başkanı'nın 2,5 yılına seçilmesi ve iki kez seçilmenin mümkün olduğu ifade edilmiştir (md. I- 21).

Bir diğer kurum olan Konsey için öngörülen düzenleme ise; Başkan, Devlet ve Hükümet Başkanları, Komisyon Başkanı ve Avrupa Birliği Dışişleri Bakanı'ndan oluşmasıdır. Konsey'in her üç ayda bir toplanması kuralı benimsenmiştir (md. I- 21).

Bu doğrultuda ilk kez “AB Dışişleri Bakanı”ndan söz edilmesi altı çizilmesi gereken bir gelişmedir. Anayasada yer alan düzenlemeyle AB Dışişleri Bakanı; Birlik'in hem ortak güvenlik ve dışişleri yüksek temsilcisi, hem de dış ilişkilerden sorumlu komiseri sıfatını taşıyacaktır (md. I- 27). Daha açık bir anlatımla, AB Dışişleri Bakanı'nın “çifte kasketli” olma durumu söz konusudur. AB Dışişleri Bakanı, Komisyon Başkanının mutabakatı ile Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi tarafından belirlenecek ve Komisyon Başkanı'nın yardımcılığı görevini de üstlenecektir.²⁹

Bir diğer kurum olan Komisyon'un ise 2009'dan itibaren bir Başkan, bir Başkan Yardımcısı ve on üç Komiser olmak üzere toplam 15 üyeden oluşacağı ifade edilmiştir. Komisyonu oluşturacak on üç Komiserin Üye Devletlerden eşitlikçi rotasyon sistemine göre belirlenecek ve üye devletler tarafından her devlet için önerilen üç isim arasından Komisyon Başkanı tarafından seçileceği belirtilmiştir. Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Komisyon Başkanlığı için aday belirlerken Avrupa Parlamentosu seçimlerinin sonuçlarını hesaba katacaktır (md. I- 26).

Son olarak Adalet Divanı için öngörülen değişiklikler incelendiğinde ise Divan'ın; Avrupa Adalet Divanı, Üst Derece Mahkemesi ve Uzmanlaşmış Mahkemelerden oluşacağı belirtilmiştir (md. I- 28).

Kurumsal yapıdaki değişikliklerin yanı sıra oy sisteminde de birtakım düzenlemelere gidilmiş ve bu doğrultuda nitelikli çoğunluk sistemi yeniden

²⁹ Tezcan, “Avrupa Birliği Anayasa,” 7.

tanımlanmıştır (md. I- 24). 2009'dan itibaren nitelikli çoğunluk, üye devletlerin salt çoğunluğunun ya da -Komisyonun teklifi üzerine karar verilmeyen durumlarda- 2/3 çoğunluğunun oyları ile gerçekleşeceği belirtilmiştir. Birlik nüfusunun en az 3/5'ünü (% 60) temsil etmesi gerekmektedir.

2.2. Referandum Gerçeği ve Anayasanın Geleceği

2.2.1. Fransa'da "hayır" denmesinin sebepleri:

Anayasal Antlaşma'nın AB üyesi Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanmasının ardından Üye Devletlerin halklarının da Taslağın kabul edilip edilmemesi noktasında referandumlar yoluyla dikkate alınması gerekmektedir. Bu kapsamda Fransa ve Hollanda'da gerçekleştirilen referandumlar anayasanın geleceğini belirlemiştir. İki ülkede de referandumlardan "hayır" sonucu çıkmış ve Anayasa Taslağı reddedilmiştir.

Fransa'da referanduma katılanların % 54,7'si Anayasal Antlaşma aleyhine oy kullanmıştır. Eurobarometer anketine göre, Antlaşma'yı destekleyenlerin ortak noktası, Anayasal Antlaşma ya verilen desteğin Anayasa'nın kendisi için değil, Avrupa Birliği'ne verilen desteğin bir yansıması olmasıdır. "Hayır" denmesinin sebepleri ise Antlaşma'nın Fransa'daki istihdam üzerinde olumsuz bir etki yapacağının düşünülmesidir (% 31). Bunu Fransa'daki ekonomik durumun kötülüğu ve işsizliğin çok yüksek olması izlemektedir (%26). Antlaşma'nın özellikle ekonomik açıdan fazla liberal bulunması (%19), Cumhurbaşkanı Chirac'a, ulusal hükümete, bazı siyasi partilere muhalefet etme isteği (%18), Antlaşma'da Sosyal Avrupa boyutunun yetersiz olması (%16) ise diğer nedenleri oluşturmaktadır.³⁰

Hollanda'daki referandum, 1 Haziran 2005 tarihinde, Fransa'daki referandumdan çok kısa bir süre sonra yapılmıştır. Bu halk oylamasında "hayır" sonucunun çıkmaması, hem Fransa'daki sonucu güçlendirmesi, hem de

³⁰ Özler, Mindek, *AB'de Anayasa*, 25-26.

Avrupa bütünleşme projesini başından beri desteklemiş olan bir kamuoyuna ve göreceli olarak uyumlu ve istikrarlı bir siyasi yapıya sahip kurucu üyelerden birinde gerçekleşmesi dikkat çekicidir.³¹

2.2.2. Hollanda’da “hayır” denmesinin sebepleri:

En sık dile getirilen neden %32 ile bilgi eksikliğidir. Bunu ulusal egemenliğin kaybedilmesi (%19), ulusal hükümet ve bazı siyasilere duyulan tepki (%14), vergi ödeyen Hollandalı seçmenler açısından AB’nin fazla pahalı olması (%13) izlemektedir. Birlik’in fazla genişlemesine karşı çıkanların oranı %6 iken, Türkiye’yi AB’de istemediklerini söyleyenlerin oranı % 3’tür.³²

2.3. Anayasayı Kurtarma Operasyonu: D Planı

Anayasallaşma sürecinin kurucu iki ülkede yapılan referandumlar sonucunda sekteye uğramasının ardından, Avrupa Komisyonu 10 Mayıs 2006 tarihinde “D Planı Ve Değerlendirme Sürecine İlişkin Bildiri”yi (Communication on Plan D and the Period of Reflection) kabul etmiştir. D Planı, AB yurttaşlarının “çözüm üreten bir Avrupa” isteğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda;

- Tek Pazarın tamamlanmasını engelleyen pürüzlerin kaldırılması,
- Avrupa yurttaşlarına sahip oldukları hakları hatırlatarak, bu hakları kullanmalarını teşvik eden bir yetkilendirme kartı (entitlement card) oluşturulması,
- Topluluk yöntemine ilişkin mevcut Antlaşma hükümlerinin, özellikle organize suçlar, terörizm, insan kaçakçılığı ve adli işbirliği alanlarında

³¹ Özler, Mindek, *AB’de Anayasa*, 27.

³² Eurobarometer, “The European Constitution: post-referendum survey in the Netherlands,” erişim tarihi 24 Mayıs 2010, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

daha çok kullanılarak karar alma mekanizmasının geliştirilmesi ve böylece Avrupa'nın daha güvenli bir yaşam alanı olmasının sağlanması,

- Genişlemenin katacağı değerler ile Birlik'in yeni üyeleri hazmetme kapasitesine ilişkin tartışmaların Komisyon tarafından hazırlanacak bir genişleme stratejisi raporu ile daha ileriye taşınması,
- Avrupa'nın dünyadaki rolüne ilişkin somut fikirler içeren bir strateji belgesi oluşturulması,
- Kurumsal sorunların aşamalı bir yaklaşımla çözümüne ilişkin bir takvim önerilmesi öngörülmekteydi.³³

D Planı'nın başlangıcı Fransa ve Hollanda'daki referandumlara dayanmasına rağmen, Anayasal Antlaşmayı kurtarma operasyonu veya kısıtlı zamanlı reform sürecinin başlangıç noktası olarak ele alınmalıdır. D Planı ile AB vatandaşlarının Birlik politikalarını sahiplenmelerini sağlamak, politikaları güncel ve anlaşılabilir kılmak ve AB kurumlarını hizmet ettikleri kesimlere karşı güvenilir ve sorumlu hale getirmek amaçlanmıştır.³⁴

3. ANAYASAYI TADİL EDEN LİZBON (REFORM) ANTLAŞMASI

Devlet ve Hükümet Başkanları Avrupa'nın anayasallaşması sürecini sekteye uğratan Hollanda ve Fransa referandumlarının ardından iki yıllık bir düşünme dönemine girmiştir. Bu dönem içerisinde bir takım adımlar atılmıştır. İtalyan İçişleri Bakanı Giuliano Amato tarafından yürütölen Avrupa Demokrasisi için Eylem Komitesi (kısaca Amato Grubu) çalışmalar yapmış ve 4 Haziran 2007'de 50 sayfa ve 70 maddeden oluşan bir metin hazırlamıştır.

22 Haziran 2007 Brüksel Zirvesi'nde iki yıllık düşünme dönemi sona ermiştir. Sonuç olarak; Anayasanın onay sürecinin durdurulması ve anayasallaşmayı sağlayacak yeni bir metnin hazırlanması kararlaştırıldı.

³³ Özler, Mindek, *AB'de Anayasa*, 34.

³⁴ Özler, Mindek, *AB'de Anayasa*, 35.

Buna göre, 23 Temmuz 2007'den itibaren bir Hükümetlerarası Konferans düzenlenecektir. 2 Ekim 2007'de üzerinde mutabakata varılan metin, 5 Ekim 2007'de kamuoyuna açıklanmıştır. 13 Aralık 2007'de Portekiz'in başkenti Lizbon'da imzalanan metin, resmiyet kazanmıştır. Ardından onay sürecinin 2008 yılında gerçekleşip 2009 yılı itibariyle antlaşmanın yürürlüğe girmesi planlanmıştır.

Lizbon Antlaşması'nın genel hatlarına bakıldığında Anayasaya nazaran bazı hükümlerinin değiştirildiği, ancak birçok hükmünün hiçbir değişikliğe uğramadan aynen korunduğu görülecektir. Öyle ki Fransa ve Hollanda'daki referandumlarla kapı dışarı edilen Anayasa metni, yumuşatılarak ve sivrilikleri törpülenerek Lizbon Antlaşması ile pencereden girmeyi başarmıştır. Bu noktadan bakıldığında Lizbon Antlaşması'nın özgün bir antlaşma olmadığı, olsa olsa Anayasanın kötü bir kopyası ve daha "light" hale getirilmiş bir versiyonu olduğu kesindir. İki metin arasındaki temel sapma ulusal egemenlikleri rahatsız edip etmeme noktasında ortaya çıkmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Lizbon Antlaşması Anayasaya nazaran ulusal egemenlikleri daha az rahatsız edici bir hüviyete sahiptir. Bunu gerek Birlik'e ait sembollerin, gerekse İngiltere ve Polonya gibi ülkeleri rahatsız eden Temel Haklar Şartı'nın bağlayıcılığının korunmakla birlikte antlaşma metninden çıkarılmasından anlamak mümkündür.³⁵

3.1. Antlaşma'nın İçeriği:

Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği Antlaşması'nı ve Avrupa Topluluğu'nu kuran antlaşmayı değiştiren maddeler içermektedir. AB Antlaşması ismini korumakla beraber, Avrupa Topluluğu Antlaşması Lizbon Antlaşması'nda "Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma" olarak değiştirilmiştir. Anayasa Taslağı'nda olduğu gibi Lizbon Antlaşması'nda da üç sütunlu yapı birleştirilmiştir. "Topluluk" kelimesi yerine "Birlik" kelimesi kullanılarak

³⁵ Ercüment Tezcan, "Anayasadan Lizbon Antlaşmasına: Avrupa Birliği'nde Temel Metin Tartışmaları," erişim tarihi 24 Mayıs 2010, www.usakgundem.com/makale.php?id=391.

Birlik ile Topluluk arasındaki ayrıma son verilmiştir. Böylece ‘‘Avrupa Birliği’’ tek bir kurumsal çerçevenin adı olmakla birlikte; tek bir tüzel kişiliğe sahip olmuştur.

Lizbon Antlaşması iki esas hüküm içerir. İlk hüküm AB Antlaşması'nda yapılacak değişikliklere ilişkindir. AB Antlaşması 6 bölümden oluşmaktadır:

- I. *Ortak Hükümler*: Birlik'in değerleri, amaçları, Birlik ve ye ülkelerin ilişkileri ve ye ülke haklarının askıya alınmasını düzenlemektedir. Temel haklara atıfta bulunulmakla beraber, bu madde ile Temel Haklar Şartı yasal olarak bağlayıcıdır.
- II. *Demokratik lkelere İlişkin Hükümler*: Demokratik eşitlik, temsili demokrasi, katılımcı demokrasi ve vatandaşların girişimlerine ilişkin maddeler içermektedir.
- III. *Kurumlara İlişkin Hükümler*: Kurumsal yapıya ilişkin çerçeve çizilmektedir.
- IV. *Güçlendirilmiş İşbirliğine İlişkin Hükümler*: Güçlendirilmiş işbirliğini oluşturmak için gerekli ye sayısı 9 olarak belirtilmiştir.
- V. *Birlik'in Dış İlişkilerine Dair Genel Hükümler ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na İlişkin zel Hükümler*: Birlik'in dış ilişkilerine ilişkin yeni eklenen bir bölümdür.
- VI. *Nihai Hükümler*: Birlik'in tüzel kişiliğine ve Birlik yeliğinden gönüllü ayrılmaya ilişkin maddeler içerir.

Reform Antlaşması'nın AT Antlaşması'na ilişkin yapılacak değişiklikleri içeren ikinci hükmü ise, AT Antlaşması'nı ‘‘Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma’’ olarak adlandırmıştır.

3.2. Antlaşma'nın Getirdiği Düzenlemeler

Anayasa Taslağı'nın kötü bir kopyası olduğu ithamlarına rağmen Lizbon Antlaşması da beraberinde birçok değişikliği getirmiş ve kurumsal yapıda

birtakım düzenlemeler öngörmüştür. Bu düzenlemeleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Birlik'in tek bir hukuki kimliği söz konusudur.
2. AB'nin üç sütünü birleşmektedir. Birinci sütun, Topluluk alanı; ikinci sütun, dış ilişkiler ve güvenlik; üçüncü sütun ise, cezai ve adli işbirliği gerektiren konuları içerir.
3. Konsey kararları için yeni bir çifte (ikili) çoğunluk sistem öngörmektedir.
4. Nitelikli çoğunlukla karar alınan konuların sayısı arttırılmıştır, yeni alanlar da bu kapsama dâhil edilmiştir: göç, iltica, yabancıların dolaşımı, polis ve yargıda işbirliği.
5. Altı aylık dönüşümlü başkanlık sisteminin yerine 2,5 yıllığına seçilecek ve AB Zirvesi'ne başkanlık edecek Konsey Başkanlığı uygulaması getirilmiştir.
6. "AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi"; AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilciliği ve Dış İlişkiler Komiseri'nin yerini almaktadır.
7. "Ortak karar (co-decision)" usulü, olağan yasama usulü olarak yasama işlemlerinde uygulanacak genel usul haline getirilmiştir.
8. Birlik'in daha demokratik bir yapıya kavuşması için Avrupa Parlamentosu'nun ve ulusal parlamentoların karar alma süreçlerine katılımı arttırılmıştır.

Kurumsal yapıya ilişkin olarak Antlaşma'da yer alan düzenlemeler ise; Komisyon'un 2009- 2014 yılları arasındaki ilk dönemde her Üye Devleti temsil edecek bir komiserden oluşacağı belirtilmiştir. Dönüşümlü temsil sistemi uygulanacak ve AB üye tam sayısının 2/3'ünü oluşturacak şekilde Komisyon'un sayısında azalma meydana gelecektir. 2014'ten sonra ise komiserler dönüşümlü şekilde seçilecek ve üye ülke sayısının 2/3'ü oranında Birlik üyesi, Komisyon Başkanı ve AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği'nden oluşacaktır (ABA'da yapılacak değişikliklere ilişkin 1. hükmün 9D maddesi).

Konsey'de ise 6 aylık dönem başkanlıkları yerine 2,5 yıl görev yapacak Konsey Başkanlığı sistemi getirilmiştir (ABA'da yapılacak değişikliklere ilişkin 1. hükmün 9B maddesi). Konsey kararları için, 2014'ten itibaren ifte çoğunluk sistemi uygulanacaktır. AB mevzuatının nitelikli çoğunlukla kabul edilmesi için, mevzuatın AB nüfusunun % 65'i tarafından kabul edilmesi ve ye ülkelerin % 65'ini kapsaması gerekmektedir. Nitelikli çoğunlukta karar engel sayısı ise en az 4 ye devlet olarak belirlenmiştir (ABA'da yapılacak değişikliklere ilişkin 1. hükmün 9C maddesi).

“AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi”; AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilciliği ve Dış İlişkiler Komiseri'nin yerini almaktadır. Yüksek Temsilci, Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı olmakla beraber, Dışişleri Bakanları aynı zamanda Konsey Başkanı görevini de üstlenecektir (ABA'da yapılacak değişikliklere ilişkin 1. hükmün 9E maddesi).

Avrupa Parlamentosu'nun ye sayısı 750'ye çıkarılmıştır. lke başına en az 6, en fazla 96 koltuk tahsis edilmiştir. Bir metni ya da teklifi incelemek için ulusal parlamentolara tanınan 6 haftalık süre 8 haftaya çıkarılmıştır. Ulusal parlamentolardan basit çoğunlukla itiraz gelmesi durumunda Komisyon teklifi değiştirecek ya da geri çekecektir (ABA'da yapılacak değişikliklere ilişkin 1. hükmün 9A maddesi).

Lizbon Antlaşması'nda belirtilen yeni çoğunluk sistemine göre karar alınırken söz konusu kararın AB nüfusunun %65'ini temsil eden ye Devlet sayısının %55'i (27 üyeli AB'de 15 devlet) tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bir kararın bloke edilmesi için ise en az dört ye devlet gerekmektedir.

3.3. Ioannina Uzlaşısı

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi noktasında İrlanda'da yapılan referandumun sonuçları doğrultusunda Antlaşma'nın Taslak Anayasa'nın akıbetine uğramasını önlemek adına Avrupalı liderler birtakım önlemler alma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda atılan önemli bir adım, Dışişleri Bakanlarını bir araya getiren Ioannina Uzlaşısı'dır.

Ioannina Uzlaşısı adını, 29 Mart 1994 tarihinde Yunanistan'ın Ioannina kentinde gayri resmi olarak toplanan Dışişleri Bakanları Konseyi'nden alır. Bu toplantıda Avrupa Birliği'nin kendini genişleme sürecine hazırlamak amacıyla nitelikli çoğunlukla karar alma usulü ile ilgili olarak varılan anlaşma söz konusudur.³⁶

Polonyalılar Lizbon Antlaşması metnine 2014- 2017 geçiş süreci için dolaylı olarak "Ioannina Uzlaşısı" paragrafının eklenmesini sağlamıştır. Buna göre; eğer ki AB içinde kararın alınmasına engel oluşturabilecek yakınlıkta-ama gerekli azınlık sayısına ulaşmadan- bir grup söz konusuysa, bu karşıt olan grubu da çözüme dâhil etmek için görüşmelerin sürdürülmesine ilişkin yeni bir düzenleme öngörülmüştür.³⁷

Lizbon Antlaşması'nın Anayasa Taslağı'ndan en önemli farkı; anayasa kelimesinin, anayasal niteliği çağrıştıran sembollerin, AB'nin bayrak, marş vs. sembollerinin kullanılmamasıdır. Temel Haklar Şartı tam metin halinde yer almamış, hukuki açıdan aynı değere sahip olmasına rağmen sadece atıfta bulunulmuştur.

Diğer taraftan, bazı üye ülkeler anlaşmanın bazı maddeleriyle ilgili muafiyet elde etmiştir. Örneğin İrlanda ile İngiltere; vize, göçmenler ve mültecilerle ilgili uygulamaların dışında kalma hakkına, Danimarka'yı da yanlarına alarak adalet ve içişleri alanında muafiyeti de ekledi. İngiltere ayrıca, tüm üyeler için bağlayıcı hale gelen Temel Haklar Şartı'na dâhil değildir. Önemli bir husus da Anayasası nedeniyle belgeyi halk oylamasına sunmak zorunda olan tek ülkenin İrlanda olmasıdır. Avrupa Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso, İrlanda'nın AB üyeliğinden en çok fayda sağlayan ülkelere biri olduğunu hatırlatarak Avrupa'ya bağlılığını göstermesi çağrısında bulunmuştur.³⁸

³⁶ *AB Sözlüğü* (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekim 2004), 35.

³⁷ Ercüment Tezcan, "Reform Antlaşması Tamam, Sıradaki Gelsin," erişim tarihi 25 Mayıs 2010, www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=2&id=860.

³⁸ Deniz Altınbaş, "Lizbon Antlaşması İmzalandı: Avrupa'da Demokrasi Sallantıda," erişim tarihi 27 Mayıs 2010, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=2&ID=2252>, .

2005 yılında anayasanın beklenmedik bir Şekilde geri çevrilmesi ile birlikte AB'nin içine girdiği bunalım "orta yaş krizi" olarak değerlendirilmiştir. Anayasanın siyasi bir çerçevesi olsa da, Lizbon Antlaşması'nın ağırlıklı bir Şekilde teknik olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, asıl sorun Avrupa'nın "ilginç" demokrasi anlayışındadır. Halk oylamalarında reddedilme ihtimalinin yüksek olması nedeniyle halk oylamalarından kaçmak, AB ile ilgili gelişmelerin yine halkın üstünde ve uzağında bir grup elit tarafından gerçekleştirilmekte olduğunu göstermektedir. Kendisini "demokrasinin beşiği" olarak tanımlayan Avrupa'nın, sonuçtan korktuğu için halkın fikirlerini sormaktan kaçınması "şaşırtıcı" görünmektedir.³⁹

SONUÇ

AB'yi kurucu antlaşmalar (Roma ve Paris Antlaşmaları) ve onları revize eden antlaşmalardan (Tek Senet, Maastricht, Amsterdam, Nice Antlaşmaları) anayasal nitelikteki bir zemin oluşturmaya iten neden, genişleme ve derinleşme olarak adlandıracağımız iki temel olguda aranmalıdır. Bu iki olgu, Birlik'i oluşturan ülkelerin egemenliklerinin bir üst otoriteye devredilerek bütünleşmesini sağlayacak yeni bir oluşumun vazgeçilmez unsurları olmuştur.

1 Ocak 2007 tarihinden itibaren 27 üyeye ulaşan Birlik, entegrasyonu pek çok alanda gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Günümüzde ulus-üstü yapılanmaya verilebilecek tek örnek olma vasfına sahip Birlik için artık devletlerin iradeleri ile inşa edilen uluslararası hukuk antlaşması niteliğindeki hukuki metinlere değil; ortak değerleri de kapsamına dâhil eden, daha bütüncül bir yaklaşımla Avrupa halklarının iradelerini temel alan bir "anayasa"ya ihtiyaç vardı.

Anayasanın Avrupa halklarının üzerine temellendirilmesi hedefi kendisini -Taslak Anayasa'yı kaleme alacak olan- Konvansiyon'da bulur. Demokrasi açığı ve meşruiyet sorunu gibi tartışmalara da bir nihayet vermeyi amaçlayan Konvansiyon yani Kurucu Meclis, katılım itibariyle

³⁹ Altınbaş, "Lizbon Antlaşması," 2.

aslında oldukça demokratik bir yapının da adı olmuştur. Konvansiyon anayasa oluşturma sürecine Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi gibi sosyal tarafları dâhil etmekle kalmamış, aynı zamanda Üye ve Aday Ülkeleri hatta Avrupa halklarını oluşturan Birlik Üyesi Devletlerin vatandaşlarını da dâhil etmiştir.

7 Aralık 2000’de kabul edilen Temel Haklar Şartı ise bir temel haklar katalogu bulunmayan Birlik hukuk düzeninde -şimdiye dek tanınmış olan- temel hakların bir metinde somutlaştırılmasını sağlamıştır. Şart aynı zamanda Taslak Anayasa’nın ikinci bölümünde de yer almıştır. Temel Haklar Şartı’nın varlığı anayasayı siyasi açıdan anlamlı kılmakla kalmamış, Avrupa Birliği’ne de “Haklar Beyannamesi” benzeri bir görünüm kazandırmıştır.

Konvansiyon’un on yedi ay süren çalışmalarını tamamlaması ile birlikte Anayasa Taslağı, 29 Ekim 2004’te Roma’da imzalanmıştır. Kurumsal çerçevede pek çok değişim öngören Taslak Anayasa, Hollanda ve Fransa’daki referandumlardan çıkan ret oylarıyla adeta çöpe atılmıştır. Toplulukların oluşması aşamasında esas rol oynayan altı kurucu üyeden Fransa ve Hollanda’nın Taslak’a “hayır” demesi; ilk önce ekonomik açıdan bütünleşme fikri ile yola çıkan ve daha sonra bu bütünleşme arzusunu siyasal alanda da gerçekleştirmeyi amaçlayan Birlik’in derinleşmesini sekteye uğratan önemli bir gelişmedir. Bu durum aynı zamanda ulusal egemenliğin bir üst otoriteye devrini öngören AB’nin kurucu üyelerinin, ulusal egemenlik kaygılarını ortaya koyması bakımından üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Anayasa Taslağı’nın ulusal egemenlikleri rahatsız eden maddelerinin törpülenip Üye Devletlerin isteklerine daha uygun bir hale getirilerek yeniden ambalajlandırılması olarak nitelendirilebileceğimiz Lizbon Antlaşması ise federasyonu ve federal devleti çağrıştırabilecek simgeleri barındırmaması, -hukuki bağlayıcılığı korunmakla birlikte- Temel Haklar Şartı’na yer vermeyip sadece atıfta bulunması ile Anayasa’ya giydirilmiş yeni bir elbise görünümündedir.

Taslağın içerdiği pek çok hükmün Lizbon Antlaşması'na olduğu gibi aktarılmış olmasına karşın İrlanda'da yapılan referandumdan çıkan ret oylarının oranı AB'nin anayasallaşma serüveninin de seyrini belirlemiş, daha da önemlisi AB'nin bir anayasaya sahip olması için yaşanan bu süreçte artık Avrupa halklarının katılımını (sürece dâhil edilmesini) da sağlayıp daha demokratik bir örgüt niteliği kazanma amacı "referandum" olgusunu sorgulanır hale getirmişti. Daha çok demokrasi ve halkın daha az katılımı isteği bir "ikilem" olarak AB gündemindeki yerini almıştı.

Ancak daha sonraki süreçte -biraz da artan baskılar nedeniyle- İrlanda engelini de açılması, AB'nin anayasa ihtiyacının giderilmesi noktasında oldukça önemliydi. Lizbon Antlaşması, 1 Aralık 2009 tarihi ile yürürlüğe girdi. Ancak Birlik'in artık bir anayasasının, dışışleri bakanının vs. bulunması gibi önemli değişiklikler bile "supranasyonel (ulus-üstü) bir yapı" hayalini kuranları skt-u hayale uğratmış görünmektedir. Bütünleşme sürecinin iki lokomotifleri olan derinleşme ve genişleme anlamında atılacak bir sonraki adımlar Őimdiden merak konusudur. Genişleme anlamında Birlik'e adaylık başvurusunda bulunan birçok ülke var ancak derinleşme kapsamında Birlik'in bundan sonraki hedefinin ne olacağını zamanla göreceğiz.

KAYNAKÇA

AB Sözlüğü. T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekim 2004.

Altınbaş, Deniz. “Lizbon Antlaşması İmzalandı: Avrupa’da Demokrasi Sallantıda.” Erişim tarihi 7 Haziran 2010.

<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=2&ID=2252>.

Arsava, A. Füsün. “Avrupa Birliği’nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* Cilt 3 Sayı 2 (Bahar 2004): 1- 9.

Arsava, A. Füsün. “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar Şartı.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* Cilt 52 Sayı 1 (1997): 117-124.

Bozkurt, Enver, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş. *AB Hukuku*, 4. bs. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008.

Canatan, Bilal. *Düşünce Tarihinde, Kamu Hukukunda, Avrupa Birliği’nde Yerellik İlkesi*. Ankara: 2001.

Dinan, Desmond. *AB Ansiklopedisi* Cilt 1- 2, Çeviren Hale Akay. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.

Dinan, Desmond. *AB Tarihi*, Çeviren Hale Akay. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

Eurobarometer, Erişim tarihi 7 Haziran 2010,

http://ec.europa.eu.public_onion/archives/flash_arch_en.htm.

Habermas, Jürgen. “Avrupa Topluluğu Neden Anayasal Bir Çerçeveye Gereksinim Duyuyor.” *Cogito* 26 (2001): 69- 84.

Özler, Zeynep ve Can MındeK. *AB' de Anayasa Süreci ve Lizbon Antlaşması*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No 218: 2008.

Selçuk, Engin. “Anayasasını Arayan Avrupa: Avrupa Anayasal Antlaşma Tasarısı Üzerine.” *Hukuk ve Adalet* 3 (2004): 59- 97.

Selçuk, Engin. “Avrupa Birliği Anayasal Düzeninde Temel Hakların Serüveni.” *İ.Ü SBF Dergisi* (Mart 2005): 13- 49.

Tezcan, Ercüment. “Avrupa Birliği Anayasa Taslağı ve Öngördüğü Yenilikler (1).” Erişim tarihi 7 Haziran 2010.

http://www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_03.html.

Tezcan, Ercüment. “Anayasadan Lizbon Antlaşmasına: Avrupa Birliği'nde Temel Metin Tartışmaları.” Erişim tarihi 7 Haziran 2010.

<http://www.usakgundem.com/makale.php?id=391>.

Tezcan, Ercüment. “Reform Antlaşması Tamam, Sıradaki Gelsin.” Erişim tarihi 7 Haziran 2010.

<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=818&type=12>,

MULTICULTURALISM IN THE GOVERNANCE OF THE EUROPEAN UNION AND CONTRIBUTIONS OF TURKEY'S ACCESSION

Avrupa Birliği Yönetişiminde Çokkültürlülük ve Türkiye'nin Katılımının Sağlayacağı Katkılar

Cansu ARISOY*

Abstract:

Since 1920s Turkey and Europe have been in a continuous interaction. This active relationship has become more dynamic with the beginning of the accession process in the early 1990s. In this modern world where national borders are almost abolished with the impact of rising globalism the EU must show its authority as a consolidative power. In this respect EU can benefit from Turkey in many ways. In this article these benefits are discussed in terms of Turkey's Muslim identity, population, energy and security. The benefits that will be provided by Turkey if it enters into the Union are handled on a socio-cultural basis.

Keywords: *European Union, Turkey, multiculturalism.*

Özet:

1920'lerden beri Türkiye ve Avrupa devamlı bir etkileşim içindedir. Bu aktif ilişki Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin başlayışıyla 1990'ların başında daha dinamik hale gelmiştir. Ulusal sınırların artan küreselleşmenin etkisiyle neredeyse ortadan kalktığı modern dünyada Avrupa Birliği, otoritesini birleştirici bir güç olarak göstermelidir. Bu bağlamda AB, Türkiye'den pek çok şekilde faydalanabilir. Bu makalede söz konusu faydalar Türkiye'nin Müslüman kimliği, nüfusu, enerji ve güvenlik konuları üzerinden ele alınacaktır. Türkiye'nin AB'ye girmesi durumunda Birliğe sağlayacağı faydalar sosyo-kültürel bir zeminde ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: *Avrupa Birliği, Türkiye, çok kültürlülük.*

* Cansu ARISOY graduated from the Sociology Department of Middle East Technical University and completed MA Political Communications in Cardiff University School of Journalism, Media and Cultural Studies.

INTRODUCTION

For the last decades with the effect of increasing globalisation; the interaction and interdependency have become the indispensable features of today's societies instead of independency. These are the features which found in economic, security, social and cultural issues. In other words, in every component that forms societies. In such a period, the European Union constitutes "the most successful regional integration project in the new world order".¹

In Turkish history *westernization* is always thought as the other name for modernization. Since the proclamation of the Republic in 1923; westernization has become the main aim for the Turkish governments. The reforms that had been carried out in 18th and 19th centuries were the reflections of the desire to become westernized. In this respect, being a member of the EU is an essential part of this process.

Nearly almost all the governments put a certain effort to be accepted as a member of the EU. Even the Islamist, conservative and nationalist parties in Turkey committed to the target of the EU membership. The relationship between the EU and Turkey has been deepened with the Customs Union and has gained another dimension with the confirmation of Turkey's candidacy status on December 1999 in Helsinki Summit. Being officially accepted as a candidate country by European Council in December 1999, Helsinki Summit was a turning point for Turkey. In the time of Helsinki Summit, Turkey was in a deep economic and political crisis. In this period, economy and democratization are the main problems to be solved by Turkish government. Especially if the last economic crisis which started in 2001 and New Europe's emphasis on human rights during 1980s and 1990s are considered, the importance of the two factors can be seen more easily.

¹ S. Aydın, *Possible Contributions of Turkey's EU Membership to the Union* (2002).

As a result of an old and hard journey, the decision of the EU was a milestone in Turkey's history. Today in everywhere, in taxis, universities, restaurants and coffee houses same question is asked: whether or not the EU will accept Turkey which is a Muslim majority state.

In this article the benefits of Turkish accession to the EU will be analysed in the framework of multiculturalism. During the examination, factors of Islam, population, security and energy will be the main points.

1. MULTICULTURALISM and IDENTITY CONFLICT

1.1. Being an Exclusive Club in the Territory of Universal Borders

European identity is formed as a result of the accumulation of the long lasting wars, bloody revolutions, religious-political pressures, enlightenment and industrialization. European states do not act as unified members of one coalition. On the contrary, they protect their own national interests and act as autonomous nation states. This means that when a security problem occurs, those states will watch for the hegemonic power rather than economic prosperity of the union and multiculturalism. As Aydin underlines that,

the fact that the concept of Europe denotes a certain degree of cultural, political and demographic unity despite these factors does not come to mean that a European consciousness is fully internalised by the people of member countries.²

Before studying the place of multiculturalism in the governance of the European Union, it would be beneficial to take a look at the operational meaning of multiculturalism. Rosado defines multiculturalism as

a system of beliefs and behaviours that recognizes and respects the presence of all diverse groups in an organization or society, acknowledges and values their socio-cultural differences, and

² Aydin, *Possible Contributions*, 39.

*encourages and enables their continued contribution within an inclusive cultural context which empowers all within the organization or society.*³

To understand Turkey's role in the European Union better we should first understand that Turkey has always been a multicultural society. Turkey is not a melting pot though, in which all the cultures can be found in a homogenous position. Turkish society is heterogeneous which all the ingredients stay as they are, not mixed with each other. Turkey is a culturally rich country where people protect their own heritages. In this respect Turkish multiculturalism resembles to a traditional Turkish desert named *aşure*. In *aşure* every ingredient preserves its very own flavour but altogether they compose a delicious taste. In this sense the EU's characteristic might be resembled to jazz music. According to Kahraman, jazz is one of the most democratic music systems.⁴ It is because jazz is about the relationship between the individualistic freedom and team unity. Jazz means everyone being him or herself and contributing to the overall production as him or herself. Eventually this is a life culture. There is a harmony between the component and complement. Kahraman also states that maybe the roots of the relationship between the individual and democracy which everybody looks for, is founded in jazz.

Rosado introduces a term which can be applied to the relationship between the EU and Turkey: *Transculturation*⁵ is a reciprocal process which two cultures give and take from each other. As a result of this process a "new cultural reality"⁶ occurs. The concepts of culture and identity are both formed as a result of an ongoing change, exchange and dynamism. As Aydın states that, "collective identity formation is a dynamic process which comes into being with reciprocal social interaction."⁷ It is a fact that contiguity requires cultural exchange. In this respect it can be said that, the relationship

³ C. Rosado, *Toward a Definition of Multiculturalism* (1996), 2.

⁴ B. Kahraman, *Kitle Kültürü Kitlelerin Afyonu* (Agora Kitaplığı, 2007), 38.

⁵ Rosado, *Toward a Definition*, 7.

⁶ Aydın, *Possible Contributions*, 38.

⁷ Aydın, *Possible Contributions*, 38.

between the EU and Turkey depends on mutual interests. By affecting each other, both the EU and Turkey can learn from each other without losing their identities.

In the era after Copenhagen, the EU seemed like a divided entity which deals with severe identity crises. Armesto asks the crucial question: is there any such thing named European civilization? According to him, “there is no such thing as a European civilization that is shared by all the peoples of Europe and is unique to them – a civilization that marks ‘us’ out from the rest of the world.”⁸ Although cultural exchange is the reality of the EU, Armesto declares that,

strength, which have made Europe an arena of competing cultures rather than a single civilization; and they have been cultivated, by peoples on Europe's frontiers, with neighbours outside, with a sort of centrifugal effect. Common historical experience is a dangerous background to which to appeal: its effect is generally divisive.

In such an environment where cultural differences become sensitive phenomena that include many meanings and multiculturalism becomes an internationally important dynamic; European Union's strategy to stay as an exclusive club creates disharmony. Because being exclusive brings exclusionist policies to world politics, then transculturalism becomes invalid. In all political entities, “social structural and political conditions influence people's attitudes towards ethnic in and out groups”.⁹ And these attitudes reflect the realities of the members of these ethnic groups which are based on divergent identities. A Turkey that will be successfully integrated to the EU depends on a “nonxenophobic EU immigration policy” and this has two characteristics:

⁸ F. F. Armesto, “A European Civilization: Is There Any Such Thing?” *European Review* Vol 10 No1 (2002): 3-9.

⁹ M, Verkuyten, K, Zaremba, “Interethnic Relations in a Changing Political Context,” *Social Psychology Quarterly* Vol 68 No 4 (2005), 383.

- 1) the acknowledgement of the suboptimal nature of the exclusive club implied by nationality
- 2) the alleviation of the nondivisibility and nontransparency of the immigration issue.¹⁰

Referring to the popular sociological opinion, the world is becoming more like a global village. Also there is an emphasis upon post-national norms. In such context, the Westphalian understanding of governance started to change its essence. This is a post –Westphalian world and in this formation democratization, economic welfare and collaboration are the key factors.

Since the EU gave Turkey a date for the start of the accession talks, the agenda of the people in the street started to change. Everywhere people began to ask each other whether the EU can accept Turkey, specifically, a majority - Muslim society or not. According to Elver, “Turkey’s application has never received a warm welcome”.¹¹

According to Benhabib there is an “irony” in current political developments:

*while state sovereignty in economic, military, and technological domains has been greatly eroded, it is nonetheless vigorously asserted; national borders, while more porous, still keep out aliens and intruders.*¹²

¹⁰ Uğur, “Freedom of Movement vs. Exclusion: A Reinterpretation of the ‘Insider’-‘Outsider’ Divide in the European Union,” *International Migration Review* Vol 29 No 4 (1995): 64.

¹¹ H. Elver, *Reluctant Partners Turkey and the European Union* (2005), 25.

¹² S. Benhabib, “Borders, Boundaries, and Citizenship,” *American Political Science Association* Vol 38 No 4 (Oct.2005): 674.

Benhabib states that while the terrains that we are travelling on have changed, our normative maps have not.¹³ The societies which do not have an EU origin are called the third country nationals and the situation of these countries is different. It is a dramatic fact that while European Union citizenship makes it possible for all EU citizens to vote, run for, and hold office in local as well as Union-wide elections, this is not the case for third-country nationals.¹⁴

The period that we are experiencing is the “era of cosmopolitan norms”.¹⁵ This is the time when the struggle between the state sovereignty and national hospitality has become less intense. However it has not been completely abolished. But new types of political positions have emerged to challenge these disparities between the citizens and long-term residents. In other words: “insiders and outsiders.”¹⁶

1.2. Bermuda Triangle: Turkey, the EU, and the Issue of Islam

In November 2002 the Islamic oriented Justice and Development Party (AKP) took 34.28% of the votes and became the party in government. The major bottlenecks that stand on Turkey's path of the EU journey are the “anti-Muslim feeling in Europe and resurgent ethnic nationalism in Turkey”.¹⁷ Samuel Huntington's theory of “clash of civilizations”¹⁸ is a pioneer concept which demonizes Islam. The striking consequence of this theory is the rising of anti-Muslim feelings in the Western world.

Fear of Islam is a growing feature in Western societies. Especially September 11 triggered the dreadful feelings against the Muslims among most of the Europeans. Carr puts forward the striking concept of

¹³ Benhabib, “Borders, Boundaries.”

¹⁴ Benhabib, “Borders, Boundaries,” 675.

¹⁵ Benhabib, “Borders, Boundaries,” 675.

¹⁶ Benhabib, “Borders, Boundaries,” 675.

¹⁷ Elver, *Reluctant Partners*, 24.

¹⁸ S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations and Remaking the World Order* (Touchstone: USA, 1996).

“Eurabia”.¹⁹ This is the fear of Europe’s turning into an “Islamic colony called Eurabia”. This is a very influential term among the intellectuals who think that Europe “as a doomed and decadent continent”.²⁰ The conspiracy theory has turned out to be Islamophobia and Xenophobia among Western societies which have the thought that Muslims have diametrically opposite values to West. Islam’s “celebrated cultural achievements” are despised and Islam is seen as “a perennially barbaric, parasitic and oppressive religion”.²¹

The long lasting argument that the EU is a Christian Club is discussed too many times. With respect to the concept of European identity, EU’s attitudes towards Turkey are affected by the Christian–Muslim conflict. However it is interesting that the representatives of so called soft Islam, showed a noteworthy effort to implement the EU provisions. On the contrary, previous governments, despite the fact that they had strong bonds with the West, were not as successful as the AKP government.

For many years Turkey’s political conflicts and economic regression slowed down its involvement project with the EU. However now it is widely accepted that Turkey has achieved progress in these domains. Economy is growing, inflation has been decreasing. Military’s role is getting smaller and minority rights are being extended. Although Turkey’s overpopulation still constitutes a problem, as a result of these reforms, Turkish government believes that Turkey deserved to become a member of the EU at last.

Besides the supporters of Turkish accession to the EU, for example Gerard Schröder and Tony Blair; there are also hostile voices like the former president of France and the head of the Convention on the Future of Europe Valéry Giscard d’Estaing. According to him and others who share the same idea, Turkey’s Muslim identity is the biggest barrier on its path to the EU. According to this view Europe’s secular future would be endangered if a

¹⁹ M. Carr, “You Are Now entering Eurabia” *Race and Class* Vol 48 No 1 (2006):

1.

²⁰ Carr, “You Are.”

²¹ Carr, “You Are,” 6.

Muslim country like Turkey enters into the Union. Even d'Estaing has resembled "Turkey's possible entry into the European Union to the end of Europe".²² As he signified in November 2002, "[Turkey] had a *different culture, a different approach, a different way of life*".²³ According to a TESEV (Turkish Economic and Social Studies Foundation) survey about the EU enlargement it is claimed that the first criteria for enlargement process is to be European. This means that applications will be directly rejected if the applicants will not be considered as European like in the case of Morocco.

Another survey from TESEV puts forward the support of the Turkish electorates for EU membership and the demand for policy improvements. According to the survey,

*90 percent of respondents appear to be extremely unhappy about the workings of Turkey's democracy and 74 percent indicate that the right to use ethnic languages should be allowed under all circumstances.*²⁴

Besides the problems related to the Copenhagen Criteria, there are other barriers to Turkish accession to the EU. The first one is the cultural difference between the Union and Turkey which is mostly generated from the different religious backgrounds of Turkish population. In the speech that was given in 2002, by Valery Giscard d'Estaing, former president of France and chairman of the committee of the European Constitution put forward the general point of view about Turkey's accession to the EU. According to him most of the European leaders are agree with d'Estaing but they do not dare to say so in public: "an unbridgeable cultural divide existed between Turkey and Europe, that Turkey was not a European country and that its membership would bring about the end of the EU."²⁵ It is noteworthy that this opinion holds a strong contrast to Turkey's position as a bridge.

²² M. Bunzl, "Between anti-Semitism and Islamophobia: Some thoughts on the new Europe," *American Ethnologist* Vol 32 No 4 (2005): 505

²³ Bunzl, "Between."

²⁴ Öniş, *Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era* (2002), 16.

²⁵ Öniş, *Domestic Politics*.

Certainly this attitude is in conflict with the European understanding of multiculturalism and “its Renaissance ideals which it has exported to the whole world”.²⁶

In this sense, in the process of EU enlargement the communication factor is very important. Members of the EU are hesitating about whether Turkey can adapt the nature of the EU or not. To wipe out these doubts, people should be informed about that

*Europe, just like Turkey, is not a uniform, monolithic bloc with a single opinion or a single voice [...] EU is not just a VIP club where members are being too whimsical to allow new members in. It is, in fact, a complex sum of rules, regulations, institutions, and codes of conduct that demand convergence and cohesion among its members.*²⁷

The discrimination of the Muslim population in European societies is an example of the classic dichotomy between *us* and *them*. In this context, “the basic principle of a universal welfare policy is not to discriminate between citizens”.²⁸ However the fact is that Islamophobia concerns Turkey’s membership in the EU. Despite the reforms that are about the minorities, Turkey’s identity as a Muslim country always puts obstacles on its way to the EU. The cynical European point of view can also be seen again in the words of Haider’s Freedom Party. This organisation concretely specified that Turkey is an Islamic Trojan horse and its entry in the EU will start the Islamization of the continent. According to Haider Turkey’s population will be 95 million for the year 2050 and he shouts out loud the worst fear of the New Europe,

the country with the highest population in the EU would then be Islamic! [...] Today an estimated 15 million Muslims already live in

²⁶ Öniş, *Domestic Politics*.

²⁷ A. Esen, *Absorption Capacity of the EU and Turkish Accession: Definitions and Comments*, (2007).

²⁸ Crepaz and Damron, “Constructing Tolerance: How the Welfare State Shapes Attitudes About Immigrants,” *Comparative Political Studies* (2009), 445.

*the members states of the EU [...] Turkey's EU accession would certainly be the end of this community.*²⁹

Today Islam is becoming one of the religions in Europe Karlsson emphasizes that, [Islam] has become a European religion and soon people will start to mention about Western Islam the same way like Eastern Christianity. Then Islam must be accepted “recognized and regarded as a *domestic* European religion”.³⁰

2. CONTRIBUTIONS OF TURKISH ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

2.1. Turkey's Role as a Cultural Communicator

For centuries Turkey existed as a cultural bridge between European and Asian societies and this enriched its very formation. Turkey is always seen as a window which opens to West from East and vice-a-versa. Turkey's position as a bridge or a window makes possible the country to “combine properties that seem contradictory such as European identity and Islam and make this combination a symbol of its culture”.³¹

In Europe, Islam is the second common religion after Christianity. In this sense, Turkey's accession to the EU will help to mitigate social and political strain between the citizens by becoming an example for the other Muslim communities residing in Europe.

Turkey would be the best example for the Muslim countries with its secular structure and stable democracy. The Muslim world badly needs such examples According to Karlsson,

²⁹ Crepaz and Damron, “Constructing Tolerance:”

³⁰ I. Karlsson, *Turkey in Europe But Not Of Europe?* Tesev Foreign Policy Program (Lund University Centre for European Studies, 2009), 15.

³¹ Aydın, *Possible Contributions*, 39.

if Turkey remains outside the Union, this will have serious consequences [...] The Turkish membership of the EU would demonstrate the falsity of the argument that Islam and democracy cannot co-exist and would help to bring about favourable changes in the Islamic world's attitude towards Europe.³²

It should be realized that Muslims can positively contribute to the construction of global governance which holds an important place in New Europe. The Muslim existence should be seen as cultural affluence not as a hurdle. More importantly Turkey's accession to the EU will prove that the Union is not a Christian Club. Taking a negative attitude towards Islam is against the Union's essence. If the Union discriminates Islam from other cultures that are present in Europe's essence, this may lead to the creation of a "ghetto Islam"

Europe does not have a religious Christian essence, but the formation of Europe and European values is an open historical process. A 'no' to Turkey on religious and cultural grounds will be disastrous for Europe since it will send an immediate and strong message to the fastest growing segments of the European population that they will always be considered unwelcome and second class citizens even if they chose a secular way of life. Sending such a message could, before we know it, lead to an emergence of a ghetto Islam in Europe instead of a modern tolerant European Islam.³³

In this respect, a secular, modern and democratic country which has a free market economy and a Muslim majority population will have a drastic effect on discarding the concept of Christian Club. According to the idea, Europe is a socio-cultural mosaic, and for the Union to prove this it must pay respect for cultural differences. In this sense Turkey's full membership would be beneficial. However, as mentioned above, according to a certain

³² Karlsson, *Turkey in Europe*, 14.

³³ Karlsson, *Turkey in Europe*, 14.

side Turkey is even seen as an “Islamic Trojan horse.”³⁴ Accession of Turkey will be an opportunity for the EU to show its commitment to unity in diversity which is also the Union’s essence. It is noteworthy that if the EU will show that it is not a Christian Club; the trust of the Middle Eastern countries to the Union will increase. This means that Turkey will act as a cultural communicator. Turkey’s membership to the EU will strengthen Turkey’s binding role between two sides. Eventually this would help the EU to spread its own values and contribute to the development of the countries in the region.

2.2. An Overpopulated Country in the Union Possible?

Another drawback about Turkey’s accession to the Union is the country’s oversized population. As mentioned before the biggest fear was uttered with Haider’s words:

*the country with the highest population in the EU would then be Islamic! [...] Today, an estimated 15 million Muslims already live in the members states of the EU [...] Turkey’s EU accession would certainly be the end of this community.*³⁵

The uncontrolled population of Turkey constitutes a problem for the forthcoming generations in terms of education quality and employment. Huge population in Turkey creates distrust and suspicion among the European countries. However, in terms of economic dynamism, Turkey’s young population will play a crucial role to keep European economy alive. Especially the educated, skilled young workers will have the leading role in developing technology and science. Domaniç states that this disadvantage of Turkey can be turned into a gift for the EU:

At the moment, around 20 percent of the Turkish population is below the age of 10 and as demographic trends show, by 2020 the

³⁴ Bunzl, “Between,” 505.

³⁵ Bunzl, “Between,” 505.

*percentage of the working age population to the rest will reach optimal levels. If Turkey manages to enhance this demographic gift with correct educational policies and investments, the Turkish human capital will be the driving force of sustained economic growth and structural change, not only domestically but also regionally. Increases in human capital would also facilitate a faster convergence with the EU.*³⁶

Flexible labour market requires more temporary labour immigration. With its dynamic population, Turkey will make a positive contribution to the EU's global economic power. A TÜSİAD (Turkish Industrialist' & Business Association) report announces that,

*with a population of 71 million, a steadily increasing GDP level (671 billion euros), an economic growth average of 7% in the last 5 years, a young and entrepreneurial population, an export oriented industrial economy and a rapidly developing information society, Turkey's accession will increase the size and competitiveness of the European internal market.*³⁷

Turkey's young and educated population will constitute an important part of Europe's qualified labour force. Although this characteristic of Turkey will boost Europe's economy by bringing dynamism to "European tourism sector, Eurasian markets, energy networks, attracting even more investments",³⁸ it creates fear of unemployment among the Europeans. Besides Turkey's accession will raise the level of competition among the private sector and this will provide better services to the public.

United Nations Population Fund declared that in the economies of Western Europe, in most sectors, more labour power will be needed in every

³⁶ S. Domaniç, *The Turkish Accession to European Union: Mutually Beneficial? Mutually Possible?* (Institute of Public Affairs, 2007), 5.

³⁷ *Main Contributions of Turkey's Membership to the EU* (TÜSİAD).

³⁸ *Main Contributions*

level of skill.³⁹ In the report it is also mentioned that in the years 2050s Turkey's population will start to fall down so this issue will not be problem anymore. Briefly it is a fact that European population gets older rapidly and in short term Turkey will provide the young, dynamic and educated population to the old continent.

2.3. Turkey's Importance in Terms of Security and Energy

As a reliable member of the NATO, Turkey's accession in the EU will balance the military and civil aspects in the Union. From a geo-strategic perspective Turkey's importance for Europe is unquestionable. At this point Öniş underlines a crucial argument about the EU as a "security community":⁴⁰

the underlying logic of the EU as a security community is, that a process of mutual democratization and economic integration, rather than using direct force and the threat of military action, provides peace.

It is a fact that an EU with Turkey will be more efficient while struggling with political problems and crises. According to TÜSİAD's report, "threats from undemocratic regimes, terrorism, illegal immigration and trafficking in drugs, arms, and human beings [etc]" will be easier to cope with if Turkey would be included in the EU.⁴¹ Turkey has a considerable experience in struggling with terrorism. In this framework nations and transnational organisations should collaborate to prevent terrorism. This brings the necessity of cooperation between Turkey and the EU. Turkey is open to every kind of collaboration to abolish terrorism for a very long time. Also in every opportunity Turkey utters that it is ready to share all the accumulation and experience that it gained about terrorism.⁴²

³⁹ *Türkiye Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri* (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Kasım 2004), 39.

⁴⁰ Öniş, *Domestic Politics*, 21.

⁴¹ *Main Contributions*.

⁴² *Türkiye Üyeliğinin*, 15.

Without Turkey's role as a bonding power between the civil and military aspects and as a reliable ally of NATO, EU's Common Foreign and Security Policy will not have an effective power. Turkey's geo-political and geo-strategic importance will help the Union to make instrumental contributions to world peace and stability of political affairs.

In addition to security, Turkey has a crucial role in the arena of energy. It should be underlined that Turkey is a transitional country to the regions which have rich underground sources like petrol and natural gas. Turkey constitutes an important bond in East-West energy corridor. As mentioned in the TÜSİAD report, Turkey plays an important role in "channelling the Caspian and Middle Eastern energy to Europe and world markets".⁴³ EU's energy security will be increased with Turkey's accession to the EU. Because Turkey can provide secondary paths like "Baku-Tbilisi-Ceyhan and Iraq-Ceyhan oil pipelines; Turkmenistan-Turkey-Europe, the Shah Deniz, the Black Sea and Turkey-Greece natural gas pipelines".⁴⁴ With regard to the same report, Turkey has the "biggest potential for renewable energies such as hydroelectric, thermal, solar, biomass and wind power reserves among European countries."⁴⁵

Besides Russia, Ukraine, Moldova, Belarus, Morocco, Algeria, Tunisia, Libya, Egypt, Lebanon, Palestine, Israel, Jordan, and Syria; with Turkey's accession the Union will be neighbour to Iraq and Iran to the countries which are at the heart of Middle East. This will give the Union the opportunity to play a more active role in international arena. Turkey's existence in the EU will provide sustainable stability in the Middle East, Balkans and Aegean region. Moreover Turkey's geographical position in the Black Sea, Russia, and the Central Asia will place the EU in a more important and international place.

⁴³ *Main Contributions.*

⁴⁴ *Main Contributions.*

⁴⁵ *Main Contributions.*

CONCLUSION

Since 40 years, Turkey and European Union have a reciprocal relationship. The map of this relationship was drawn at the Helsinki Summit in December 2004 with the decision to open up the accession debates. It is now six years that Turkey and the EU have been sitting at the negotiation table. During the negotiation talks which last for several years Turkey has not threw the towel.

In this contractual relationship both Turkey and the EU tried to draw benefit from each other as much as possible. While the talks are progressing, two sides came to the point of splitting off because of several critical points. Turkey's Muslim identity is one of the main issues in this respect. Islam, one of the building stones of Turkish society, creates a continuous conflict in the accession process.

Officially, the EU should not take into consideration of the religion factor while making the decision during the accession process of Turkey. Yet, still many of the people from all around Europe, Turkey and Cyprus are wondering, whether a Muslim country can have the permission into the EU. And if it can, would it really fit into the Union. It is a fact that pluralism will bring dynamism to the stagnant Europe and if Turkey fulfilled the Copenhagen criteria, how could Islam become an obstacle on accession road? In this sense it is important to see Turkey as a lucrative shareholder not as a potential threat.

Eventually it is important to stress that Turkey is not a Muslim but a politically secular country where this is one of the unchanging principles of the Turkish constitution till 1937. Additionally it is hard to understand Turkey's history without the 500 years old Ottoman history which is bonded to Europe with strong ties. Since 16th century the ongoing cultural and political interaction between the continent of Europe and Turkey continues.

In an age of cultural pluralism and diversity, multiculturalism is needed to provide a corrective to the reality of European identity. Political leaders and the society should pay attention to understand *others* by respecting

diversity. This is an essential condition to be fulfilled to create harmony in diversity in a multicultural, multiethnic and multilingual age. Europe cannot be expected to compose a homogenous and united structure where ethnic, national, cultural diversity is so deep. Considering this fact a supranational European identity can compass whole Europe's common interests and makes a real political and economic unity possible. Turkey, as a bridge between two continents, is one of the most vital features of the diversity in Europe. In this sense a multidimensional society like Turkey would make fundamental contributions to the process of creating the supranational European identity.

As a result, in terms of cultural pluralism Turkey's full membership will make a great contribution to the process of identity formation in Europe which is based on cultural pluralism. It is apparent that the cultural mosaic that Turkey's long lasting heritage created would form one of the most crucial components of the multicultural and enriched European identity that the Union tries to build up.

The concept of the New Europe must be therefore founded on the grounds of an open dialogue for diversity and respect for multiculturalism. In a world where civilizations are assumed to be in a clash, Turkey's acceptance to the EU will prove that the Union, as a supranational entity can unite nations on a common platform. In this platform differences will be eliminated and this will create democratic global governance that our contemporary era requires.

The conclusion is that, in terms of globalisation, interaction and interdependency are getting stronger. This makes it necessary to share the responsibility to struggle with the problems like unemployment, terrorism, global warming. To reach ideals like sustainable development, stability and a secure environment; to spread welfare and peace, the EU should not hesitate to combine its power with Turkey.

BIBLIOGRAPHY

Accessed: 10 December 2010.

<http://www.nytimes.com/2009/12/14/world/europe/14inquiry.html?ref=global-home>.

Armesto, F. F. "A European Civilization: Is There Any Such Thing?" *European Review* Vol 10 No 1 (Cambridge University Press, 2002): 3 – 13.

Aydın, S. *Possible Contributions of Turkey's EU Membership to the Union*. (2002).

Benhabib, S. "Borders, Boundaries, and Citizenship." *American Political Science Association* Vol 38 No 4 (Oct.2005): 673-677.

Bunzl, M. "Between anti-Semitism and Islamophobia: Some thoughts on the new Europe." *American Ethnologist* Vol 32 No 4 (2005): 499 – 508.

Carr, M. "You Are Now entering Eurabia." *Race and Class* Vol 48 No 1 (2006): 3-23.

Crepaz, M. and R. Damron. "Constructing Tolerance: How the Welfare State Shapes Attitudes About Immigrants." *Comparative Political Studies* (2008).

Domaniç, S. *The Turkish Accession to European Union: Mutually Beneficial? Mutually Possible?* Institute of Public Affairs, 2007.

Elver, H. *Reluctant Partners Turkey and the European Union*. 2005.

Esen, *Absorption Capacity of the EU and Turkish Accession: Definitions and Comments* 2007.

Huntington, S. P. *The Clash of Civilizations and Remaking the World Order*, USA: Touchstone, 1996.

Kahraman, B. *Kitle Kültürü Kitlelerin Afyonu*. Agora Kitaplığı, 2007.

Karlsson, I. "Turkey in Europe but not of Europe?" (*TESEV Foreign Policy Program-Lund University Centre for European Studies Joint Report*, 2009, Conference paper presented at an international conference on 27 May 2009 at Lund University)

Main Contributions of Turkey's Membership to the EU. TÜSİAD. Accessed: 8 April 2010. www.tusiad.org.

Öniş, Z. "Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era" *Turkish Studies* Vol 4 No. 1 (2003). (Paper prepared for presentation at the Annual Meeting of the Middle East Studies Association, Washington D.C., November 23-26, 2002).

Rosado, C. *Toward a Definition of Multiculturalism*. 1996

Türkiye Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Kasım 2004.

Uğur. "Freedom of Movement vs. Exclusion: A Reinterpretation of the 'Insider'- 'Outsider' Divide in the European Union." *International Migration Review* Vol 29 No 4 (The Center for Migration Studies of New York, Inc: 1995): 964-999.

Verkuyten and Zaremba. "Interethnic Relations in a Changing Political Context." *Social Psychology Quarterly* Vol 68 No 4 (Dec. 2005): 375-386.

THE INTEGRATION OF THE TURKS INTO GERMAN SOCIETY: TURKS ON THEIR WAY TO PARALLEL SOCIETIES OR TO TRUE INTEGRATION?

*Türklerin Alman Toplumuna Entegrasyonu:
Türkler Paralel Toplamlar mı Oluşturacak, Doğru Bir Entegrasyon mu
Gerçekleştirecek?*

Moritz ORENDT*

Abstract:

Created as a nation-state in the beginning, Germany is not very prepared to deal with an increasing amount of people with different ethnic background. The largest group of non-German people is the Turkish one. Influenced by the media, many people doubt the possibility of true Turkish integration into the German society coexistence for mutual advantage in Germany. The subject of this essay is the examination of Turkish integration in Germany. First, the history of Turkish migration to Germany will be scrutinized in order to understand how the people, who live there now, initially came to Germany. Second, Turkish life in Germany will be examined and what moved them to stay. Third, we will look at the concept of integration and how it could be measured as objective as possible. Forth, the integration of the Turks in Germany will be evaluated referring to the concept from the section before. Finally, some proposals will be introduced in order to improve the Turkish integration which is actually in a bad shape.

Keywords: *Turks, integration, Turkish integration, Germany.*

Özet:

Bir ulus-devlet olarak kurulan Almanya, farklı etnik grupların yönetimi konusunda hazırlıklı bir ülke değildir. Almanya'daki Alman olmayan unsurlar arasında en büyük grup Türklerdir. Medyanın etkisi altında kalan pek çok Alman, Türklerin Alman toplumunda karşılıklı faydaların bir arada var olabileceği tam bir uyum gerçekleştirebileceğine şüpheyle bakmaktadır. Bu çalışma Almanya'daki Türklerin entegrasyonunu incelemektedir. İlk bölümde, Almanya'da yaşayan Türklerin bu ülkeye nasıl geldiklerini anlamak için, yapılan göçün tarihi ele alınacaktır. İkinci adımda, Almanya'daki Türklerin yaşam şartları ve neden kalmayı tercih ettikleri analiz edilecektir. Üçüncü bölümde entegrasyon kavramı üzerinde durulacak ve entegrasyonun nasıl objektif bir şekilde ölçülebileceği sorgulanacak ve bu kavram üzerinden Türklerin Almanya'daki entegrasyonu değerlendirilecektir. Son olarak da Türklerin hâlihazırda kötü durumda olan entegrasyonunun geliştirilmesi için bazı öneriler sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: *Türkler, entegrasyon, Türklerin entegrasyonu, Almanya.*

* Moritz ORENDT is currently a student in the department of Philosophy & Economics at the University of Bayreuth.

*Workers were called, and human beings came.
Max Frisch, Suisse writer*

INTRODUCTION

Integration is a controversially discussed topic in Germany. Opinions differ a lot, what exactly is meant by the expression. Consequently, Erdogan's speech which was addressed to the people with Turkish roots in Germany during his visit in Germany in February 2008 caused very different reactions from the political parties and the government officials. Erdogan chose clear words to call upon the Turks to preserve their culture. Moreover, he suggested establishing Turkish schools, which was disapproved very strongly by huge parts of the German public and the German officials. His proposal to establish Turkish schools was rejected as well. Officials from the Christian Social Party even proposed to stop the negotiations with Turkey about its EU-accession, because "Erdogan advocated Turkish nationalism on German earth which is highly anti-European". Not everybody was as upset as the Christian Social Party but the vast majority was convinced that there is no pressure in Germany for assimilation.¹ However, to learn the German language was seen as the precondition for participating in the German society. The German government tried to calm down the issue by emphasizing the positive aspects of his speech. It was the first time that a Turkish prime minister called his fellow countrymen for integration in Germany. Erdogan stressed the importance of German language skills in order to integrate in the German society and that education is essential for social upward mobility.² The emotions raised by this issue show clearly that German politicians and the public are very sensitive concerning the Turkish presence in their country. Since Germany was founded as a nation-state, many Germans are confused by the growing amount of people with another

¹ "Union formiert sich gegen Erdogan," *Focus*, 11.02.2008, read online: Accessed: 03.03.2010,

http://www.focus.de/politik/deutschland/integrationsdebatte_aid_237430.html.

² "Bundesregierung verteidigt Erdogan," *Sueddeutsche*, 13.02.2008, accessed 09.03.2010, <http://www.sueddeutsche.de/politik/116/432865/text/>.

*The Integration of the Turks into German Society:
Turks on Their Way to Parallel Societies or to True Integration?*

ethnicity. The biggest group of people with another ethnic background is formed by Turks. Due to the initial conception of a nation-state, it is very unclear how Germans and Turks will form their relationship in Germany. Will there be one society in which both of them are participating equally or will there be more societies which live more or less autonomous from each other?

Due to their pure size, it is easier for Turks to stay among each other than for other migrants. In fact, it is possible to live in some parts of Germany and speak only Turkish all day. Since there are so many Turkish shops and restaurants, German is not necessary for the day-to-day activities. Especially in Berlin, these kinds of neighborhoods face huge problems. Nearly every second Turk able to work is unemployed in Berlin. Poor education of the second generation and no willingness to further education at work are believed to be the main reasons. More and more Turks are giving up and do not resist to unemployment any more. Due to the Turkish Union in Berlin-Brandenburg, the reasons for this situation are various. Parents are often not aware of the importance of education for the future life of their children. They do not know enough about the German education and training system. Moreover, politics put too less effort on the help for these people.³

However, it is too easy to deduce from the situation of some Turks in Berlin to the one of them all over Germany. The subject of this essay is the examination of Turkish integration in Germany. First, the history of Turkish migration to Germany will be scrutinized in order to understand how the people, who live there now, initially came to Germany. Second, Turkish life in Germany will be examined and what moved them to stay. Third, we will look at the concept of integration and how it could be measured as objective as possible. Forth, the integration of the Turks in Germany will be evaluated referring to the concept from the section before. Fifth, the impact of an improvement of the Turkish integration in Germany's international relations

³ "Türken in Berlin: Beruf: Arbeitslos in der dritten Generation," *Tagesspiegel*, 16.03.2001, accessed 09.03.2010, <http://www.tagesspiegel.de/berlin/art270,2219142>.

will be estimated. Finally, some proposals will be introduced in order to improve the Turkish integration.

1. A BRIEF HISTORY OF TURKISH IMMIGRATION TO GERMANY

In the 1950s, Germany experienced a shortage of workers during its so called “economic miracle” due to the huge losses in the Second World War. Moreover, better pension schemes and longer training shortened the working life. The German government initiated working force agreements with several countries in order to secure the economic growth. It started with Italy in December 1955.⁴ Global flows of people have grown rapidly since then.⁵ On the 30th of October 1961, such a contract was also signed by Turkey.⁶ The Turkish government encouraged emigration because it tried to alleviate its unemployment problem and, at the same time, to improve its balance of payments by the worker’s remittances. The idea of the German government was to benefit from the cheap labor and then send the worker back home when the labor shortage is over. This view is reflected by the term “Gastarbeiter”, which means guest worker and includes by the term “guest” the idea of temporary stay. Most of the Gastarbeiter were single, between 20 and 40 years old and had grown up in rural, economically underdeveloped areas. The conditions of immigration and the treatment of the Turks in the first years are seen as one reason for the bad integration nowadays.⁷ A first immigration stop was caused by the economic recession in 1966. However, the economy recovered and Germany needed more labor. In the period from

⁴ *Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland* (Berlin: Institute for Population and Development, 2009), 12, accessed 09.03.2010, http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf.

⁵ John Eade, Yordanka Valkanova, *Accession and Migration* (Ashgate: Farnham, 2009), 2.

⁶ Faruk Sen, “Forty years later: Turkish immigrants in Germany,” (2002), 28, accessed 09.03.2010, http://www.tusiad.us/content/uploaded/pw11Turkish_Immig_Ger.pdf.

⁷ Duran Akbulut, *Türkische Moslems in Deutschland* (Verlag Ulmer Manuskripte: Ulm, 2003), 28.

*The Integration of the Turks into German Society:
Turks on Their Way to Parallel Societies or to True Integration?*

1967 until 1971, the majority of the new Gastarbeiter were poor farmers of East Anatolia. Consequently, the amount of Turkish people exceeded the one of Italian people for the first time in Germany.⁸ After the Oil Crisis in the 1970s, Germany stopped to recruit new migrant worker and made it more difficult to get a working permission. However, Turkish immigration did not stop afterwards. Many migrants stayed in Germany because they feared to have to stay outside if they leave, due to the difficulties in getting a new working permission. Instead of going to their country of origin, many Gastarbeiter let their families join them. This was possible because of the new foreigner law from 1965. Therefore, the composition of the Turkish population changed: from the one of mostly male contract workers to a normal population with women and children. However, many Turkish women were poorly prepared for a life in Germany. They often came with no qualifications, no language skills and sometimes even illiterate. Consequently, these women were completely isolated from the German society. Family reunification was formally finished in the 1980s. However, the trend of immigration through family formation is still continuing. Turks from the second and third generation living in Germany are still looking for spouses in Turkey and bring them over. Nowadays, it is the most common way of immigration from Turkey and the easiest way to get over the barriers from restrictive immigration policy. In the 1980s, many left wing political refugees escaped to Germany during the military regime in Turkey. Many Turkish guest workers decided against the return to Turkey and preferred staying in Germany. There were several reasons for their decision: Germany enables them to guarantee for a better education for their children. They lack both, an economic foundation in Turkey and savings, which would enable them to start afresh. Also the negative experiences of some returnees deterred them. Moreover, some changed themselves due to their different cultural and social environment and preferred to stay. Furthermore, the changes in telecommunication technology reduced the distance between the host country and the country of origin. Turks in Germany can watch the some TV channels as in Turkey and the phone calls to Turkey are much cheaper and easier than before. Furthermore, the huge amount of Turks who is already

⁸ *Ungenutzte Potenziale*, 13.

living in Germany was always one more reason for a decision to stay permanently here. Therefore, they can create their “little Turkey” in the middle of Germany with an infrastructure for their special needs and demands.⁹

2. PEOPLE WITH TURKISH ROOTS IN GERMANY

Turks did not have an easy start in Germany. Due to the initial conception of Gastarbeiter, German governments did not put any effort in integration policies. When the Turks delayed their return more and more and finally brought their families to stay longer, Germany still refused to accept the reality that it became an immigration country. Besides the missing integration, the structural change in economics made the situation worse.¹⁰ Since business always discharges the low skilled first, many Turks became unemployed. Consequently, many of the Turkish children grew up in a bad environment for future success in the German society. They came in public schools which were not prepared for supporting them.

Before we start with the examination of the Turkish situation today, there is some clarification necessary. This paper scrutinizes the life not only of the Turkish citizens in Germany but also the German citizens which are descendants from Turkish immigrants. To all of them will be referred as Turks in the following sections as well as all people which have other ethnic roots will be named migrants.

Nowadays, 2.8 million people of Turkish origin are living in Germany. Therefore, Germany is the country with the most Turks living – except Turkey, of course. Only the half of them immigrated while the rest was born in Germany. The vast majority is already for a long time in Germany: 86% have been living here for more than eight years. Since the law of citizenship was reformed at the end of the 1990s, the naturalization of Turks increased sharply. However, more than two third still have only the Turkish

⁹ Sen, “Forty years later:” 29.

¹⁰ *Ungenutzte Potenziale*, 13.

citizenship. The population of the Turks is very young comparing with the one of native Germans: The half of the Turks is less than 27 years old and 28% are even younger than 15 years comparing to only 12% of the Germans. By looking at the households, it is still possible to recognize that most of them came from rural and conservative areas. With an average of 3.2 persons, Turks live in the statistically biggest households, even comparing to other migrant groups. They live together with their families which are numerous. In Germany, the share of families in which two or more generation live in the same house is very high comparing with other parts of the German society. Only two percent of the couples with children live unmarried. Also the amount of single parents living with their children is very low.¹¹

3. A CLOSER LOOK AT INTEGRATION

Before the Turkish state of integration in Germany is analyzed, in this section the meaning of integration will be examined. The German government defines integration as follows: “Integration is a long-term process. Its aim is to include everyone in society who lives in Germany on a permanent and legal basis. Immigrants should have the opportunity to participate fully in all areas of society on an equal standing. Their responsibility is to learn German and to respect and abide by the constitution and its laws.”¹² However, for a long time nobody really tried to quantify and measure integration in order to evaluate it. In 2009, the Berlin Institute for Population and Development developed an index for the measurement of integration out of 20 indicators: two of them deal with the assimilation between migrants and natives, four measure the education, seven the participation in the working life, two the financial situation and the five so called dynamic indicators try to measure the improvements between different generations of immigration. These criteria will be evaluated on a scale from

¹¹ *Ungenutzte Potenziale*, 18.

¹² *Integration Encyclopedia*, (Federal Office for Migrants and Refugees, 2010), accessed 09.03.2010, http://www.integration-in-deutschland.de/cln_117/nn_282400/SubSites/Integration/EN/04_Service/Lexikon/Function/glossar-catalog.lv2=282428.lv3=419560.html.

one “failed integration” to eight “successful integration”. It should be clear that with such an index it is only possible to clarify the current state of integration not its backgrounds or causes.¹³

Assimilation describes the cultural convergence between immigrants and natives. It is not absolute necessary but it makes it much easier. The first indicator is the share of persons with German citizenship which shows identification with Germany and willingness to integrate. It is also precondition for legal equality. The second indicator deals with bicultural marriages. Family foundations across ethnic and cultural borders are very strong signs of convergence.¹⁴

Good education is in a highly developed industrialized country the prerequisite of societal recognition, financial independence and quality of the job. Amount of income and societal commitment are strongly correlated with the level of education. The third indicator is dealing with the amount of people without any educational qualifications. They have very few opportunities to work in a good job and gain societal recognition. The fourth one reflects the students of the highest classes of high school which are the precondition to study at college. They reflect the potential of this group since these students have the best opportunities to choose well-paid and respected professions. The people who managed to get the entrance requirement for university are depicted by the fifth indicator. If Turks have got the entrance requirement, it shows they were able to find their way around the German education system and therefore in the German society as well. The amount of graduated people is measured by the sixth indicator. A graduated person is often more open-minded, innovative and socially active than normal educated ones. Moreover, they often influence the image of the whole migrant group in a positive way which makes integration easier.¹⁵

¹³ *Ungenutzte Potenziale*, 28.

¹⁴ *Ungenutzte Potenziale*, 29.

¹⁵ *Ungenutzte Potenziale*, 29.

*The Integration of the Turks into German Society:
Turks on Their Way to Parallel Societies or to True Integration?*

The performance of an immigrant in his working life shows to which extent he is willing to participate in the economic and thereby also in the social life. Furthermore, it indicates the openness of the receiving society to migrants since discrimination could be one reason for huge unemployment among migrants. Consequently, the seventh indicator deals with the unemployment rate. Employment is an important prerequisite for participation in society. Unemployed people get easily into isolation and it is very difficult for them to get out of it. The eighth indicator measures the amount of persons who are actually working or looking for work. A high amount is desirable for fiscal and economic reasons. The next indicator depicts the unemployment rate among young people. If they are unemployed for a longer period, they even get faster into social and economic difficulties. The tenth indicator evaluates the quota of housewives. Housewives with a migration background often experience difficulties to get in contact with the natives. The share of people who are self-employed is depicted by the eleventh indicator. They make the effort to live independent and they proved the ability to deal with the German bureaucracy. Moreover, the establishment of the own business means an investment in the future in this country. The twelfth indicator examines the amount of employed migrants in the public service. They have a safe income, a claim on social services, thereby future prospects and societal recognition. The last indicator of this section pays attention to a similar topic: the amount of people working in professions of high societal recognition like doctors, lawyers, police men or teacher.¹⁶

The next group of indicators scrutinizes the financial success. People with their own income have more room for maneuver in the society. Moreover, the economy is benefiting from their private consumption. One indicator examines how many immigrants depend on the public authorities. They do not contribute to the national income but cause only costs. Furthermore, these people are very limited in their room for maneuver. The other indicator depicts the personal income. A high income enables to maintain a good standard of living. It also is one source of societal recognition.¹⁷

¹⁶ *Ungenutzte Potenziale*, 30.

¹⁷ *Ungenutzte Potenziale*, 32.

Probably the most important indicators are the dynamic ones. Immigrants came from different countries with different motives and out of different reasons. Therefore, it is only natural that their characteristics differ a lot among each other and especially comparing to the natives. These differences can vanish only very slowly and partly, even if the person stays for a long time in Germany. However, this fact does not apply to the in Germany born children. They have access to the same opportunities as the German children in the same area. Thus, the true result of integration should be evaluated regarding the development of the second generation. Five indicators measure in different areas how much the performance between the immigrants and their in Germany born children differ: dynamism people with German citizenship, dynamism bicultural marriages, dynamism people with entrance requirement for university, dynamism unemployment rate, and dynamism dependence from public authorities.¹⁸

4. THE CONDITION OF TURKISH INTEGRATION

Due to the index of the Berlin Institute for Population and Development the Turks are integrated very badly. The institute divided the migrants with different ethnic background into different groups and compared them among each other. On the scale from one “failed integration” to eight “successful integration”, they reach a 2.4, which is in comparison to other people with migration background the worst result. The second worst group, the Africans, reach at least 3.2. The German government should be especially concerned about the high amount of people without any educational qualifications and the high unemployment among the youth. In none of the areas, integration goes well. Instead, they partly isolate themselves in own social communities. Less than one third chose the German citizenship. The naturalized ones are remarkable better integrated. The amount of bicultural marriages stays at five percent which is a very low result. One explanation for this small number is the different religions since the migrants from other Muslim countries show the same. No other ethnic group has more people without any educational qualifications and less graduated ones. The level of

¹⁸ *Ungenutzte Potenziale*, 33.

*The Integration of the Turks into German Society:
Turks on Their Way to Parallel Societies or to True Integration?*

education improved a little from the first to the second generation. However, the latter one is still worse than any other second generation. At the labor market, the Turks are not able to catch up on their educational deficits. It is very alarming that the improvements between the first and the second generation are so little. Turks are rarely self-employed, work scarcely for public authorities or have hardly a profession with high societal recognition. The rate of housewives remains high. Only the unemployment rate among young people decreased a little.¹⁹ There are particular reasons for the difficulties of the Turkish migrants: The huge amount of Turks living in Germany diminishes the necessity for integration. Moreover, the group of the Turks is relative homogenous: The majority came as low educated worker or as a spouse for a low educated worker to Germany. Consequently, the intellectual elite is missing which could smooth the way between native Germans and Turks.²⁰

Due to this integration study referring to quantifiable characteristics, Turks still have not arrived in the German society. However, it would be interesting what the Turks themselves feel about Germany. The Centrum for Turkey Studies of the University Dresden-Essen enquires each year the Turkish feelings regarding identity, society, politics and media via a questionnaire. 60% of the in Germany living people with Turkish roots have a mixed identity with conflicting feelings as being attached to their roots and the desire to get a German passport. Only 17% orient themselves clearly to Turkey while around 25% possess a German identity. 61% want to stay for their whole life in Germany and at least 54% are attached to Germany. Regarding the criteria of Thomas Meyer, 87% do not live in parallel societies since 90% have contact to Germans and 43% even have friendships to German natives. 72% experienced discrimination by the German society. In Germany living Turks are generally not very interested in politics. 41% would not vote even though the majority would support the Social Democrats. 88% use both German and Turkish media. German media is generally thought to be more trustable and credible. However, the German

¹⁹ *Ungenutzte Potenziale*,36.

²⁰ *Ungenutzte Potenziale*,82.

media is criticized as well: too less reports about migrants and their living situation as well as too less reports about Turkey.²¹ All in all, the Turks seem to estimate their situation not as bad as the integration index from the Berlin Institute. The same conclusion is made by another study from the “Konrad Adenauer Stiftung” which explored the Turkish sentiments in a similar way. Due to its enquiry, the majority feels very well in Germany. They are even more content with the German social order than the Germans themselves. 90% of the Turks agree that we live in a fair society compared to 50% of the native Germans who agree. Most Turks are convinced supporters of democracy and trust in German institutions. Their religious attitude is characterized by a high status of religion but by tolerance and a trend to secularization as well.²²

It seems that the Turks do not feel as bad about their situation in Germany as the results of the integration index suggest. However, perhaps the results of the questionnaires distort the reality a little. Probably, the questions are only answered by people who are more or less integrated and are open-minded enough to take the time for an enquiry. Moreover, the real implications of the studies are difficult to estimate. Is it a good or a bad result that 43% have German friends? Without a control group of migrants with another ethnic background, the conclusion stays unclear.

Regarding to the definition of the German government, Turks are clearly not integrated in Germany although they seem to appreciate the German society and its system.

²¹ Martina Sauer, “Türkeistämmige Migranten in Nordrheinwestfalen und in Deutschland: Lebenssituation und Integrationsstand,” (2009), 11, accessed 09.03.2010, <http://www.zft-online.de/UserFiles/File/NRW-Mehrthemenbefragung%202008.pdf>.

²² Ulrich Wilamowitz-Moellendorf, “Türken in Deutschland: Einstellungen zu Staat und Gesellschaft,” (2001), 16, accessed 03.03.2010, http://www.hosgeldiniz.cdu.de/doc/tuerken_deutschland.pdf.

5. THE IMPACT OF THE STATE OF INTEGRATION ON INTERNATIONAL RELATIONS

The state of integration of the Turks in Germany also has an international dimension. If the Turkish integration improved, also the relation between the Turkish and the German government would improve as well. If the Turks in Germany are not integrated in the society, it is not clear who can speak for them. Then commotions can develop like it happened before Merkel's visit at the end of March. However, if they were clearly a part of the German society, no tensions could evolve because everybody would agree that Merkel is their chancellor. The second big topic in international relations about Turkish integration is the chance of Turkey to join the European Union. Germany is more reluctant about the Turkish EU-accession than most other member states: Although public support for Turkish EU-membership has never been very strong in Germany, since spring 2005 it has even decreased about five percent in less than one and a half years.²³ The reluctance about Turkey membership is partly caused by the general skepticism against EU-enlargements. According to the last Europoll-report which referred to the public opinion about Turkey's EU-accession, the German mood is 15% worse than the EU-average. 54% of the Germans think that Turkey belongs geographically at least partly to Europe. Only 35% believe that the Turkish history is a part of the European history. More than 70% are against a membership of Turkey because "the cultural differences between Turkey and the member states of the EU are too big for the accession to make sense". One explanation for this particular German unease is the integration problems of many Turkish migrants. Then it is asked how Turkey could succeed to integrate in the European Union if so many Turks fail to integrate in Germany. Many Germans connect Turkish migrants rather to forced marriages, honor killings, imported brides, failures at school and unemployment than to the positive examples of integration. If the Turkish

²³ *Public Opinion in the European Union* (Eurobarometer, 2006), 28, accessed 24.05.2010, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_highlights_en.pdf.

people in Germany manage to refute the prejudices and integrate themselves better, they can act as Turkish ambassadors for the EU-accession. If the Germans as the biggest EU-power are convinced, the Turkish chances are increasing. Moreover, with the EU-membership, the EU-citizenship is allocated.²⁴ If many Turks prove that there is no reason why they cannot integrate in a European society, many skeptics about Turkish membership will vanish.

6. THE CONSEQUENCES OF FAILED INTEGRATION AND WHAT THE GERMAN GOVERNMENT COULD DO

The receiving society can benefit a lot from immigration. As workers and as consumers, they pay taxes to the government and increase its income. In the best case, they even possess the qualities and professions which are needed in the receiving society. Cultural diversity promotes innovation which is very important in the information society.²⁵ However, immigrants without their own income produce costs for the state if the welfare state has to take care of their basic needs. The guest worker in the sixties provided Germany with cheap labor and had their own share of economic success.²⁶ Everybody who came with a labor contract, was young and without relatives. Consequently, they did hardly cause any costs. However, today the world has changed and due to the structural change in the German economy, there is no need for cheap labor anymore. Consequently, the qualities of the guest worker do not ensure them jobs. Their unemployment rate is more than double than the one of the German population. Because of the bad shape of the education and the further trend to knowledge intense business, this trend will even get worse.²⁷ Even today, the cost-benefit analysis is negative. Together with the high fertility of the Turks, the failed integration will be more and more expensive for the German society. If an increasing number of Turkish children grew up in parallel societies, they would be highly disadvantaged when they enter

²⁴ Christiane Lemke, *Internationale Beziehungen* (München: Oldenbourg Verlag, 2008), 175.

²⁵ "Ungenutzte Potenziale," 74.

²⁶ "Ungenutzte Potenziale," 74.

²⁷ "Ungenutzte Potenziale," 79.

*The Integration of the Turks into German Society:
Turks on Their Way to Parallel Societies or to True Integration?*

school because their resulting poor language skills. With a bad start in school, most of them would remain low-educated cost-producers with poor chances at the labor market. Besides the economic reasons, one more argument is social peace which can be ensured by good integration. Consequently, Germany should prevent the construction and extension of Turkish parallel societies and enable the Turkish children to experience the same life opportunities as their German counterparts.²⁸

The most important challenges for the German integration policy are the prevention of parallel societies and the provision of good education for young Turks. The exchange between Turks and Germans has to start as early as possible. Preschool should be obligatory and for free to ensure that all children start school at the same level. One example is the French “*ecole maternelle*”, in which nearly all French are prepared for school. Better educated and especially for intercultural communication qualified teachers should be employed there. During the adolescence school partnerships with Turkey and class trips should be organized in order to increase mutual understanding.²⁹ Moreover, the German educational system should be reformed: Schools should be planned as integration centers because they are the only institutions which reach everybody. Every child has to go to school and via their children the parents can be approached as well. Therefore, schools should provide not only transfer of knowledge but also care for integration and social competence. To be able to achieve these tasks, school should be more than just studying. It should provide consulting services, offers for further training, leisure activities and project work and the integration commissioner should work there as well. Parents can attend language courses. School would be a service center which is open all day and does not close at holidays. The staff should be mixed as well as the attending pupils. By mentor-programs, positive examples with migration background can be developed.³⁰ The talent of Turks can be furthered by special scholarship programs.

²⁸ “Ungenutzte Potenziale.”

²⁹ “Ungenutzte Potenziale,” 85.

³⁰ “Ungenutzte Potenziale,” 84.

CONCLUSION

The state of Turkish integration in Germany seems very improvable. Right now, the 2.8 million Turks living in Germany are the worst integrated group compared to other migrant groups. According to the criteria of the Berlin Institute for Population and Development, Turks are not assimilating, not reaching remarkable achievements in education or employment, and neither experiencing a lot of financial success. However, the worst result is the low number of the dynamic indicators because it shows the very little improvement between the generations. A better integration of the Turks in Germany would improve Turkey's EU-accession perspectives. Therefore, one can conclude that German policy did not succeed in integrating the Turks into the society even though they appreciate the German society and its system. If the bad integration of the Turks is their own fault or the fault of the German society and its policy, does not matter: Without a better integration policy, Germany will suffer because of the consequences like high unemployment rates among Turks and the resulting costs. To benefit by the diversity in the country, German integration policy should focus on education: By an obligatory preschool, every child will start elementary education at the same level. Schools should be transformed into integration centers where also the parents will be offered some help like language courses. Moreover, Turks should be promoted by special mentorship-programs.

With this bundle of measures, Turkish people can be prevented to live in parallel societies which would be a major success for integration efforts. In a "Little Istanbul" in the middle of Germany, Turks would not have the same life chances like in a mixed society because they would not be able to speak German as good as it is necessary in the knowledge society. Consequently, both Germans and Turks should deny the development of parallel societies and instead agree to the enrichment of the German cities by elements of Turkish culture.

BIBLIOGRAPHY

“Bundesregierung verteidigt Erdogan.” *Sueddeutsche*, 13.02.2008. Accessed 09.03.2010. <http://www.sueddeutsche.de/politik/116/432865/text/>.

“Türken in Berlin: Beruf: Arbeitslos in der dritten Generation.” *Tagesspiegel*, 16.03.2001. Accessed 09.03.2010 <http://www.tagesspiegel.de/berlin/art270,2219142>.

“Union formiert sich gegen Erdogan.” *Focus*, 11.02.2008. Accessed 03.03.2010. http://www.focus.de/politik/deutschland/integrationsdebatte_aid_237430.html.

Akbulut, Duran. *Türkische Moslems in Deutschland*. Ulm : Verlag Ulmer Manuskripte, 2003.

Eade, John and Yordanka Valkanova. *Accession and Migration*. Farnham: Ashgate, 2009.

Integration Encyclopedia. Federal Office for Migrants and Refugees: 2010. Accessed 09.03.2010. http://www.integration-in-deutschland.de/cIn_117/nn_282400/SubSites/Integration/EN/04_Service/Lexikon/Function/glossar-catalog.lv2=282428.lv3=419560.html.

Lemke, Christiane. *Internationale Beziehungen*. München : Oldenbourg Verlag.

Public Opinion in the European Union. Eurobarometer, 2006. Accessed 24.05.2010 http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_highlights_en.pdf.

Sauer, Martina. “Türkeistämmige Migranten in Nordrheinwestfalen und in Deutschland: Lebenssituation und Integrationsstand.” 2009. Accessed 09.03.2010 <http://www.zft-online.de/UserFiles/File/NRW-Mehrthemenbefragung%202008.pdf>.

Sen, Faruk. "Forty years later: Turkish immigrants in Germany." 2002.

Accessed 09.03.2010.

http://www.tusiad.us/content/uploaded/pw11Turkish_Immig_Ger.pdf.

Ungenutzte Potenziale: Zur Lage der Integration in Deutschland. Berlin-Institute for Population and Development: 2009, Accessed 09.03.2010.

<http://www.berlin->

[institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf](http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf).

Wilamowitz-Moellendorf, Ulrich. "Türken in Deutschland: Einstellungen zu Staat und Gesellschaft." 2001. Accessed 03.03.2010.

http://www.hosgeldiniz.cdu.de/doc/tuerken_deutschland.pdf.

BİLGE ADAMLAR STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Türk tarihi incelendiğinde geçmişteki başarıların arkasında iyi yetişmiş bilge adamların bulunduğu görülmektedir. Ancak günümüzde olayların çok boyutlu olarak gelişmesi ve sorunların karmaşıklaşması, birkaç bilge kişinin veya aydının gelişmeleri zamanında ve doğru olarak algılamasını ve alternatif politikalar üretebilmesini zorlaştırmaktadır. Gelişmelerin yakından takip edilmesi, gelecekle ilgili gerçekçi öngörülerin yapılabilmesi ve doğru politikalar üretilebilmesi için farklı disiplinlere ve görüşlere sahip bilge adamlar ile genç ve dinamik araştırmacıların, esnek organizasyonlar içinde sinerji sağlayacak şekilde bir araya getirilmesi gerekmektedir.

Dünya'daki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak; Türkiye'nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine ve güvenlik stratejilerine, yurt içindeki siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yapmak; karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi, dinamik çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmak maksadıyla Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) kurulmuştur. BİLGESAM'ın vizyonu, amacı, hedefleri, çalışma yöntemi, temel nitelikleri, teşkilatı ve yayınları <http://www.bilgesam.org/tr> web sitesinde sunulmaktadır.

BİLGE STRATEJİ DERGİSİ

Bilge Strateji; hakemli ve bağımsız bir dergidir. Bilge Strateji, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) tarafından yayınlanmaktadır. Yayın politikası ve bilimsel kriterler, bağımsız editörler ve Yayın Kurulu'nca tespit edilmektedir.

Alanında Türkçe ve İngilizce makaleleri yayınlar. Güz ve Bahar dönemlerinde olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır. Bilge Strateji, uluslararası ilişkiler başta olmak üzere tüm sosyal bilimler konularında makaleler içerir.

Bilge Strateji'nin temel amacı sosyal bilimler alanlarındaki farklı düşünen yazarların fikirlerinden oluşan sinerji ile yurt içi ve yurt dışında sosyal bilimler literatürüne katkıda bulunabilmektir. Özellikle, sunacağı farklı bilimsel düşüncelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine çözüm üretebilmektir.

YAZARLARA BİLGİ NOTU

1-Bilge Strateji Dergisi ulusal hakemli bir dergidir. Bilge Strateji Dergisi'nde yayınlanmak üzere gönderilen makale daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış olmalıdır.

2-Yazarlardan gelen makaleler alanında yetkin iki hakeme gönderilir. Hakemlerden rapor alınır ve rapora göre yazarlara geri dönüş yapılır. Yazarın hakemlerin raporları doğrultusunda ilgili düzeltme, değişiklik ve eklemeleri yapması durumunda makaleler yayınlanır. Makalenin yayınlanması konusunda hakemlerden biri olumsuz diğeri olumlu değerlendirme verirse, makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin verdiği değerlendirmeye göre makalenin yayınlanmasına karar verilir.

3-Makale dili Türkçe veya İngilizce olmalıdır.

4-Makale; yazım stili, anlatımda akışkanlık, dilin doğru kullanımı, yazının planlanması, dipnotlar ile yazı arasındaki uyum, dipnotlardaki bilgilerin eksiksiz ve doğru olması, dipnotların yeterliliği, yazı ile ilgili yeterli kaynağın kullanılıp kullanılmadığı, çalışmanın bilim dünyasına katkısı, orijinalliği, yazarın iddialarını savunmadaki yeterliliği, yazının derinliği ve kalitesi gibi noktalarda tutarlı olmalıdır.

5-Makale 4.000 kelimedenden az, 10000 kelimedenden fazla olmamalıdır. Kitap inceleme çalışmaları ise 1500-2000 kelime arasında olmalıdır.

6-Makale ile birlikte 80-110 kelimeyi aşmayan özeti (Türkçe ve İngilizce olarak) ve yazar hakkında 5-6 satırlık bilgi notu da gönderilmelidir.

7-Makale, Times New Roman formatında 11 puntoda ve 1,15 satır aralığında yazılmalıdır. Dipnotlar için Times New Roman formatında 10 punto kullanılmalıdır.

8-Makalenin başlığı Türkçe ve İngilizce olarak metne uygun kısa ve açık ifadeli olmalı; başlık ve alt başlıklar **kalin harflerle** yazılmalıdır.

9- Ana başlıklar ve alt başlıklar rakamlarla numaralandırılmalıdır. Ana başlıklar büyük harflerle yazılmalıdır. Takip eden alt başlıklar ise, kelimelerin ilk harfleri büyük diğer harfler küçük olacak şekilde düzenlenmelidir.

1. ANA BAŞLIK

1.1. Alt Başlık

1.1.1. Alt Başlığın Bölümü

10-Alıntılama Alıntılama Chicago Manual of Style sistemi kullanılmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız.

http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html.

Örnek:

- Kitabın dipnot olarak gösterimi;

Michael Pollan, *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four Meals* (New York: Penguin, 2006), 99–100.

Pollan, *Omnivore's Dilemma*, 89.

- Kitap içindeki bölümün dipnot olarak gösterimi;

John D. Kelly, “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War,” in *Anthropology and Global Counterinsurgency*, ed. John D. Kelly et al. (Chicago: University of Chicago Press, 2010), 77.

Kelly, “Seeing Red,” 81–82.

- Akademik dergi makalesinin dipnot olarak gösterimi;

Joshua I. Weinstein, “The Market in Plato’s Republic,” *Classical Philology* 104 (2009): 440.

Weinstein, “Plato’s Republic,” 452–53.

- İnternette alınmış dipnotun gösterimi;

Fatih Özbay, “Türkiye-Rusya İlişkilerinde Üçüncü Dönem,” 11.05.2010, erişim tarihi 08.11.2010,

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=677:turkiye-rusya-iliskilerinde-ucuncu-donem&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136.

- Kaynakça gösterimi;

Pollan, Michael. *The Omnivore’s Dilemma: A Natural History of Four Meals*. New York: Penguin, 2006.

Weinstein, Joshua I. “The Market in Plato’s Republic.” *Classical Philology* 104 (2009): 439–58.

McDonald’s Corporation. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” Accessed July 19, 2008.

<http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

11-Makale Teslim Şekli: Makaleler bilgesam@bilgesam.org adresine Bilge Strateji dergisinde yayınlanmak üzere gönderildiği belirtilerek yazar iletişim bilgileriyle birlikte gönderilmelidir. Bu süreçte, makalelerle ilgili yapılması gereken değişiklik ve düzeltmeler yazarlara bildirilecektir. Makalenin değişiklik yapılmış hali, bildirim tarihinden en geç iki hafta sonra yukarıda belirtilen e-posta adresine tekrar gönderilmelidir.

12-Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Yazılardaki görüşler Bilge Strateji Dergisi'ne mal edilemez.

13-Daha fazla bilgi edinmek için www.bilgestrateji.com adresine bakınız.

NOTES FOR WRITERS

1-The Wise Strategy Journal is a nationally refereed journal. Articles submitted for publication in the Wise Strategy Journal must not ever have been previously published in any other publication.

2-Articles must be written in Turkish or English.

3-Submitted articles are viewed by two competent referees, who are renowned experts in their field. The authors are then given feedback according to the reviews given by these selected referees. Articles are published pending that the author makes the required corrections, changes, and additions to the article per the suggestions of the referees' review. In the case that referees submit contradicting reviews about the article, the article in question is then sent for review to a third referee. The ultimate publication of the article is lastly determined by the review given by the third referee.

4-Meticulous attention should be paid to the following criteria: writing style, academic accuracy, correct language usage, organized and cohesive writing, appropriate and adequate use of footnotes, and relevant and sufficient use of resources. Studies should exhibit originality, depth, and quality in their contribution to the science world.

5-Articles should not be less than 4,000 and more than 10,000 words. The number of words for book reviews should be between 1,500-2,000 words.

6-A summary of the article and a short biography of the writer (both not exceeding 100 words, in either Turkish or English) ought to be sent with the article.

7-The article must be written in 11-point Times New Roman font and 1.5 line spacing. Footnotes must also be written in Times New Roman font, size 10.

8-The article's title must be short, appropriate, and clearly expressed; headings and sub-headings should be marked in bold.

9-Headings and sub-headings ought to be numbered, as exhibited in the example below. Headings must be written in all capital letters. For the subsequent sub-headings, the first letter of the first word must be capitalized while the following letters are lower-cased.

1. MAIN HEADING

1.1. Sub Heading

1.1.1. A Brief Chapter Under Sub-Heading

10-For the use of citations, the system of the Chicago Manual of Style ought to be used. For further details, please see http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html.

- For a book;

Michael Pollan, *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four Meals* (New York: Penguin, 2006), 99–100.

Pollan, *Omnivore's Dilemma*, 89.

Pollan, Michael. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four Meals*. New York: Penguin, 2006.

- For a chapter or other part of a book;

John D. Kelly, "Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War," in *Anthropology and Global Counterinsurgency*, ed. John D. Kelly et al. (Chicago: University of Chicago Press, 2010), 77.

Kelly, "Seeing Red," 81–82.

Kelly, John D. "Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War." In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press, 2010.

- For a journal article;

Joshua I. Weinstein, "The Market in Plato's Republic," *Classical Philology* 104 (2009): 440.

Weinstein, "Plato's Republic," 452–53.

Weinstein, Joshua I. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104 (2009): 439–58.

- For a website;

"McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts," McDonald's Corporation, accessed July 19, 2008, <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

"McDonald's Happy."

“McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” McDonald’s Corporation.
Accessed July 19, 2008.

<http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

11-Article Submission: Articles to be published in the Wise Strategy Journal must be sent to *bilgesam@bilgesam.org*. Within the e-mail, the proposed article should be attached, together with a brief statement requesting the article’s inclusion in the Wise Strategy Journal. Brief (100 words) biographical information about the writer should also be included.

The submission process will include notifying the writer of changes and corrections to the article that have been suggested by the selected referees. Authors must then re-send the final amendments to the article to the above email address no later than two (2) weeks, or 15 days, after the date when they were given the appropriate feedback.

11-The views expressed are solely those of the contributing author and do not necessarily reflect those of Bilge Strateji.

12-For further information, please see

http://www.bilgestrateji.com/eng/index.php?option=mod_content&view=view&id=11&menuId=59.